

HENRICI AB HEER TVNGRI

SER^mi. PRINC. FERDINANDI ELECT. COLON. PRINC. LEOD. &c. Medici cubicularij, SPADACRENE secundis curis auctior:

HOC EST,

Fons Spadanus accuratius descriptus, eius bibendi modus, medicamina bibentibus necessaria.

Ipse mihi plaudam, nam stultâ è fece popelli,
Hic scripsisse feret, me benè, & illos malè.

LEODII,
Apud Arnoldum à Corsvvaremia,
Typog. jur. Anno.
1622.

3

ADMODVM REVERENDO D.D. CAROLO A METTERNICH Metropolitanæ Treuirensis, Cathedralium Augustanæ & Leodiensis Canonico.

Electori Treuirensi patruo suo inter sanctioris consilij mystas Sanctissimo.

HENR. AB HEER. TVNGR.

OTVM hominem ab ortu morbum esse, in epistola ad Damagetum diuinus dixit Hippocrates. Totam aquam, totum esse morbasi hominis ab ortu medicamentum, si dixero, nihilo longius a vero abijsse videbor: Quæ enim humani corporis pars est; quæ ab aquis non iuuetur; aut cedo mihi vllum morborum genus, quod in medicatis lymphis suum remedium suamque medicinam non inueniat. Cætera artis præsidia, vno modo adhibita prosunt, aquam medicatam quacumquæ ratione admoueris, salutarem experieris: nec enim interiora tantũ potione persanat sed & balneis lauando leuat; cutaneisque turpitudinibus liberat. Imo in his fontibus, non solum morborum sine vllo

dolore medicina inuenta eſt, verum etiam ſanis laborum leuamen laſsitudinumque iucundiſsime præſtatur. Norunt hoc Venationi aucupioque addicti viri, principes que fœminæ, qua Dianæ exemplo.

Margine gramineo, venatu corpora feſſa
Laſſatoſque artus liquido perfundere rore.

Actæonis væcordes oculos, nihil veritæ cum ſolent ad hos fontes, mirè ab aquis recreatæ recedunt. Alia inſigniora remedia cuiuis non conueniunt, hos fontes omni ſexui, cuiuſuis temperaturæ hominibus, ſine noxa eruditus medicus conceſſerit. Cætera medicamenta validiora, veri Autumnoque ita familiaria ſunt vt alias anni tempeſtates refugere videantur. Exoriente Cane, aut ante canis ortum, etiam noſtro in hæmiſpherio vixdecimo quoque anno idque ad paucos dies caninos æſtus ſentienti (nam proximis annis, medijs Syrij diebus alſimus) ea omnibus horrori ſunt: at vero his aquis nullum tempus Caniculari opportunius, quamuis toto anno tuto potentur. Nec eſt eſt quod iam veterum aquarum miracula, vel Siloes piſcinæ, vel Iordani Naamum ſanantis ſtupeamus: cum hic

hic & attonito morbo & conuulſione paralyſique laborantes, leproſoſque curari videamus, ſubinde etiam fœminarum abortorientium conceptum retineri: atque è ſterilibus fœcundas effici; nam iecoris lienisque infarctum, ad miraculum expediri: Ictero, & quæ huic conſequa eſt aqua intercutem laborātes, ſanari quotidianum eſt. Catharros è capite lapſuros, iamque in ſtomachum lapſos conſumit, vertiginoſorum rotationem ſufflaminat: Herculeo morbo laborantibus pro alexicaco aut Auerunco eſt. Coli tormento torminibuſque vexati nullum, ex Epidauro, aut alio AEſculapij ſacrario medicamen his aquis præſentius inueniunt. Renes liquido deobſtruit, veſicæ ſaburrā deplet, vrinas mouet, arenulas, pituitamque in ſabulum concreturam eijcit: tibiarum aliarumque corporis partium tumores diſcutit ſeu pota ſeu balnei modo applicita. Matricis fœdam colluuiem eluit; menſes lunæ imperio repugnātes officij commone facit, albos mulierum fluores compeſcit. Ventriculo debili nauſeantique optatiſſimum pharmacum: orexin tantum non caninam mouet,

 digeſtio

digeſtionemque ingeſtorum promouet. Hæc & alia aquę potæ bibentibus dant commoda. Cæterum & qui bibere neſciunt, cur acidis fontibus bene precentur, inuenient: Nulla ſcabrities eſt, quam lotione non ſiccet perſanetque. Vidi multos qui in thermis Aquenſibus nihil profecerant, vſu balnei huius aquæ omnem ſcabitudinem abſterſiſſe. Vlcera phaghædènica nec alijs, ſi mercurium excipias remedijs cedentia, hic medelam inueniunt, breuique temporis ſpatio carne implentur, & quod omnia miracula ſuperat hi fontes nobis herbæ Britannicæ, ſeu cochleariæ deſiderium minuunt, ſcorbuticorum enim ora, ſeu ſcelotyrbe laborantium, opinione citius putri carne liberant, certæque ſanitati reſtituunt. Quid multa? ſi dixero nullum eſſe in arte medica tam vtile, tam ſecurum, tam facili pretio parabile pręſidium, verè quidem, ſed nimis parum pro laude harum aquarum dixero. Hiſpanam virginem diu ſolâ aquâ vitales traxiſſe auras ſcribit Rhodiginus l. 13. cap. 23. Melancholicum hominem vidit Albertus, qui ſeptem hebdomadas ab omni pabulo abſtinuit, ſolo aquæ hauſtu alternis

diebus

diebus contentus. Medicatæ ne acidæque fuerint hæ altrices aquæ non addunt, ego eas tales fuisse suspicor: aut certè si fuissent iucundius hos piscium victum imitantes, victuros fuisse affirmo. Quæ caussa est cur cum libelli ante septem annos de Spadanis aquis a me scripti, omnes in varias Europę partes distributi sint, Spadacrenem secundis curis, multo auctiorem, limatioremque sub nominis tui auspicio prælo reddam, certus te qui me meaque pleraque ex quo febrifugum me ex Imperij comitijs rediens sensisti, fecisti plurimi, etiam hanc opellam ridenti mollique vultu excepturũ. Ita omnis boni autor deus te patruumque tuum Treuirensem Archiepiscopum cui à sanctissimis es consilijs diu valentes vegetosque conseruet, tandemque huius vitæ saturos, cælo transcribat, vbi fontem vitæ Christum Dominum plena amystide in omnem æternitatem, visione & amore Dei saturrimi, obducatis. Ita voueo precorque, cum virtutum tuarum omnium, tum solidæ prudentiæ admirator.

Henricus ab Heer Tungrius
Leodici Idibus Ianuarijs. 1621.

AVTORIS, AD LIBRVM SVVM ELEGIDION.

Arue liber, ſed mole. Liber permagne, ſed vſu;
I, propera, Aeripedes calce præito; vola.
Claudum etiam volitare, illud quando æquor arandum,
Quod vel dimidio ſol rapit ipſe die.
Vltima te Thule, te Thrax, te Sarmata poſcit:
Te iam pacatus per mare anhelat Iber.
Te Bataui, te Celta ferox, Tungrique meorum
Patria, te Europæ, qua patet ora, ſitit.
Tu citius Baldo, Creſsisque iocundius herbis,
Tutius & patrijs quemque reponis agris.
O ſi qua noſtrum Phœbi vis influit orbem,
Omnia Spadanus lambat arata liquor!
Quā Mortæ vis fracta foret, quā viuida vita?
Quā gemeret vacuâ nauita lintre Charon!
In Spa dedidicit ſua ſtamina ſcindere parca.

Propter

Propter Spa viduo, Cerberus ore famet.
Si cui, nam cœlũ tonere in capita ista putauit,
Cous, ab Herculea compede membra silent.
Aut si sydereo stupuit quis fulmine tactus;
Hinc bibat, à Cælo atq; Hercule tutus erit.
Quem vertigo rotat stantẽ, cui tintinat auris,
Brachia cum gemino cui resoluta pede:
Cui stomachus dormit, vacuum cui sanguinis hepar,
Cui nigro fellis turget ichore lien,
Huc veniãt & quos dirus tumefecerit Hydrops,
Nam formidatis Spada medetur aquis.
Tormina cui ventrem, substillum aut sanguinis vrit,
Hic sibi confestim, quo medeatur habet.
Si fluor aluinus lacera intestina fatigat,
Vlcera si medium ventris, & ima tenent:
Gallica si stillat carioso ex inguine tabes,
Vulnera si medio cypria pene sedent,
Quanquam hæc & castum subeant incommomoda corpus,
Cum micat è paruo grandior ore lapis;
Aut penis lotio silanus roditur acri:
Et nequam & castos, Spada simulte leuat.
Virgo cui pigro stagnant cataminia motu,
Aut cui guttatim menstrua & alba fluunt:
Cui

Cui crocus aut plūbum, frotē q́; genasq́; colorat,
Te potá, lunæ cornua certa nōtat.
Et fronti candor, redit & sua purpura malis
Et labris redeunt, protinus anterosæ.
Fœmina cui prolem, Lucina nouerca negarat,
Sæpiùs hinc grauido visa redire sinu.
Si pateris quam non tollit medicina podagram,
Hic pota, his potis sanior ibis aquis.
Dicere plura libet; medici sed dicere pauca est,
Et facere, hæc quæ vel momus & ipsus amet.
Quid mihi cū momo? vel si millesimus horum
Qui leget hæc: papè! dicat & Euge! sat est.
Qui multis placuit, vix vni perplacet: at qui.
Displicuit multis, hunc sophus omnis amat
Quisque suo simili capitur, væsania plæros
Quando tenet, paucis si quis amare, sapis.

SCRIP-

SCRIPTIONIS OCCASIO. DE FONTIVM ORIGINE.

CAP. I.

CIDORVM qui paſsim in Germania Arduennaque ſcaturiunt fontium tanta eſt diuerſitas, vt iam paulo minus a ſeipſis, quam ab alijs vulgatis aquis diſcrepent. Color, odor, ſapor, multa quæ eos commendant ſubterranea, alibi auariore, alias magis muni manu a naturâ polydædalam varietatem vbique affectante communicata, ipſos diſcriminant, vt ſinguli pæne ſcriptorem ſibi aliquem admouere poſsint, qui ipſos meritis laudibus orbi commēdet natiuaſque dotes victuro calamo proſequatur. Magno enim mortalium incommodo optimi fontes ita in obliuionem veniunt, vt & locus in quo floruerunt controuertatur. Hinc doctiſsimus Mercurialis libri primi variarum lectionum caput tertium implet dubitatione vbi fuerint aquæ ferratæ a Scribonio Largo, & Marcello Burdigalenſi deſcriptæ, quæ quia

vesicæ

veſicæ vitia ẽmendabant; veſicariæ vulgo audie-
bant. Iam Tungrorum meorum Plinio celebra-
tiſsimum ferrugineum fontem, quidam apud an-
tiquæ vrbis pomæriorum rudera; alij in ipſo
ſpadano vico, totis decem horis inde diſsito collo
cant. Nec mihi hanc litem, alijs occupato, com-
ponere promptum eſt. Hoc ſæculo idiotæ quæ
eorum væcordia eſt parum penſi habent, ex quo
fonte aquam hauriant, dum acore optato lin-
guam feriat, digni ſane qui lutum quo eos Epi-
metheus finxit, ſi non omnino è robore exciſi
ſunt, ætatem potent totam, aut tandem quantum
fons fonti præſtet condiſcant, viriſque eos diſcer-
nendi peritis fidem habeant. Atque vtinam in
ſingularibus aliquot fontibus errores hi ſtarent:
Verum in vniuerſis, totoque eorum genere mul-
tum hallucinationum committi iam olim docuit
Galenus cum 7. methodi erroris arguit quoſdam
Empiricos qui multis remedijs etiam pugnan-
tibus nullo ſucceſſu tentatis, ægros ad balnea ab
legabant, ignari & naturæ aquarum, & parum ſol-
liciti num ægris conuenirent. Mihi iam ſedecim
annis, quot æſtatibus in familiam fere magnatis
alicuius adſcito, Spadanas aquas adeunti, idem
videre contigit. Miſsi Spadam ex varijs Europæ
partibus ægri, ab ijs qui has aquas nec oculis, nec
lingua vſurpauerant, quique paucißima forte de
ijs legerant, vel fando acceperant, qui & hoc
vnum quæſiſſe viderentur, vti ægros, aut moro-
ſiores, aut incurabiles à ſe amolirentur, eorum
qu-

que vel citam mortem, vel moram in morbo, suis vicinorumque oculis subtraherent. Datæ bibendi quibusdam regulæ, vel rusticis nostratibus deridendæ. Vidi cui vnam tantum vnciam, vidi cui decem ad summum, vel viginti præscripserant, vt expedierit hominibus illis, senis alicuius, aut anus spadanæ, aut cuiusuis aduenæ (Bobelinum spadani vocant) qui solo quatriduo ibi vixerit, quam talium medicorum consilio vti. Empiria enim, vt has aquas inuexit & excoluit, ita eius accolas multa docuit, quæ Machaones cæteroqui doctissimi, multum à medicatis aquis semoti, nullo modo scire possunt: quæque nostrates medici, ab illis discere non erubescunt. Quæ caussa fuit cur & iuniorum Asclepiadarum, & ægrorum bono, vt spero, de aquis soli mei natalis obiter ea chartis credere voluerim, quæ annorum aliquot experientia notaui, quæque cum alijs medicis contuli, obseruauique, vel legendo eos qui ante me scripserunt, nec enim ex aliorum adorea sertum peto; collegi. De spadanis ergo post Philippum Gheringum affinem & Thomam Ryetium Socerum meum scripturus aquis, visum est paulo altius fontium originem scrutari. Si Senecæ, Plinio, alijsque credimus in subterraneis specubus magnam latere aquæ vim, adeoque totos riuos, stagna, lacus; quotidianis experimentis tam clarum est, quam quod clarissimum vt iam non sit opus, quod Philippum Macedonem fecisse, ex Asclepiadoro refert Seneca, conductos

in imas terræ cauernas mittere homines, qui facibus laternisque multos dies progreſsi, magnos ſe amnes vaſtaque inueniſſe flumina renuncient. Hoc enim puteorum metallorumque foſſores, hoc in latomias damnati, noſtrique carbonibus eruendis occupati Leodienſes, dietim experiuntur, qui in tantam ſæpe aquarum incidunt affluentiam (affloghemens ipſi corruptò parum nomine vocant,) vt neque ad latera, neque in profundum progredi queant; ſæpeque vndis inſano impetu per terebri nimium ſe exerentis hiatum erumpentibus, morte pœnas nimiæ vel curioſitatis, vel auaritiæ luant. Vt iam Aſclepiodoro aliiſque credere poſsimus, qui ſubito ex terra ingentia proſiluiſſe flumina ſcripſerunt minuſque fabuloſos iudicare, vel Platonem qui in imis terræ Oceanum tartareum: vel alios poëtas qui Stygem, Cocythum, Phlegethonta confinxere. Nec dubium eſt quin Deus cũ tertia creationis mundi die vnum in locum aquas ſecreuit, terræque cauernis eas incluſit, ſimul in diuerſas terræ partes per occultos meatus & cuniculos magnam aquæ copiam è mari corriuatam diſpertijt, cuius adiutrice opera lapides, Metalla, & ſi quæ huius ſunt generis, decurſu temporis in terra ſimul coaleſcerent: ex earum dico aquarum copijs per terræ latebras diffuſis, illo ipſo tertio creationis die multos fontes, imo amnes diuerſis locis ſcaturiuiſſe; ſiue hoc gratiæ ornatuique terræ debebatur, quæ multis hinc inde natis fontibus ad cœle-

ſtium

ſtium corporum pulchritudinem ſtellis diſtinctorum adſurgebat, ſiue ſumma tanti opificis liberalitas, Adamum recens natum fontium commoditate carere noluit. Ariſtoteles tamen in ſuo de ſublimibus libro, ex aere in terra concluſo atque in aquam reſoluto, naſci omnes fontes fluminaque voluit. Non legerat credo, etſi Platonis diſcipulus in Phædone quatuor illa paradiſi flumina iuſſu Dei profiluiſſe, nec aëris vllam concretionem expectaſſe. Niſi forte ante Goropium Becanum (in Indoſchyticis pag. 81.) delirauit, quatuor illa flumina, nil aliud fuiſſe, quam Oceanum in quatuor orbis plagas fluuios emittentem: quo ſenſu etiam Siracides Eccleſiaſtes ait, omnes aquas venire è mari, rurſumque emenſo ſuo curſu, mari ſe reddere. Facile Ariſtoteli conceſſerim, omnes vel certè pleroſque, (nam quoſdam quaſi per impluuium diſtillantibus ſcilicet per ſaxorum commiſſuras, tellurisque rimas imbribus, ſurgere conſtat, etſi Seneca nullos fontes ex pluuijs auctiores fieri credat) qui ſuo vel noſtro æuo prodierunt fontes, ex aëre terram ſubeunte, terræque frigore condenſato, ac in aquam reſoluto naſci. Vt enim ad mediam delati aëris regionem, vapores, natiuo eius frigore in aquam denſantur pluuiam: ita qui ab imis terræ viſceribus ad conuexa montium antrorumque impingunt, a lapidum tophorumque algore in aquam coëunt, longâque die ſenſim auctæ fontem orbi proferunt; hoc tantum diſcrimine quod vapores in conuexa

altorum delati montium, quia lentorem natiuam que crassitiem magis exuunt, limpidiores: qui vero in pinguium camporum superficiem impingunt, turbidiores fontes excitent. Atque vt pluuia non semper ex aere vaporoso frigidocogitur: sed & interdum ex spiritu calido & fumoso, atque adeo animam reptilium recipere apto, vt cum ranas pluit vel vermes: Ita & in subterraneis specubus, hic frigidæ ibi calidæ aquæ coalescunt, inque fontes hæ feruentes, illæ algidos se surrigunt. Vnde facilem explicatum habet, quæ multos hactenus torsit quæstio; cur hic subito nascantur fontes, alibi vero celerrimé inarescant. Huius enim prima caussa adferri potest ruina, seu defluxus terræ intercidens viam aquis quæ proinde aliorsum commeant aliosque quærunt exitus: quod in terræ motibus, susque deque terram ferentibus, crebro accidit, vt pulchrè docet Seneca naturalium lib.3.c. 11. Ita obseruatum Theophrasto in monte Coryco post quandam terræ quassationem multos nouos exiluisse fontes: altera caussa est syluæ arborumque noua procreatio aut euulsio, cum enim arbores, vicinæ terræ vliginem, aquasque sibi in alimentum aduocent, fit interdum, vt ijs denuo enascentibus, hausta & pota ab ijs aquâ, in fontes manare desinat: Et vice versa, vt euulsis arboribus quæ ab earum radicibus sugebatur aqua fluere incipiat, nouumque fontem excitet. Id patrum sæculo accidisse, hoc est anno Domini 1555. in Baia saluatoris, scripsit Ambro-

Ambrosius perez, cuius verba subiungam. AEdificabatur inquit Iesuitis domus, eradicandaque erat ingens arbor, illa excisâ, & prolabente, cum radices sequerentur, euulsione tantum in ima humo motum agere, vt mox scaturire visus sit fons, valde potabilis, ac salubres aquas mittens. Omitto fontes quos vel Moyses, vel alij sancti quorum ingentem numerum ex vitis patrum colligere est, precibus suis repente orbi ostenderunt, vt & illos qui ethnicis aliquando velut miraculo scaturierunt, cum & liuius lib. 4. dec. 3. pro prodigio habeat, quod in vico Istrico repente emerserit fons, torrentis modo. Latentis indicia aquæ si quis scire vult, legat Plinium lib. 31. cap. 3. vitruuium lib. 8. cap. 1. palladium, & alios.

De varietate Fontium.

CAP. II.

NOn alibi natura plura, quam in aquis fontium præsertim & fluminum miracula ostendit: ego nec omnia persequar quia infinitum esset, nec ea silebo quæ cum Spadanis alijsque Germaniæ quos bibi acidis, vel consentiunt, vel ab ijs non longe abeunt. Quidam fontes inquit Plinius lib. 2. cap. 103. tanta vi exiliunt, vt saxa extrudant, veluti Marsyæ fons in Phrygia ad Cælenarum Oppidum. Ego vero crediderim hunc fontem saxa non extrusisse, sed res vel casu, vel

induſtria in eum iniectas, obduruiſſe, ſaxeamque induiſſe naturam. Quod & videtur ſentire Seneca lib.3.nat. cap.2. ſunt inquit aquæ quæ in lapidem vertunt. Talem ego fontem in Euganeis vidi & ante me eum obſeruauerat vndequaque doctiſsimus, Ioannes heurnius, lib. 1. methodi ſuæ medendi, tractatu de luto thermarum, vbi ait ſe vidiſſe muliebrem mammam in ſaxum euaſiſſe, quod cum mortua iaceret, hoc fonte merſa fuiſſet. Alium hoc valentiorem vidi tertio à Moguntia lapide, prope Svvalbach; qui pagus aquas, ſpadanis nihilo cedentes exhibet, quod meo experimento ante viginti tres annos didici; in quem pilæ palmariæ, chirothecæ, aliaque poroſiora iniecta vna nocte lapideſcebant: nec hoc tantum, ſed & ligna vicina, ſepium vicem obeuntia, diuturna irrigata pluuia, ceu viſa Gorgone in ſaxum mutabantur, in quibus videre erat partem pluuio imbre, vaporibus ex hoc fonte collectis madidam, lapiduiſſe: reliquam vero, nihil à ligni natura abijſſe. Ita vt in eodem trunco: erant autem querni (continuone, an cõtiguo, alibi diſceptaui) manifeſtiſſime, lignum lapidemque, quiuis etiam Corydon iudicaret. Talem etiam vidi in Arduenna, non longe à Malmundario, cuius meminit Gilbertus Lymborch, qui primus hos fontes delineauit. Tales etiam depingit Plinius: & Leander, Plinio intactos in Italia plures memorat, vt apud Volaterras & Foroliuienſes, in quos ſi immittantur ligna, frondes, herbæ, lapideo cortice

tice

tice obducuntur. Ortelius etiam in Hibernia: Saxo Grammaticus in sua Dania, & Petrus Hisp. in peruaco inueniri tales tradunt. Nec hoc Paracelso, Chimistarum, vt ipsi insaniunt trismegisto, nouum videtur, qui omnes aquas sale gemmæ imbutas, vel vt ipse solæcisat impregnatas, eam virtutem in omnia ligna obtinere asserit. Additque ex vitriolo aquas, in æs mutare ferrum. Alij fontes, etsi tangenti frigidi, more efferuescentis ad ignem aquæ ebulliunt, nec tamen aquas extra vasis labra euomunt, sed eas momento resorbent: quod videre est in Sualbach in horto pago contiguo, in fonte ligneo vasi incluso. Idem facit in Elbogano acidula, quam insanam vocat Agricola. Addit Andernacus, quarto inde lapide versus Aegram, alium, tanto ebullire strepitu, vt furiosam aquam omnes nuncupent. Idem accidit fonti Thyana in Capadocia, Hoc ipsum superioribus annis in Anteniacis fontibus obseruaui, vbi duo Tyllerano vicini fontes, maximum edunt strepitum; cuius caussam rogantibus hanc reddidi, Habent hi fontes capacem & vastum intus alueum, exiguum autem per quod exeunt foramen, idque ad montis durissimi imam radicem situm; cuius labra dum feriunt, duorum corporum allisu, murmur edi necesse est, affine illi quod marinis in scopulis, ab agitatis vndis cieri videmus. Alij æstum marino similem pati videntur, nam modo intumescunt, modo resident, vt apud Larium lacum in agro Comensi, fons Italiæ pluuiana di-

ctus, cui hoc in horas fere, aut certe sæpius in dies euenisse ipse vidi. Huius meminit Benedictus Iouius hoc disticho,

Inscie cur fontem docti de nomine Plini
Ducis, ab indigenis quæ pluuiana vocor.

Hunc Plinius Iunior lib. 4. epistola ad Licinium Surram, quæ libri est vltima fusè describit, eiusque varietatis causas multas, quæ tamen omnes in regurgitationem recidunt recenset: quam si intellexisset Seneca lib. 3. naturalium cap. 16. non scripsisset fontes esse qui senis horis pleni, senisque sicci sint, idque occultum esse naturæ miraculum. Hanc regurgitationem Saxo Grammaticus, in præfatione Daniæ suæ, numeratis Noruegiæ similibus fontibus, quadantenus adumbrat, esse in terra frequentissimas dicens latebras, & sinus, in quibus aquæ non perennes, sed sparsæ sint, ibique plurimum esse spiritum, cum quo eruptionem quærente, manant illæ aquæ; sed cum modicæ sint, velut regurgitatione retractæ, videntur deficere. Fieri id autem vel singulis, vel statis horis, non aliunde putandum est, quam quodam perpetuo fluxu & refluxu erumpentis, & quiescentis, ac rursus excipientis spiritus; Huic simillimum habent Turingi, quem Craterem nominant. Vitruuius qui Augusti æuo scripsit lib. 8. cap. 3. Sunt inquit fontes vti vino mixti, quemadmodum est vnus paphlagoniæ, ex quo etiam sine

vino

vino potantes fiunt temulenti. Plinius quoque lib.31. cap.3. autor eſt ab Eudoxo & Theopompo antiquiſsimis ſcriptoribus, quoſdam fontes memoriæ eſſe proditos qui bibentes inebriarent. Sotio etiam vetuſtus ſcriptor qui & huic rei vetuſtiſsimos laudat autores in Arabia ait fuiſſe fontem Iſodum, qui hemina vini affuſa, cum vino ita miſcetur, totus vt in vinum dilutum, & ad potandum bene temperatum abeat. Hanc aquæ temperiem, & Spadani, & plerique Germaniæ fontes acidi ſeruant optimè, imo affuſi vino, fumum calidum quaſi bullientis aquæ quidam excitant, odoreque gratiſsimo naſum, bullis alte ſalientibus, oculos mirè recreant. Arcadiæ amnem Lynceſtium vini more inebriare, vltimo ſuæ metamorphoſeos, ſcripſit ingeniorum omnium compendium Ouidius. Hoc omnes Spadani inſuetis faciunt, & ante alios Geronſter, quod ego bibentibus millies accidiſſe, in me & aliis obſeruaui. Verum hæc ebrietas, ne quis hinc curarum leuamen, aliaque Horatiani Lyæi expectet munera, minor quadrantariâ eſt, raroque horæ quadrantem, vel æquat, vel excedit. In alpibus Engſtlijs in ditione Bernenſium è ſcopulo fons tribus tantum menſibus Iunio Iulio Auguſto profluit, & quidem bis tantum in die, mane & veſperi nec diutius quam pecora ſint adaquata. Quod ſi quis ſordes in alueum inijciat, indignatum flumen tamdiu deſinit fluere, donec homines facti pœnitentes ſordes extrahant. Expurgato enim &

mundiſsimè cõpto alueo delectata nympha, rurſum fluit. Huic rei teſtem eſſe Heluetiam vniuerſam ſcripſit Stumpſius. Noſtri fontes ſtatas ignorant horas, cæterum ſordes omnes, adeoque ipſum ſaccarùm, vel caſu vel curioſitatis ergo iniectum, minimo temporis reijciunt. Quod etiam in Antoniaco fonte Tyllerano, dum principi meo aquas bibenti adeſſem: ſæpe obſeruaui annis ſuperioribus. Omitto alios, ne iuſto ſim longior, aut ne Pliniana videar ſcrinia compilaſſe. Si tamen plura, quæ etiam curioſiſsimo ſatis ſint de fontibus ſcire quis cupit, legat colloquium 13. Simonis Maioli Epiſcopi Vultuarienſis, in eo tomo cui titulum fecit (Dies Caniculares) ibi illum ſane vt vbique, ſæculi noſtri Plinium agnoſcet. Tranſeo ad fontium vim medicam.

Medicatorum fontium differentiæ.

CAP. III.

QVamuis medicati fontes, & ijſdem, & diuerſis in regionibus ſapore plurimum inter ſe diſcrepent, alijque ſalſi, alij vinoſi, alij ferrei, vel ſulfurei, a guſtantibus iudicentur, omnes tamen communi nomine Acidi audiunt. Medicatę enim aquæ multos ſinus, terræque pluſquam dædaleos emenſæ anfractus, varijs imbuuntur virtutibus ſubterraneorum, quorum aut vires, aut ſubſtantiam, aut vtrumque, ſecum trahunt. Itaque vt

puritas

puritas & simplicitas, fontes commendat vulgares & puteos; ita multiformis & varia rerum etiam pugnantium commixtio, medicatis fontibus laudem conciliat: qui ideo minerales vocantur, quia mineram secum trahunt. Est autem minera subterranea matrix ex qua fossilium aliquid oriri potest, seu metallum hoc sit, seu lapis, seu succus, seu gleba, terraue mineralis. Verùm quod in terræ superficie, fieri videmus, vt quædam vires suas aquæ non nisi multa coctione impertiant, alia etiam vino affuso: aut eius spiritu indigeant, quædam vel maceratione, vel agitatione horariâ se communicent: ita in terræ latibulis, quædam non nisi multo calore miscetur, idque multo post tempore: quædam nullo negotio liquantur, aquisque penitus miscentur quæ omnia pro caloris, morę, materierum facili vel difficili solutione, leuitate, grauitate, tenacitate, variari necesse est. Horum fontium alij quicquid habent, terræ debent quam abradunt, vt, bolo, ochræ, rubricæ, terræ lemniæ, cretæ. Alij liquoribus, seu congelatis succis, vt alumini, bitumini, sulphuri, nitro, vitriolo, cuius quatuor species recenset Dioscor. (Zory misy, calchitim, melanteriam) hydrargiro. Alij metallis, vt auro, argento, æri, plumbo, stanno, antimonio, Alij lapidibus, vt crystallo, marmori, pumici, marchasitæ, hæmatiti, magneti. Alij radicibus plantarum qui rariores sunt, vel quia non tam altè radices demittunt, vel quia fontes medicati, vt plurimum viciniam habent

 sterilem,

ſterilem, ſoloque non frugifero ſcaturiunt, vti è contrario, vbi pabula læta Cererique accommoda tellus, medicatarum aquarum ſumma inopia. Hoc qui hasbaniam noſtram cum arduenna contulerit nullus inficias iuerit, etſi nunc Arduenna multis marris rutabuliſque ruſticorum domita, frugibus, ſed Hasbanicis multo deterioribus ſe accommodauerit hoc decennio. Ex his omnibus, ſubterraneis, etſi fontes medicinam trahant, atqne horum pleraque ſi non contrariam, parum ſane affinem vim ſæpe habeant, hinc fit vt aquę medicatæ eędem numero, multos admodumque inter ſe pugnantes, expugnent morbos, vt infra patebit. Proinde vt accurate fontium diſcrimen ineamus, videndum quænam foſſilium, amicam ſeu congenerem, vim habeant, quæ vero contrariam. Calent Bitumen, ſal, ſulphur, æs, calx, ideoque ſiccandi, incidendi, abſtergendi diſſipandi virtute pollent. Qui calidorum numero nitrum adſcripſit magnus Albertus lib. de metallicis quinto ſub finem, & ex eo Andernacus, & alij, ſi de veterum nitro cuius meminit hippocrates libro de aëre locis & aquis, Dioſcorides lib. 5. Cap. 89. Plinius lib. 31 c Cap. 10. Gale lib. 9. ſimplicium medicamentorũ ita ſenſit, minus errauit. Cæterum nec illum vidiſſe puto; cum iam veterum quos citaui poſt Hip. æuo deficeret. Mathiolus tamen ſe Conſtantinopoli accepiſſe à quacelibeno Flandro, & cõmentario in Dioſcoridem, & in epiſtolis ſcribit, & ego Venetijs inter

ter cappares Alexandrinas eo conditas, annis ab hinc viginti mihi ostensum memini, ab excellentissimo Santorio Santorij, tum Venetijs, iam Patauij medicinam faciente, & profitente. Ceterum nostras sal nitrum, quod hodie nitri vocabulo vbique audit, tantum ab illo distat,

Quantum Hipanis Veneto dissitus Eridano.

Salis enim nitri frigus, si Pyrius puluis in quo cum sulphuris calore, è diametro certat, non satis argueret, sane chymistarum sal prunellæ, quod nihil est aliud, quam sal nitrum à fœcibus per flores sulphuris depuratum, frigidissimum euinceret. Huius enim minima pars vino mista, ipsum ita alsiosum reddit, vt dentes stupeant, hocque vno remedio scabritiem linguæ, summumque febrium, non dico cum vulgo calorem, sed cum hipocrate ignem, oppugnent, expugnentque: si quis hic autorum testimonijs locus est, nitrum vino mixtum, ipsum refrigerare, scribit Langius lib. 10. epistola 31. ad finem. Item Ioubertus Decadis primæ paradoxo quinto, verbis extremis. Baccius lib. 5. cap. 8. alumen dicit esse terre salsuginem similem admodum naturali nitro. Doctissimus tamen Richardus Androes medicus anglus, qui annis superioribus salutis suæ causa hos fontes adijt, me cum in itinere ad fontem, hæc de re, vt fit disputans, etiam nostras nitrum calidum esse voluit: rogatusque quomodo ergo linguæ scabræ & tantum non exustæ, tam multum humorem induceret, respondebat hoc calore eius,

poros

poros linguæ aperiente, atque inde euocante humorem latentem fieri, quod qui fiat, non satis capio. Si enim febrilis calor humiditate absumpta hanc scabritiem, siccitatem, fissuras induxit; quomodo nouus calor superueniens non augebit scabritiem, rimasque? vt taceam superstite adhuc in lingua humore tam copioso, impossibile esse tantam induci scabritiem, quæ etiam loquendi vsum auferat, qui tamen nostrate nitro ad minimi ipsi magnitudinem sumpto, aut linguæ imposito, redit: totumque os madescit, nec facile nisi multo post tempore siccatur. Et sane, vt infra dicam, Tonneletius fons Spadæ alijs nitrosior, tantum ori, ventriculoque frigus communicat, quantum pauci ferre possunt. Nam actuali eius frigore adeo læduntur, vt commodi ab eo parum, vel nihil sperent, exceptis paucis, quibus hepar æstuosius, ventriculo non omnino debilitato ipsum commendat: cum ventrem valide satis, humoresque varios, seminigros, semiuirides, incertoque colore tinctos deturbet, cui rei vt & frigori nitri multum confirmando, plurimum facit illud Vitruuij lib. 8. Cap. 3. *est autem aquæ frigidæ genus nitrosum, quod potionibus depurgat, atque per aluum transeundo, etiam strumarum abigit tumores.* Frigidorum censui plerique adscribunt aurum, argentum, ferrum item & plumbum, gypsumque, quæ cum manifesto adstringant reprimantque, ideo secundum vt minimum frigoris gradum occupant. Cæterum ferri naturam

accuratius

accuratius ſcrutari libet quando illam multis veterum neglectam, aut malè intellectam video. Ferream aquam negat in Italia reperiri fallopius tract. de thermis Cap. 8. atque vtinam inquit reperirentur quia melius ageretur cum ijs qui laborant affectibus renum & veſicæ. Nobiſcum benignius egere cœlites quam vt votis illis egeamus. Ferratis enim ſontibus circumfluimus, vt vel hoc ſolo nomine ferri proprietates quantum poſſum ex ſcriptoribus rimari, meamque de eorum dubijs opinionem adſtruere cogar. Gal. 9. ſinpl. dicit ſquamam ferri, ſiccare paullo imbecillius ſquama æris, validius tamen adſtringere. Eadem mens Dioſcoridi qui addit ipſam etiam ventrem ſoluere, vnde colligere eſt, cum ſquama æris caleat, tertioquc gradu ſicca ſit, ferrum ab eodem caloris, ſiccitatiſq; gradu parum diſtare. Sane in obſtructionibus & maxime lienum aperiendis, ferrum, & chalybs, quod ſola puritate a ferro diſtat, primas tenent. Cæterum ferrum calidiſne an frigidorum cenſui adſcribendum, necdum conuenit inter autores. Et ſunt qui in hanc partem abeant, quibus fauere videtur Ariſtoteles 4. ſublimium Cap. 6. vbi ait ferrum concreſcere a frigore, per euaporationem omnimodam caloris: Si inquiunt omnis calor euanuit quid reſtibile eſt, non poteſt non eſſe algidum. Videtur eadem mens Galeni 9. methi Cap. 17. vbi ait ferrum & reliqua metalla habere conſiſtentiam a frigore. Colligunt idem ex adſtrictione

ferri

ferri quam manifestariã dicunt insistendo fluore muliebri, sputo sanguinis, ipsaque dysenteria. At Galeno in 4. de simp. med. fac, omnia quę adstringunt frigida sunt. Demum vnũ cymbium Aquæ chaly-beatę, plus cõtra sitim valere dicunt quam sex aquæ puræ. Sitim autem leuantia frigida sunt. Qui pro calore stant, Hippocratem suarum partium faciunt, dicentem in lib. de aëre locis & aquis, aquas scatentes in quibus est ferrum vel aurum, vel æs ex violẽto feruore erumpere ideoque in corporibus ęstum excitare noxamque adferre. Paullus sane AEgineta lib. 1. cap. 52. cum calidarum aquarum seriem recẽset, etiam ferreas ijs adnumerat Rhasis etiam vltimo libro continentis ait ferrum esse calidum & siccum in gradu tertiò nititurque autoritate mesues; Quin & Halyabbas in quinto theoricæ cap. 4. dicit aquã ferri siccare mnltumq; calfacere idque non aquæ sed ferri ratione. Tota denique post dioscoridem AEtium, paullum, ipsosque Arabes medicorũ schola ferro hepatis lienisque obstructiones aperit: at apertio caloris est soboles. Montagnana vir longè doctissimus dicit ad præfocationẽ vteri ex flegmate viscido nil præstantius esse aqua chalybeatà itemque in ventriculi intemperie frigidà, quod sane post ipsum multi in secretis numerant. Fallopius priorum argumentis victus in angustias redactum se clamat, tandem dicit pro vna caloris parte viginti esse frigidas ideoq; actu semper refrigerare. Mihi posteriorum rationes firmiores

videntur

videntur minimumque ponderis priorum argumentis inesse; vt mirer doctissimum fallopium tam imbellibus armis debellatum. Nam autoritates Aristotelis & Galeni ipsę se collidunt, cum dicunt omnia metalla a frigore coalescere, & tamen multa eorum calida esse cuiuis notius est, quam vt disputatione mereatur Argumentum a sistendis fluxibus dubium est. Mihi constat quendam in gonorhoea per totum mensem croco martis elaboratissimo vtentem, nec hilum profecisse, qui tamen alijs remedijs facile conualuit. Si cui in fluore muliebri, aut dysenteria profuit, non id fecit humores condensando quod frigida facere amant sed calore suo aperiendo, & causam morbosam fluxus præcipitando, per accidens siue secundario fluxus vel vterinos, vel aluinos stitit: nam & in vulneribus vidi sanguinem puluere ferri a pertissimis chymistis preparatissimo plena manu affuso, nulla ratione sisti potuisse, hominemque ad orci fauces duxisse, qui tamen colcotare cum fungis minimis (crepitus luporum vocant) parato adhibito, momento cessauit hominemque biduo & binoctio cum morte luctatum vitæ reddidit, præter spem sedecim chirurgorum, qui nec ferro candēti per horam solidam me presente admoto, quicquā profecerant. Quod de siti extinguēda afferunt: incertissimum est, & constat aqua actu frigida etiamsi potentià calfaceret, non minus quam vino, sitim optimè extingui. Maneat ergo ferrum esse calidum.

Hinc

Hinc ergo fontes ferruginei, sulphurei, nitrosi, aluminosi audiunt, prout huius illiusue interranei dotes, supra alias sibi induerunt. Quin videre est quosdam in quibus eminens subterraneum ægerrime dignoscas. Ita de Empsensibus aquis, chymistarum nostri seculi corypheus, piæ memoriæ Ernestus princeps meus, aluminosas ne an nitrosas vocaret, dubitauit. Et in Sueuia vberlingani disputant, plumbeum ne, an æreum fontem suum indigitent. Ita Lucenses aquæ de villa, modo ab Italis ferratæ, modo aluminosæ vocantur. In alijs manifestißime plura metalla notare est, vt de nostris infra patebit.

Cætera Acidorum fontium contenta.

CAP. IV.

MEdici medicatorum fontium contenta scrutaturi mineralia, vel balneo Mariæ aquam exhalant, vel vitreis organis ipsam distillant, prior modus quia à fuligine fauillis, atomis, vix sibi immunitatem tutam prestare potest, incertior est. Alterius vsus crebrior, veritatique eruendæ aptior. Restibiles à distillatione fæces, semper enim quanquam limpidißimi aliquas deponunt, quinque ferè modis metallica contenta produnt. Colore nimirum, sapore, odore, tactu, virtute denique seu operis efficacia. Sali nitroque color albus est, vitriolo viridis,

viridis, auripigmento flauus, sulphuri flauo virescens, rubet Ochra palletque, alijs alia palliantur coloribus. Sapor nitri salsus est, & amarus, vitrioli salsus & acris cum rosiuncula: aliud alij sapiunt. Vt promptius discerni hęc commodè posit, ferè candenti inijciuntur laminę, vbi quod funditur vt lac, alumen esse perhibetur. Calx & marmor non liquescunt, sed candore nouo fucantur, gypsum ocyssimè albescit, sulfur liquatur, suoque odore, se noscendum præbet. Sal stridendo, patescit. Sal nitrum sine stridore prælabitur fluendo: plumbum, lithargyrumque ruborem sibi induunt. Vitrioli & aluminis examen aliqui hac ratione ineunt. Aquam cui aliquod horum, in vase stanneo, vel æneo incoxit ad medietatem pari quantitate aquæ, quæ gallas decoxerit eodem decremento, remiscent. Quod si aquæ mixtæ nigrescant, vitriolum certo inesse aquis medicatis adseuerant. Hoc ex fallopio descripsit Escheurenterus, tacito autoris nomine. Experimentum istud negat Ioannes Bauhinus certum, omninoque fallere nisi ferreis vasis incoquantur, & sic decoctis, gallarum decoctum inijciatur. Tum enim commistas iucundo spectaculo in nigrorem surgere, vt vel hinc quis colligat me rectè infra censuisse excrementa bibentum has aquas, non à vitriolo, sed à ferro nigrescere. Quanquam alumen, adstrictione satis se expertis demonstrat, sunt tamen qui bresilium lignum, aquæ fontis dum colorem trahat, incoquunt,

quunt, cui aquæ residuum decocti fontis dum miscent, si aluminosa sit aqua, bresilium longè fit coloratius. Ferrum, æs aliaque metalla ægrè cognoscas, nisi ex corruptione sedimenti, quo in proprium excrementum verso, in metalli vnde ipsum excrementum fluxit, cognitionem venies. Sedimentum autem vel aceto acri, aut aqua rodenti promptè corruperis. His enim liquoribus, vel siccatis vel absumptis, in superficie sedimenti excrementa notanda, in quibus ærugo, æs: ferrugo, ferrum inesse aquis significabit, quod ex limaturis vtriusque metalli eodem modo corruptis discere est. Cæterum virtus operisque efficacia manifestissimè hæc fontibus inesse conuincit. Quo fit vt plerique delineatos diligenter negent fontes, nisi mineralium singula quæ ipsos dotibus augent eximijs, quibusque virtutem suam ac energiam debent describantur, quod quando in prima editione consulto omissum est, hic obiter quatuor fontium singularia prosequar ne in acidorum historia fontium quicquam desideretur. Ordiamur à vitriolo, à quo fontes vel solo præcipuè acessere capite septimo probaui. Dioscorides lib 5.cap.74.vitriolum ait adstringere calfacere, crustas inducere, latas ventris tineas drachmæ pondere voratum, aut cum melle linctum necare, vomitumque ciere: ex aqua potum aduersus fungorum venena auxiliari, purgare caput aqua dilutum, & in vellere naribus instillatum. Non possum quin lectorem moneam,

moneam, Dioscoridem de crudo, nullisque chymicis præparationibus adulterato vitriolo capiendum, Vt enim hoc lib. non semel docui, tuto ad lumbricos argentum viuum, crebro tantum per corium transitu perpurgatum etiam à pueru- lis sumi, cum tamen idem vel sublimatum, vel præcipitatum etiã parua mole sumptum, homines ad sepulchrum præcipitet, Sic vitriolum à chymicis praue paratum, gillam ipsi vocant, vomitum funestum, mortemque accersit. Vix mihi lachrymis tempero cum cogito quendam mihi amicum, chymiæ, omnis mathæseos & hydraulicæ artis maxime peritum, eundemque canonicum Traiectensem, vt stomachum halecibus salsis, ac ceruisia tenui in pagis, dum metalla scrutatur, saburratum depleret, gillam à se præparatam sumpsisse, eodem die, quam diutius ipsum retinere voluissem, animam: cum vomitu insano exspuisse. Viuunt oculati testes multi & ipsi canonici, quorum rogatu cum sectioni cadaueris præessem, ipso die veneris sancto, ventriculum tribus locis tantum non perforatum ad latitudinem daleri Philippici inueni, restabat tenuissima exterior tunica, cui gilla adhærebat, & ipsã erosura nisi egressa animâ, calor naturalis miserũ destituisset. Totum ventriculi corpus adustum purpureo colore, omnium in se oculos aduertebat, animosque à gilla & alijs id genus pestibus serio auertebat. Res accidit anno Christi 1608. mense Aprili. Redeo ad vitriolum quod matthiolus in

 commen-

commmentarijs loci citati dicit tuto ad tineas & fungorum venena dari, etsi erodens & septicæ facultatis habeatur. Mihi sane bonis ægrorum rebus sæpè eo vti contigit vt & alumine, in febribus tam contagiosis quam contagij expertibus, simpliciter bis ter aqua communi lotum propino ad duos scrupulos, vel vt vult Dioscorid aliquãdo ad dragmam ascendo. Gal. ipsi adstrictionem, insignem, calfaciendi virtutem adscribit, quo fit vt quæ veræ sinceræque aquæ vitriolatæ sunt, potentiâ quantum aliæ minerales aquæ nullæ calefaciant, exsiccent etiam, constipent & contrahant. Quæ vero mediocriter chalcantosæ sunt, eadem possunt quæ aluminosæ & acidæ, ijs tamen promptius penetrant, potæque per vrinam & aluum egregiè purgant, eaque præstant quæ de his fontibus dixi; quæ iam repetere superfluum fuerit.

Bitumen seu succinum liquidum, his aquis inesse eodem argumento probari potest, quo idem cap. 7. Spadanis omnibus inesse conuici, innatat enim huic fonti per noctem adseruato, tela iridis coloribus variegata, quæ & flammam sulfure luculentiorem edit, & gustus in illa, succini saporem agnoscit. Mihi ad alia properanti succini diuersa genera explicare non est animus, multo minus an carbones nostri Leodienses, quos veterum ampelitidem esse terram manifestissimum est, in succinorum classem adscribi debeant: satis erit ex dioscoridis lib. 1. cap. 85. huc retulisse, bitumen

tumen diſcutere, glutinare, emollire, ab inflammationibus tueri, vuluarum procidentias, ſtrangulationeſq; olfactu,ſuffitu,impoſitu,emendare, comitiales morbos ſuffitu deprehendere, muliebres purgationes cum vino & caſtoreo potum elicere, tuſsim veterem & anhelitum iuuare, ſerpentum morſibus, coxendicum laterumque doloribus auxiliari. Cœliacis in catapotio deuorandum dari, cum aceto potum ſanguinem concretum diſcutere. Dyſentericis cum ptiſana liquatum infundi: diſtillationibus ſuffitione mederi, oblitum dentium dolores mitigare, concalfactum lethargicis, articulorum doloribus cum farina hordeacea, nitro, & cera illitum prodeſſe. Gal. lib. 10. ſimpl. bituminis vim tum calfactoriam, tum reſiccatoriam omnem ſecundo ordine dicit. Germanos ad oculorum ſuffuſiones, & albugines, maximo ophthalmicorum commodo adhibere vidi, Itemque ad lepras, lichenas, corporumque pruritus. Tabernæmontanus cap. 40. part. 2. longe plura addit, quæ qui volet ab eo petat.

Salem acidis noſtris ineſſe omnes conſentiunt. Dioſcoridi autem lib. 6. cap. 126. ſal adſtringit, abſtergit, extenuat, expurgat, diſsipat, reprimit, cruſtas inducit, atque à putredine vindicat, admiſcetur medicamentis pſoras abſtergetibus, excreſcentias in oculis reprimit, & pterigia conſumit, cæteraſque carnis extuberationes tollit. Clyſteribus infunditur, diſcutit laſſitudines

 ſitudines

ſitudines ex oleo illitus, contra hydropicorum tumores auxiliatur, dolores in ſaccis fotu mitigat, & pruritus ſedat ex oleo & aceto infrictus dum ſudent, Item lichenas, pſoras lepraſque. Anginam ex melle aceto & oleo illitus leuat, tonſillis vuæque cum melle toſtus, vlceribus in ore manantibus, gingiuis quas tumor vexat & phagædænis vlcerum cum polenta crematus illinitur. Aduerſus ſcorpionum ictus cum lini ſemine, contra ſerpentum morſus cum origano, melle hyſſopo, aduerſus ceraſtem cum cedria pice aut melle auxiliatur, contra ſcolopendræ morſum cum melle & aceto, aduerſus veſparum ictus, & teredines, albidaſque capitis puſtulas, thymos & tubercula, cum ſæuo vitulino: furunculos cum vua paſſa, aut ſuillo adipe aut melle diſcutit: teſtiũ tumores origano & fermento maturius concoquit, crocodilorum morſibus auxiliatur, tritus in linteolo, & intinctus aceto, ita vt vinculis loca cõſtringuntur, prodeſt ad beſtiarum morſus & ad ſugillationes in facie ex melle. Contra hauſtum opium & fungos cum aceto mulſo bibitur, luxatis imponitur cum farina & melle, ambuſtis igni cum oleo impoſitus, puſtulas erumpere non patitur. Podagricis item imponitur, & aurium doloribus cum aceto, ignes ſacros aut vlcera quæ ſerpunt cum aceto aut hyſſopo illitus ſiſtit. Recentiorum plerique ea ex dioſcoride tranſcripſerunt, paucisque verbis non mutatis ſed tranſpoſitis ſui iuris facere voluerunt. Breuiſsimè & veriſsimè, fallo-

pius

pius de thermis c. 9. Aqua quæ habet in se succos salis si assumatur in potum, detergit, roboratque valde ventriculnm, & euacuat abundantiam humoris pituitosi, nec lædit aliquod viscus. Et cap. 11. aquæ medicatæ aptæ sunt ad potum præcipuæ nitrosæ, & salsæ, quia præterquam quod calfaciunt, exsiccant etiam expurgant & roborant, Laudantur etiam ab antiquis. Nam Antyllus & Ætius adhibebant in affectibus corporis interioribus, imo dicunt quod applicitę exterius, faciunt ad fugandos morbos interius.

Sulfur eodem auctore teste lib. 5. cap 83. & iunioribus quibusdam calfacit, concoquit, & celeriter discutit, emollit, exsiccatque. Prodest tussibus suspiriosis, purulenta extussientibus, ex ouo sumptum aut suffitum. Præterea partum si vratur nidore extrahit. Lepras, lichenes, scabros vngues cum therebintina mistum aufert, cum aceto autem illitum ad lepras efficax est, vitiligines tollit, scorpionum ictibus addita resina medetur, cum aceto vero, draconis marini, scorpionisque plagas sanat, pruritus toto corpore erumpentes, cum nitro detersum sedat, regium morbium emendat, inspersum fronti cochlearis mensura, aut in sorbili ouo sumptum. Facit ad grauedinem & distillationes, sudores quoque conspersum inhibet. Podagricis cum aqua & nitro illitum conducit. Grauitatem auditus raptim suffiti nidore per fistulam hausto sanat. Lethargicos suffitu excitat, erumpentem vndique sanguinem

ſiſtit contuſis auribus cum vino & melle inditum medetur, potu & balneo prauos in cerebro redundantes humores, omneſque totius corporis defluxiones frigidas deſiccat, cordis palpitationem à frigidis humoribus curat, cachexiam emendat, viſum roborat, vtile ad artuum ac iuncturarum dolores à venerea lue profectos: hydropem frigidum exſiccat, pituitoſos & craſſos flatus exſoluit, ſteriles mulieres fœcundat. Matrici tumenti & induratæ auxiliatur.

Alumen quod ſpadanis ineſſe diximus ex Dioſcorid & poſteriorum ſcriptorum mente vim habent excalfaciendi, ſtringendi, & expurgandi quæ caliginem pupillis oculorum offundunt, genarum carnem, cæteraſque excreſcentias extenuat, putreſcentia vlcera compeſcit, ſanguinis fluxum ſputumque inhibet, gingiuas humore prægnantes comprimit, motus dentium cum aceto & melle firmat, prodeſt cum melle vlceribus oris, eruptionibus papularum, & fluxionibus cum ſanguinalis herbæ ſucco. Lepræ conuenit cum braſsicæ folijs aut melle coctum, item prurirui & vnguium ſcabritiei, pterigijs, pernionibus aſperſum cum aqua. Valet cum aceti & gallæ pari pondere crematum, ad phagædænas vlcerum, & cum ſalis duabus partibus, ad vitia quæ paſcunt. Furfures cum pice & eruo illitum abſtergit. Ad lendes, pediculos, ambuſta, cum aqua illitum auxilio eſt. Contra tumores & graue alarum inguinumque virus illinitur.

Aqua

Aqua aluminosa menses nullo fluentes ordine, fluoresque mensium albos emendat, vomitum compescit, nauseam tollit, vrinæ incontinentiæ subuenit: obæsos extenuat, ostocopon luis venereæ tollit; varicibus conducit, obscænarum partium vlcera, scabiem, pruritumque intolerandum compescit, scorbuticorum incommodis optimum remedium est.

Miraberis lector primis dioscoridem verbis dicere alumen vim habere excalfaciẽdi, & stringendi, quæ verba pugnam manifestariam continere videntur, est enim vt docent interpretes Aristotelis ad capitulum secundum, secundi de generatione: calidi rarefacere, frigoris vero condensare, seu adstringere, quod etiam quarto sublimium sæpè repetitur. Quomodo ergo vir quo pauci melius de re medica meriti, eidem rei tam pugnantes adscribit virtutes? Respondeo alumen & aquas aluminosas qualitatibus constare contrarijs, in eodem tamen se subiecto ob remissionis ac intensionis diuersitatem tolerantibus. Constat ergo alumen partibus mediocriter calidis, & valde siccis. Præterea insignite frigidis, & potenter adstringentibus, eoque nomine aquæ aluminosæ, primo gustu saporem adferunt prędulcem ac tenuem, pungentem linguam, demum ob qualitates siccas, & frigidas, in amarulentum desinunt, ac valde adstringentem, sed hæc alibi fusius.

Boli seu rubricæ quam in omnibus fermè

acidis reperire est, hæ vires creduntur, omnes hoc ijs familiare aiunt, quod exsiccet, astringat eaque ratione venenis in cor ituris viam præpediat, proindeque omnibus alexiterijs, dysentericisque remedijs misceri, In emplastris, exsiccantibus, & adstrictorijs eius vsus maximus, aluum sistit, & sumpta & clysmate iniecta. Iecinoris vitio laborantibus vtilis. Qua de re gal. lib. 5. simp. multa: qui cum in omnium manibus sit, non est cur ex eo describendi laborem sumam. Mihi in putrescentibus oris vlceribus maximus eius vsus. Item ijs quibus ex capite in thoracem defluxio incumbit, adeo vt phtisis principio laborantes, multum inde iuuari compererim, cum & aut fistulas quę difficillime siccantur, hoc vno remedio ad cicatricem duci constet. Toxicis, Philtris, venenisque aduersatur omnibus: pesti ipsi, qua nihil tetrius, ab irato deo Regius psaltes impetrare ausus fuit; fœlicissimè resistit, vel nondum ea occupatos præseruando, vel iam laborantes, è Cerberi faucibus eripiendo. Cordi vnice studet, cerebrum reficit, viscerum malis strenue aduersatur, Cephalagiam pænè omnem, cardialgiam, cordis palmum, oculorum inflammationes, lippitudines, fluxiones curat, hæmorrhagiæ cuiuis, vel ex arterijs fluenti ita promptè succurrit, vt nulli alteri medicamento cedat. Catharro seu in rheuma, seu in coryzam degeneret, inimicatur. Hypercatharseos optimum sufflamen, ambustis vel aqua vel igne, vel metallo liquato, ita succurrit, vt & pu-

stularum

ſtularum incrementum prohibeat, vulneribus, vlceribus nouis iuxta ac antiquis, optatum remedium. Anginæ aliarumque partium internarum inflammationibus pręſentaneum eſt auxilium, ad ſcabiem fædam, curatuque per difficilem, malaque quæ ſudore egent accommoda.

De Spadanis fontibus ſigillatim.

CAP. V.

COlumella lib. 1. cap. 3. neminem noſtrum ait, vel proſperæ, vel aduerſæ valetudinis vitam prorogarę ſine aqua, putatque aquam dictam *à quâ* fiunt omnia. Et ſane ſi Ariſtoteli primo phyſicæ aſcultationis cap. 2. & Senecæ naturalium lib. 3. cap. 12. credimus, Thales omnium rerum principium, vnam aquam poſuit. In quam etiam ſententiam deſcendit Empedocles qui omnia ex aqua fieri credidit. Et Hippon quidam apud Ariſtotelem lib. 1. de Animâ cap. 2. animam vocauit aquam, quamuis aquæ nomine ſemen ipſum intellexiſſe multi putent. Ipſus Hippocrates principia vitæ Aquam & ignem poſuit, & ſane cum multa animalia igne carere poſsint: aquâ quod ſciam nullum, ſi modo diu & bene viuere debeat. Verum hac encomia Spadanis aquis, aliiſque medicatis, adſcribi debent, nam vix annoſiores, homines ſub noſtro cælo, quam Spadanos inueneris. Quare ſi quod ait palladius lib. 10. rei

ruſticæ

rusticæ cap. 4.]certissima aquarum æstimatio ab accolarum incolumitate petenda est, Spadæ autem inquilini morbos plerosque, nisi quos in aduenis vident, ignorent: capite, pulmonibus, præcordijs, renibus &c. valeant: eorum aquas optimas esse, certissimum est. Quod idem de alijs Germaniæ vtriusq; locis, horum fontium innumeras scaturigines exhibentibus, dictum velim. Etsi autem acidorum fontium, & Spa, & quod reliquum est Arduennæ, magnum expleat numerum, duos tamen, qui mihi præscripserunt, maximè commendant; Sauenirium & Pouhontium, quæ nomina, sine nomenclatore, neç ipse latinæ eloquentiæ pater, caperet Cicero, cæterum quando & ipse monet, *re intellecta, nos in vsu verborum faciles esse debere*, consueta, totique iam Europæ nota retineamus vocabula. Sauenirium, quasi Sabinirium, à Sabino Romanorum Tribuno castra ibi metante. Pouhontium à vernacula voce pouher, gallicè puiser, id est haurire deriuant. Vnde forte & latinorum putei, quos tamen Goropius à Cimbrorum putten, quod ipsis etiam haurire est, commodius quam alia deriuaret. Sauenirius horæ spatio à pago Orientem versus seiunctus, è saxo saltuosi erumpit collis, vixque duas cauo lapide excipit amphoras, vt ego bicongium sæpe nominarim. Alter Mediastinus pagi, forique meditullio eleganti clausus marmore, plusquam quatuor orcarum capax, quotidianæ siti explendæ, etiam æstuante Syrio

sufficit,

ſufficit, & tamen infinitæ in dies lagenæ ex eo implentur, in vicina eburonum loca, Britanniam, Hollandiam, Galliam, Germaniam, Italiam ipſam mittendæ. Vterque inſigni ſed grato acore commendabilis, cum miracula quæ in medicina fieri dixit Celſus, pluria ediderit: multos ex Æſculapij Lyceo, in Spadana ſenticeta pellexit, qui tot ſupernaturalium effectuum cauſas, acri ingenio ſcrutarentur. Quo in ſtudio Geringus, Ryetiuſque, Philippum Bezanſonium Parienſem Medicum, in laudis partem aduocant, qui Galenicis chymiſtarumque artibus apprime inſtricti, deſtillatorijs organis has aquas, ad ſua reuocantes principia, compererunt Sauenirium, rubricam ſeu ferri matrem, ochram, æs, ſulphur, vitriolum, nitrumque imbibiſſe. Pouhontium autem ferri, æris, plumbi, chalcanthi, ſulphuris, aluminis, nitri, ceruſæ viribus imbutum. Notat Ryetius, Bezanſonium putaſſe, quod etiam ex aliorum opinione recitat Frambeſarius, & aurum vim ſuam communicaſſe Sauenirio; ſe vero, cogitantem, Arduennam auro gignendo ineptam, denuo maiori ſtudio chemicis inſtrumentis has aquas ſegregaſſe, erroriſque cauſam comperiſſe, quod ſulphur colore auri æmulo, vaſa inter coquendum tingeret. Cui ſententię vt facile ſubſcribam, facit, quod in Arduenna duos trientes anni hyems occupet, ſolemque auri patrem, vix trimeſtri ſentiat. Accedit, quod Arduennates, natalis ſoli pertæſi, ima eius penetrarunt viſcera, nec

tamen

tamen auri ramentam vnquam effoderunt. Præter hos duos fontes Ryetio & prioribus descriptos, duo alij hoc decennio celebrari cœperunt, Geronster qui iam tum Ryetij tempore innotescebat, & Tonnelet, cui, hoc nomen factum, quod ligneo vase, Tonnam vocant indigenæ, claudatur. Sed hi duo fontes immane quantum à se discrepent: Geronster meridianam Spadæ oram tenens, horæ ab ea spatio distat, omnium supra citatorum metallorum potens; cæterum Chalybis in eo primatum vires tenent, quas odore, Sapore, alijsque experiundi vijs admotis, facile percipies: acri nidore inter bibendum nasum ferit, ipsum caput chalybeo, & quasi sulphureo odore implet. ebrietatem quadrantariam vel semihorariam ijs qui debiliori sunt cerebro, momento inducit; stomachum aluumque turbat multis, quo fit vt plerique ijs potis; sæpius, etsi partem vomitu reddiderint, aluina excrementa deponant, priusquam domum redeant, & tamen non segniter vrinam reddant. Tonneletius medio inter Sauenirium & Pouhontium, sed ad latus læuum deflectit, fere itinere, in plano sed vliginoso palustrique, omnibus Iouis Aeolique iniurijs exposito, coiuit loco. Nam Sauenirium & Geronster arbores opacant, natiuæque rupes commoda poturis sedilia prebent. Pouhontius pulchro vndique superbit marmore, sedibusque lapideis bibentium seu ignauiam, seu lassitudinem leuat. Sale nitro cæteris hic multo tinctior, quo fit vt

gustu

gustu frigidissimus sit longiusque à vitrioli, sulphurisque dotibus abeat. Verum hac de re infra sigillatius. Sed quando supra distillationis facta mentio; distillaui, & ego ante sex annos hos quatuor fontes, cum doctissimo medicorum Illustri viro Domino Guilhelmo paddij, equite & medico Regis magnæ Britanniæ, & Domino Richardo Androes socio ipsius & viæ, & artis, neque in fundo vasis nitidissimi (Nam quiquid aquæ effluxit, flegma dulce fuit, & ingratam calcem sapiens, & quod quiuis horreret) præter rubricam, matrem ferri, ochram, tantillumque vitrioli inuenimus: præterquam quod distillata aqua Geronster, in fundo, maculæ vnguis magnitudine erant; quæ cuiuis sulphur videbantur: cæterum laminæ candenti iniectæ, non liquefiebant, quod tamen sulphuri ab aquis thermarum aquensium relicto (nam & illas ijsdem organis distillauimus) accidebat; itaque postmodum prudentiores chalybem esse iudicauimus. Quomodo ergo hec mineralia his aquis mista sint cap.7. disputabo. Gæringo autem & Ryetio peritissimis medicis, Sauenirium distillantibus, apparuisse Sulphur, non item nobis, si quis mirabitur, legat Doctissimi Libauij epistolarum chimicarum paginam vltimam, cuius hæc sunt verba de fonte Bernheymensi, *Aliquibus apparuit aliquid* sulphuris, *mihi vero nihil, & fieri potest, vt diuersis temporibus, diuersæ* se promant mineræ, Hanc Libaui sententiam quotidiana microcosmi experientia confirmare

firmare

firmare ausim, nam quidam sabulo vel arenis multum vexati, sepe vrinas (quibus nihil fallacius) medico ostendunt limpidißimas, imo multos noui, quos cum ex ratione victus, & doloribus ea regione fixis, certo nephriticos iudicarem, nec illis persuaderem, iussi vt in capacem matulam, totos quinque, vel sex dies quicquid mingebant colligerent, ita demum limpidiori, & ea quæ innatabat vrina abiecta, in fundo vel statim, vel post euaporationem, arena ipsaque imminentis calculi materia, se prodebant. Si vrina totius serum sanguinis, in renibus secreta & collecta, non semper quod in illis etiam copiosè continetur secum vehit, cur non & fontes aliquando aquam raptent sinceriorem; vno aut, pluribus mineralium suorum, ad tempus dißimulatis? Accedit quod fontes non sequantur certam ac ratam, multoqne æuo definitam naturæ originem: sed fortuitis mineralium concursibus obnoxij, inordinatè mixtorum conditione, mixtioneque vtuntur. Fortuna enim casusque magnum in aquas ius habent; eademque eiusdem fontis aqua, diuersis temporum interuallis, accessu recessuque diuersarum minerarum, dißimillima sibi prodit, effectusque humano corpori varios conciliat. Sæpius itaque & diuerso tempore distillandus fons, vt subterranea in eo latentia probe noscantur, quod, si Deus vitam suppetet, proximo à me anno fiet vt & sæpius hoc sexennio factum est.

Discrimen

Discrimen horum quatuor fontium.

C A P. VI.

IDiotæ qui solo sapore aquas discriminant omnes acidos fontes, in eandem classem referunt, rati hoc ipso quod acescant, earundem esse vitium: ignari multum differre, vnam ne, an plures secum mineras vehant, clari ne an turbidi; Fossilium substantiam, an vapores tantum, aut spiritus secum raptent. Aliter Philosophi & Medici, inter quos conuenit, omnes qui in Spa fontes, fossilia eiusdem naturæ continere: dispari tamen quantitate; ita vt alter alteri proportione certa præcellat, ex imijsque in re medica dotibus palmam præripiat. Cæterum quando maius & minus, vt ait Philosophus 7. auscultationis Physicæ cap.4. Speciem non variant, tantumque excellentiæ discrimen relinquunt, videamus cui primas in hac quadriga demus; Sauenirij aqua, exhalationibus seu tenuioribus fossilium, spiritibus referta, leuior est alijs quibusuis aquis, etiam per chemistarum organa distillatis: Fossilium enim vires magis quam substantiam sibi induit, quo fit vt per corporis venas promptius meet, maturiusque vim suam diureticam exerat quam alij. Vnde etiam ab ortus sui loco nisi diminutis viribus transferri nequit, adeo vt procul delatus

leuitatis

leuitatis multum perdat, grauiorque efficiatur, eductis nimirum spiritibus aquam leuiorem reddentibus, quibus amissis ponderosiores cadaueriqúe similiores effici necesse est. Decedit etiam quantitati aquæ, nam vase optimè obturato, nec vlla gutta dilabente, si fons hic alio transferatur, minuitur, quia spiritu turgentia, plus loci, quam eo priuata occupare amant. Frambesarius doctus Christianissimi Regis medicus, scribit se bidui itinere absentem, 48. lagenas Pouhontij, 12. Sauenirij afferendas curasse, illas acidissimas se gustasse, has vero nihil à communibus discrepasse, cum illæ plenissimæ essent, hæ non item, vt quibus singulis aquæ vitrum decesserat, cum tamen vtræque apud suum fontem, & eodem modo, ab eodem homine picatæ & subere obseratæ fuissent. Hæc hactenus maximis viris credita & scripta, quia priori editione publici iuris feceram, hic repetenda duxi. Cæterum toto hoc sexennio contrarium mihi videre contigit. Et norunt multi Sedanenses qui Bullonio Duci ex Sauenirio plurimas quot annis lagenas hauriunt; integerrimas eo deferri. Hoc biennio principes fœminæ adstantibus mecum Dominis Harlem, & de Brie doctis Medicis, ad lectum Sauenirium deferri curantes, negabant quicquam illi aciditatis decessisse; eundemque quem ipsa habet in scaturigine, saporem constanter retinere: etiam nos adferebamus. Quo fit vt iam plerique Leodienses aquas ex solo Sauenirio petant, quas tota hyeme bibant,

bibunt, cui rei si opus fuerit, plurimos fide dignissimos, testes laudabo. Ita vt optimo frambesario alijsque, ab infidis baiulis impositum putem. Pouhontium quouis transferri cuiuis constat. Ego sane ante ipsos sedecim annos, ducentas exeunte Aprili impleui lagenas ex Pouhontio, quas in Angliam Illustrissimo Christophoro Harlæo Comiti Bellemontio, Christianissimi Regis ad Iacobum magnæ Britanniæ Regem Legato detuli, easque nihilo deteriores, quam in ipso fonte, cum prælibarem Domino poculum, (eram enim ipsi Medicus domesticus) inueni Geronster huic operis celeritate nil cedit! imo in multis superat, nam & inter bibendum sæpe secundo, tertioque haustu, ventriculum vomitu deplet, multo ipsum tenacique flegmate leuat. Sæpe intestina pondere suo liberat, sæpius etiam vrinam quibusdam ciet, & si qui ad vomitum tardiores sint, eos sudore non molesto, ab egerendi scilicet conatu, perfundit. Et hic quia transferri commodè potest, minimumque virium amittit; plurimum substantiæ metallorum secum trahit. Pouhontius mineralium & ipse plerorumque particeps, sed magis terrestrium, cum alijs in montium cacumine positis vallem occupet, ideoque vtrique leuitatis palmam relinquere creditur pigriusque potentiam suam, vt nunc sumitur exerere, etsi & hic quia salis petrosi plus continet, intestina Sauenirio citius, tardius Geronstro, stimulat. Certo tamen scio quod si ad Pouhontium tam exerci-

tāto, quam ad alios ſupradictos veniretur corpore, eum nihilo ſegnius Sauenirio aquas moturum, quod & in me & in alijs conſilio meo vſis, qui ipſum poſt horarium exercitium bibebant, expertus ſum. Quæ cauſſa eſt cur nunc plurimi, Sauenirio neglecto vnius Pouhontij aquas vtiliſsime bibant. Tonneletius minus prædictis vitrioli & ſulphuris, plus ſalis nitri (quem cum ſale petræ idem eſſe dicit, poſt multos alios, qui primus de his fontibus ſcripſit Gilbertus Lymborch) nam pleraque alia communia cęteris habet hic fons, etſi longe imperfectius; tum quia natiua vligine & cæno, facile ſordeſcit, tum quia omnes imbres momento, capaciſsimo vaſe ligneo, & nulla re obſiſtente, combibit. Hunc tamen fontem excellentiſsimus Andræas Treuiſius Archiducis Alberti Medicus, muro bipedali ſepſit, eumque multis commendauit, cuius rationes, quādo ſub prælo librum eius eſſe audio, cùm viderimus, amicè expendemus. Hic quod in priori editione omiſſum ſerio duo monendus mihi lector. Primum: Cum leuitatis aquarum diſcrimen inimus, ne quis erret, aut magni ponderis interuallo diſtare aquas puter, Librauі aquas Sauenirij & cum ſemetipſis diſtillatione ſublimatis, & cum ex prope fluente riuulo petitis, & fere grano diſtare reperi, minimumque aut nihil omnino intereſſe inter aquas ex Sauenirio diſtillatas, & naturales ex riuulo petitas; etiamſi Columellæ præſcripto adulta æſtate periculum fecerim: tunc enim quia pluuiæ admix-

admixtionem non timent sincerisſime sunt aquę. Idem feci in Anteniaco, eodem omnino euentu, vt vere postalios dicere posſim, incertum, nulliusque artis hoc examen aquarum esse, quodque industriam medici etiam diligentisſime munus suum obeuntis eludat, adstantiumque spem frustretur. Docet hoc & Plinius lib. 31. cap. 3. dum ait: *Quidam iudicant statera de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, vt leuior sit aliqua, nullo pene momēto ponderis aquis inter se distātibus.* Expedit ergo doctoribus qui ex Arabum doctrina aliam excogitarunt rationem, aurem præbere. Hi nos iubent duos pannos laneos lineosque accipere exquisitisſime eiusdem ponderis, aut certe gosſibij duo pōdera accurate paria quæ aquis quarum leuitas, in dubium vocatur eodem temporis momento madescant, dein sollicite simul extracta nullo loci temporisue discrimine, ad siccandum reponantur, eique leuitatis palmam deberi, cuius pannus aut gosſybium, prius exsiccatum fuerit. Hoc enim maioris tenuitatis & quę tenuitatem sequitur leuitatis, esse argumentum vtpote quæ citius euaporari potuerit. Quod & si hos pannos deinde stateræ imposueris in his ponderum momenta considerata dubium leuitatis expedient. Ioubertus decadis primæ paradoxo quinto, cylindro ligneo aquis iniecto certisſimum earum leuitatis iudicium sumi probat hoc argumento: quia quo leuior aqua est, hoc & tenuior, ideoque iniectum corpus facilius ipsam permeat; Grauiorem

 efficit

efficit crasities, vt marinam quę hoc nomine vastissima sustinet pondera. Hoc de lacu palæstinæ Asphaltite siue Sodomeno a circumstantibus stagnum montibus, quos sodoma vocari ait Galenus lib. quarto simpl. post Aristotelem, Iosephum & Plinium; qui & testantur, hominem ligatis etiam manibus & pedibus in eum coniectum, non mergi. Nos in horum fontium mentione cum Galeno leuissimam vocamus aquam, quę Hypochondria non grauat, citoque permeat: quod sine dubio aqua cuius substantia tenuissima est, cum qualitates contrarias facile admittat, præstabit. Alterum quod monitum serio hydropotam meum velim: His annis tam in Sauenirio quam in tonneletio nouus fons prodijt; & quidem in tonneletio, quem quia vase ligneo minus capaci excipitur minorem tonneletium vocant, fons est priore multo acrior, vehementiusque aluinas, vesicæque sordes deturbans: etsi vix sesquipede a priore distet: quod quotquot gustarunt ingenue fassi sunt. In Sauenirio, octauo a priori pede, hoc biennio alius erupit in arboris trunco, priore quadruplo capacior, cæterum eiusdem omnino saporis & efficaciæ, quod qui linguæ suæ, operationibusque aquam potam sequentibus non credit; oculis suis saltem fidem habeat; certe videbit eadem rubrica ærugine, alijs mineralium coloribus, huius ligneum, lapideum alterius alueum vndiquaque obduci, vt iam plerisque in confesso sit ijsdem mineralibus vtrumque tingi, nihilque inter illos esse discriminis,

discriminis, quia tamen veteres auias de corde reuellere difficillimum est, multi horas totas & amplius, prioris Sauenirij aquas exspectare malunt, sepius enim in horas siccatur & affluxus nouæ aquæ expectandus est; quam ex nouo nihilo deteriorem eiusdemque acoris & virtutis potum petere.

Vnde acorem habeant hi fontes.

CAP. VII.

ACidos esse Spadanos fontes, dicunt omnes, scribunt multi; cæterum qui acoris huius caussam redderet, ad hanc diem vidi neminem. Age ergo multis intricatam tricis quæstionem quantum præsentis instituti fert breuitas, hoc capite extricemus. Plerique veterum duabus de causis acescere res asserunt, primam aiunt esse putredinem, probant exemplo vini in acetum degenerantis: hoc enim per putredinem fieri, cum grauissimorum auctorum testimonio, tum Gal. in lib. de Simp. med. Fac. auctoritate patet: Aliam causam, caloris imbecillitatem assignant, à quo diuersarum substantiarum partes perfectè nequeaut concoqui, vt in fructibus acidis videre est. Ceterum neutra harum causarum aquis nostris aciditatem conciliat, cum iam per tot secula maneant acidæ, incorruptæ tamen, lympidæ, illimes, syncerae, putredinis expertes, nec est assignare

tempus quo in fonte corrumpi incipiant, atque à sua illa puritate acida deflectant, quæ omnia in alijs rebus putridis, minime solent contingere. Imo, quod obseruabile, si quando in penuarijs malè obseratæ putiscunt, acorem omnem, contra quam solet vinum, cereuisia, & talia deponunt; saporemque aquæ communis induunt, & ruffo colore tinguntur. Non etiam cruditas & indigestio acescere illas cogit; qui enim caloris imbecillitatem imaginemur in re, quæ sua natura caloris omnis actualis expers dicitur. Addenda ergo veteribus causa tertia, acidæ videlicet rei permixtio, quam & si Aristoteles silentio inuoluisse vt alia videatur multa, tamen eam satis expressit, cum aquam ex accidenti acescere dixit. An non id quod aquæ naturam adulterat, corrumpitque, ex accidenti est? omni carere aqua sapore debet, omnique calore, cum natura eam frigidam humidamque finxerit. Vitruuius paulò exactius rem docet, cum ait succum natura acidum, in terris concorporatum, in ipsis aquis aciditatem facere, cæterum huius succi, nec nomen, nec operandi modum exprimit: Fallop, vir doctissimus à quo qui thermas describunt, plerumque decurrunt, etsi de fontibus paucissima scripserit, hos tamen fontes adumbrare tribus verbis videtur, quando fontium meminit, quos corruptissimo nomine Stpalia nominat, eosque acescere dicit quod in se habeant chalcantum, aliqua ex parte assatum, aut quia vehant aluminis quid parum

exusti.

exusti. Si quis meæ coniecturæ locus est, putauerim plerumque ex chalcanti commixtione, acorem aquis conciliari; quanquam & ferrum & antimonium, & argentum viuum, saporem hunc vel quadamtenus inducere: vel inductum augere posint. Sæpe enim expertas sum, butyrum Antimonii, quod est oleum, ex pari quantitate antimonij & sublimati distillatum, paucis guttis cuiuis liquori acorem conciliare, vel parem vel maiorem, quam ab oleo vitrioli expectare posis. Fontium tamen nostrorum saporem acidum, vel soli, vel præcipuè chalcanto deberi conijcio. Coniecturam hanc duæ rationes firmant, vtraque ni fallor euidentissima, vna est, quod vbi inueniuntur acidæ, ibidem aut certe locis conterminis chalcanti fodinas reperire est. Altera quod chalcantum saporis sit acidissimi quod norunt omnes chimistæ, qui vel chalcanto, vel eius oleo, aut spiritu, quo nihil acidius, dicto citius tincturam rosarum, acore iucundissimo cum febribus calentissimis, ipsaque peste pugnantem, concinnant. Certus sum quemlibet cui pituita nasum non obstruxerit, huic coniecturæ suffragaturum, ceterum quomodo chalcantum seu vitriolum aquis se, aut acorem suum communicet, non est cuiuis obuium capere. Tres omnino modi sunt quibus id fieri solet, vnus quando ipsa aquæ scaturigo seu vena, mineram adlambens, secum ramenta ducit seu mineræ excrementa, quo spectat illud Arist. in lib. de sensu & sensili. *Tales sunt aquæ qualis*

qualis est natura eorum per qua transeunt; quod longe fusius non vno loco secundo sublimium ante docuerat. Hunc à plerisque quos legerim receptum modum, imò ab ipso Galeno 1. de Simpl. Med. fac. vbi ait *Qua exactè ac sincerè aqua est, si per bituminosa, sulphurosa loca discurrens, substantia eius aliquid absterserit secumque traxerit*, & quæ sequuntur: reijcit Tabernemontanus, inquiens hoc modo non fontes tantum, sed & tota flumina medicamentosa fore, cum Rhenus, Albis, Tagus, non tantum auri mineram adlambant, sed & aurum secum vectent, ea copia, vt & nummis cudendis, qui etiam inde nomen trahunt, sufficiant, multique illo colligendo occupati, se suosque alant: Addit tantum abesse vt aurei, argenteique nummi virtutem vt vllam aquæ cui inijciuntur communicent, vt etiam alijs citius, aquæ metallis istis medicatæ putiscant. Respondeo per mineram nos non intelligere perfectam & omnibus numeris absolutam, & tam solidam, vt & ardentissimarum fornacum vim eludat: sed crudam, inchoatam, & longa die nisi ab aquis rapiatur, in solidum metallum vi solis concreturam. Deinde, etsi quæ nominat flumina etiam hanc nouitiam secum raptarent mineram, tam vasto tamen alueo, tantisque aquarum gurgitibus ita obruerent, exiguam eius quæ paruis sat est fontibus quantitatem, vt nihil inde mutari viderentur. Cæteroqui scimus aurum vel argentum quod septima flamma recoxerit vt loquuntur psalmorum interpretes, parum vel nihil

hil

hil virium aquæ daturum, si quis ipsum vel syncerum, vel candefactum, vt vulgo fit, injecerit. Alter modus est, cum vapor chalcantinus è minera surgens præter labentibus, vel vicinis, miscetur aquis, vapores enim retinere saporem rerum vnde eleuantur, docet in 4 sublimium Aristot: quo fit vt & aquæ ex ijs concretæ, ijsdem qualitatibus imbuantur, dulcoremque aut acorem a quibus exhalarunt, subterraneorum retineant. Postremus cum idem vapor supernè genitus, ex ambientis cogitur terræ frigore, & in aquam acidam mutatur, quæ demum fonti vicino mixta, totum fontem aciditate gratissima, & quæ palatum assuetum parum feriat, imbuit: & hæc sane acidarum omnium præstantissima, lympida, argentea, syncera, minimum ab aqua vulgari, si aciditatem auferas differens. Quærat quis quo nam horum modorum spadanæ acescant. Hoc sane facile cognoscet qui leuiter philosophia tinctus, solis hos fontes libarit oculis: nam Sauenirius maxime pellucidus, syncerus, tot sæcula incorruptus manens, cui ingeniosissimi illud poëtæ quadret, *fons erat illimis nitidis argenteus vndis*, certe chalcanti mineram secum non rapit, crassiorem enim haberet substantiam, ipsiusque mineræ odor, nasum vapore, non iucondo feriret, nunc autem substantia tenui, odore saporeque periucondo se omnibus commendat, accedit quod cum substantia mineralium crassior, fontibus se miscet, vt plurimum circa fontis scaturiginem lapidibus vel tophis adhærendo

hærendo se prodit, vt in agro Neapolitano a puzzolo alla solforata, videre est, vbi quæ maximè bulliente aqua feriuntur saxa sulfuris substantiam concretam exhibēt. Hoc & Aponi, & Weisbadenses & aliæ Thermæ spectaculum præbent. Itaque alterutro posteriorum modorum, vel quod magis credo vtroque acessit Sauenirius: quod idem fere de Pouhontio & Tonneletio dixerim. Ceterum Geronster, qui omnibus emunctæ naris, ferreum & sulphureum nidorem saporemque manifesto exhibet, virtutesque sulphuri & ferro à medicis attributas, liquido ostendit, sine dubio sulphuris ferrique mineram (primam illam necdum concretam intelligo) præter vaporem secum trahit. Quod vtinam nummiperdæ quidam terrarum scrutatores, suo nos aliquando lucro doceant. Valeant ergo qui nugacibus moti argumentis, æris florem seu chalcantum, aquis nostris negant. Si inquiunt his fontibus chalcantum misceretur, egregiè calerent, insignitaque acrimonia linguam ferirent, Atqui nemo ijs potis acrimoniam aut calorem, quin potius caloris leuamen experitur. Huic nodo tam imbelli, facilis est cuneus. Dicimus enim aquas medicatas, etsi chalcanti, & aliorum viribus fossilium rerum, quas decursu ad lambunt misceantur: earum tamen vires non nisi fractas, imminutas, atque debilitatas obtinere. Maxime cum terras perlabuntur, quæ contrariarū virium mineris scatent, vt fit Spadanis in aquis, in quibus chalcāti feruor, frigore

ſrigore rubricæ, æriſque, ſat ſuperque temperatur. Fingamus chalcantum, ſulphurque tertio gradu calere, ideone aquæ horumq́ qualitatibus aut ſubſtantia tinctæ, eodem caloris gradu æſtuabunt? Non ita: cum videamus ſulphurearum aquarum quaſdam actu frigere, alias tepere, nonnullas feruere, vt vel ouo coquendo, vel auibus deplumandis ſufficiant, prout nimirum multum parumque, ſulphuris & a quo maxime æſtuant bituminis, admixti habent. Iam vero plurimum vitrioli Spadanis ineſſe fontibus, eoſque eo vel ſolo, vel præcipue, aceſcere, hinc patet: quod ſi certam vitrioli, etiam noſtratis portionem in aquę cymbio diſſolueris, aut olei chalcantini ſtillatim guttas aliquod inieceris, aquam Spadanam æmulaberis, eius guſtum lingua percipies, eoſdemque fere effectus, in leuandis morbis conſequeris. Demum multi qui hanc aquam balneo maris, vel alio vaſe, quo chemici ſalium curioſi aquas euaporant, Spadanam exhalarunt, calchantum inuenerunt vt Geringus, Ryetius, Beſanſonius, ego & alij. Denique in locis ſpa vicinis prope Franchimontium magnæ ſunt fodinæ, ex quibus vitriolum ſulphurque, maxima quantitate Eburones eruunt. Commune hoc omnibus quatuor eſt fontibus, quod cum eorum aquæ in vaſe aliquo terreo adſeruantur, etſi primo limpidiſſimæ appareant, poſt aliquot horas multicolorem iridiſque cæleſtis æmulam pinguedinem, vt in renum colliquatione, aut telæ aranearum

ſimilem,

æmulam, innatantem habent. Hanc ſunt qui ſulphur eſſe putent, eo quod ſi exhaletur, ſulphuris vt aiunt mineram in fundo relinquat. Ego vero, quod puto pleroſque mecum ſenſuros, ſuccinum liquidum eſſe crediderim, vel quia clariorem ſulphure flammam edit, vel quia guſtui ſuccini ſaporem exhibet. Commune item omnibus cauum quod implent, ſiue ligneum ſit ſeu lapideum, vicina item ſaxa & quos pertranſeunt ſylanos, aut canales, rubro, vel ſubflauo colore inficere, qui nihil eſt aliud quam mater ferri, ſeu rubrica illa quam dixi. Et illud, quod omnes iniectas occidunt ranas, gambaros ſeu aſtacos, quos male hic cancros vocant, piſces item minores, nam in maioribus periculum non feci.

Quales ſint hi Fontes.

CAP. VIII.

MEdici aquarum aliarumque rerum quas in vſum vocant medicum, qualitates indagaturi, primum ſenſibus (eſt enim medicus artifex ſenſatus) quantum poſſunt eas explorant: deinde ab earum effectis, hoc eſt vt ſcholæ loquuntur a poſteriori ſumpto argumento, earum cognitioni incumbunt. Qui modus etſi prior, maximè cum ratio ſenſuum iudicio ſubſcribit, certisſimus ſit, longe priore communior, vſuique medico cum primis accommodus cenſetur. Hinc

illa qualitatum in primas, secundas & tertias trita iam in scholis distinctio; ex quibus cum formas rerum substantiales rimemur, quarum nullam tamen, si immortalem hominis excipias animam nouimus; aquarum nostrarum qualitatibus omnibus penitius scrutandis incumbamus. Constat sane omnes hos fontes actu frigidos esse ac humidos, ceterum potentia calidos & siccos. Primum, quisquis eas biberit fatebitur; cum sitim iucundissimè extinguant, quam tamen esse appetitum frigidi & humidi, qui Indos thermopotas non nouerat, definiuerit Philosophus. Alterum infra probabimus, cum de earum vsu agemus. Experientia quibus hæ aquæ misceantur subterraneis nos docuit, cæterū qua proportione commisceantur, quodquot mihi præscripserunt, ingenue nescire fatentur, nec sane video quî accurate sciri possit quem inter calida & frigida, hæ aquæ habeant ordinem. Hoc in origine Nili, aut Democritæo in puteo, cum veritate latet. Nimirum in luce rerum tenui, homines caligamus, in mediocri cæcutimus, in maiore talpæ sumus, in maxima insanimus. Sufficiat ergo scire his aquis ferri, sulphuris, chalcanti, aliorumque fossilium vim inesse, qualitatum tamen primarum proportione manente incerta, siue varietatem subterraneorum consideres, siue bibentium dispositionem diuersam; cum hic pituitæ, illebili flauæ, aut atræ medelam quærat: ille idoneis medicamentis aluinas feces eijcerit, hic nulla præuia vsus

præpa-

ratione, fontes adierit. Quæ causa est, cur diuersos sentiant effectus, vti videmus omnia agentia æquiuoca, pro varietate obiecti vel materiæ, mutare suas operationes. Semper tamen hæ aquæ dum bibuntur, refrigerant & humectant. Mox calore stomachi domitæ calefaciunt, denique insigniter exsiccant. Nec est quod ideo exsuccos quis & emaciatos his fontibus arceat, veritus vt omnino exsiccati, animam in calido & humido positam expellant: vidimus enim siccissimos, & tantum non exsangues, viua potius cadauera quam homines, horum vsu fontium carnosos & bene habitos euasisse. Nimirum obstructione mœseraicarum, hepatisque ablata, ventriculoque confirmato, meliorem chilum venis transmittentes, sanguine optimo qui facile musculis carnem reponeret, repleti sunt. Sed hi, vt hoc obiter moneam solis clysteribus aut manna, vel cassia præparandi, alijs medicamentis relictis, quanquam & syrupum rosaceum vel violaceum solutiuum simplicem admittere possunt. Hæc de qualitatibus primis. Quod ad alteras; abstergunt, inciduntque humores viscidos ac tartareos, pituitamque extenuant, hepar, lienem, meseraicas, omniaque viscera infarctu expediunt, inflammationes domant, temperiei primæ restituunt; ventriculum vero astrictione sua ita roborant, vt millesimus quisque ijs ex præscripto medici vtens, nihil se damni ex actuali earum frigore, si tonneletiū excipias, percipere fateatur. Neruis egregie

egregie robur afflant, ſerum ſanguinis humoreſque excrementitios, bilem, pituitam, melancoliam, non vna via exturbant. Bibentium hi multum mingunt, hi ventris ſordes, atro ſemper, interdum viridi, flauo, cœruleo aliquando colore tinctas, magna in copia deponunt: vomunt alij ſudantque, & ſtirias naſo emungunt. Narrat Fallop. ſe Aquarianas aquas bibiſſe, totoque triduo, neque alui nec aliorum excrementorum quicquam deieciſſe: cæterum tertio die tam copioſe ſudaſſe, vt ſudoris ſcutellas colligere potuerit. Viſi Geringo, & poſt illum mihi alijſque, paralytici qui totam aquam ſcaphio redderent, interim non ſecus ac ſumpto cathartico ſecederent, & tamen toto corpore ſudoribus diffluerẽt, quod vellem notarent qui varias diuerſiones naturæ veriti, eidem pharmaco, vrinalia & eccoprotica remedia incoquere reformidant. Sed illos alibi. Matronas idem nouit, & nos vidimus, quibus ab his aquis vrinæ, menſes, hæmorrhoides ſimul fluerent. ſic in

Spadanis ludit diuina potentia lymphis.

Sane hæ lympidæ, guſtu oculiſque gratiſsimæ aquæ, tam varias pugnanteſque vno tempore vacuationes prouocant, quot vix vlla pharmaca odore tetra, colore horrida, ſapore abominanda præſtarent. Cum enim diureticorũ quædam vrinam moueant, quia multam aquoſam materiam corpori ſuppeditant, quam cum renes trahunt, ſimul humores in venis cõtentos rapiunt: alia idem

preſtent

prestent abstergendo humores in vasis & renibus impactos: Hæ aquæ, quod nulli alteri medicamento datum, vtrumque præstant: abstergunt enim & aquei succi plurimum, prout quisque ingerit, præbent. Vt taceam alia quamuis insignia remedia, non cuiuis conuenire: hos autem fontes omni sexui, omni ætati, a prudenti medico atque harum aquarum perito, tuto concedi posse, qui sequentia legerint, fatebuntur. Demum fossilia & mollia, & exhalationi ex qua coëunt propinquiora, aquisque accuratissime permista, facilius etiam minimos humani corporis poros peruadunt, neque quicquam tam occlusum reperiunt quo se non penetrent: cum alia medicamenta longiori die duritiem magnam nacta, nec aquis ita permisceri, nec tam iucunde a nobis sumi possint.

Quibus affectibus debellandis vtibilis sit aqua Spadana.

CAP. IX.

SEneca tertio Nat. Cap. 1. De aquis inquit disseremus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit vtilitas, quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & desperata à medicis vitia percurant, quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viscerum querelas leuant, quædam supprimunt

primunt ſanguinem, tam varius ſingulis vſus quam guſtus eſt. Hæc ille. Certe Spadanæ aquæ calidorum frigidorumque mineralium facultatibus dotatæ non poſſunt non calidos frigidoſque affectus in eodem diuerſiſque corporibus percurare: & cum caloris opus ſit rarefacere, incidere, attenuare: frigoris condenſare, aſtringere, incraſſare, non mirum eſt his aquis contrarios edi effectus, nimirum menſes moueri, & rurſus nimium eorum fluxum ſiſti. Verum enimuero, cum non empiricam ſed rationalem medicinam & faciam & profitear, libet quantum libelli breuitas permittit, explicare, quâ ratione vnum idemque remedium, & multis iiſque contrarijs morbis mederi poſsit, & a ſanis neutriuſque conſtitutionis hominibus, non tantum tuto ſumi, ſed & illos a prædictis morbis præſeruare, immuneſque reddere. Ea quæ fieri in dies videmus, vel cum pyrrhonijs omnino negare, vel cum idiotis in dubium vocare, vt non ſatis ſani hominis, ita rationem qua quæ vulgo impoſsibilia videntur, eueniunt, ſcrutari: medicophyloſophi, opus eſt, clare autem eadem interpretari, etiam arguti, fœliciſque ingenij. Age quando hic Rhodus eſt, ſaltemus, nullique quod ſciam priorum tentatam quæſtionem, enucleemus. Iam ante capite proximo dixi multum veritatis in democriteo puteo latere, multa nos ignorantiæ circumfuſos nebula, nec tamen ideo ſenſibus fidem negare, omnem-

que ſcientiam mundo eliminare debemus. Nam quod hic in aquis acidis, etiam eniunctæ naris homines capere ſe negant, paucis me perſuaſurum confido. Corporibus noſtris tam ſanis quam ægris quædam communia ſunt, parique conatu conſeruanda, vires nimirum quæ fouendæ roborandæ, augendæque dum licet, vt & malis quæ nec ſentiẽtibus obrepunt, obſiſtant, & naturę debitas actiones exerceãt, & morbos propulſent: ad has vires ita collineant docti medici, vt earum vel ſolam, vel præcipuã rationem habeant. Quantitatem vel medicamentorum aluiducorum, vel vrinas, ſudoreſq; cientium; pro virium conſtantia diſpenſant. Si quando ſanguis mittendus eſt, vires in conſilium ante omnia adhibentur; ita vt vel in ipſa pleuritide ſanguinea, cui ſane ſectione venæ maximè opus, ſi medicus iudicet anacatharſi, aut exſpuitioni non ſuffectura latera, venam vel non tundet, vel parciſsima manu tantillum ſanguinis educet. Harum virium ratione etiam in febribus aliiſque morbis, abſtinentia curabilioribus, cibum potumque admittimus, magiſque ad vires quam ad morbũ collineamus. Virium cauſa condimenta omnia inuenta ſunt, vt ventriculus ad ſolita nauſeans, ſeſamo, pipere, aceto, aliiſque excitatus, facilioribus concoctu, gulæque gratioribus, attrahendis, detinendis, digerendis ſufficiat. Quo fit vt ſanis iuxta ægriſque, roborantia conueniant, naturaleſq; actiones commodè promouentia: hoc vnum intereſt quod diuerſa quãtitate his illiſque

opus

opus ſit: nam pauca in ſanis naturam vel pigram, vel officij ſui immemorem excitant, quæ in ægris prorſus ſopitam vel ablatã, non niſi maiori mole reponunt. Ita parum apij ſerpilli, roriſmarini, macis, ſanorum ouinæ elixandæ, aliiſque cibis ſat eſt, vt lentorem craſsitiemque chyli, & quæ inde ſequitur obſtructionem impediant, ſerumque ſanguinis ſuperfluũ ad vrinarios meatus, vel ſudoriferos poros deducãt: at in ægris ad totos herbarum, florumque manipulos: ad radicum ſemirumque vncias, ad alia pertinacẽ obſtructionem debellatura, veniendum. Lienesuccum melancholicum per vas breue ad ventriculũ non tranſmittente, ſaniorum ventriculum ignauius appetentem: parum aceti vel omphacij corrugat, excitatque. In ægris & magna medicamentorum mole, & longa die ſæpius repetita opus eſt: ſic aquæ acidæ minoribus obductæ vitris, ſanis ſanitatem conſeruant. Maioribus vero, auidius & longiori tempore epotę, ægrorum morbos debellant, naturalẽque temperiem reuocant. Itaque fontes quos ſacros merito vocauit vetuſtas qua debemus admiratione proſequamur, iis valere iuſsis qui quæcunque exiguo ſuo cerebello non capiunt aut inficiantur, aut calumniantur. Sed à capite ordiamur: Primum catharros omniũ morborum originem abſumunt, cerebri humore ſuperuacuo ablato, eoque mala hinc nata, vt paralyſin, artuum tremorem, & cætera his affinia curant. Narrat Ryetius ſuo conſilio vſum

Dominum Arnoldum Brugel Ecclesiæ Collegiatæ in Oirschot Canonicum, integra crurum resolutione, etiam brachijs ex parte affectis, laborantem, has aquas bibisse, vrinam, sudores, aluina excrementa simul copiose deiecisse, nec multo post commodè per cubiculum ambulasse, cæterum recidiuam passum, obortis continuo pluuijs ad suos redijsse. Ante sex annos Illustris Domina Lumley Angla, vtens quotidiano consilio Domini Gifort medici Londinensis, à tremore capitis, quo vltra octennium laborauit multum leuabatur, cæterum eandem passa imbrium molestiam ad suos redijt, priusquam, tam iniquo cœlo percurari posset. Scribit etiam Ryerius se vidisse Dominum Sanseux nobilē Gallum. conuulsione colli pertinacissima, & omnia remedia ludente correptum, vnicum Spadanæ aquæ quod supererat tentasse remedium, reque vt videbatur infecta, in Franciam occiduam redijsse, cæterum domum regresso remissum malum, triennio continuo Spadam reuersum, quarta demum æstate insignis suæ patientiæ præmium tulisse sanitatem perfectam: Cephalalgiæ. Hemicraniæ. Vertigini obnoxios, quamquam tardius, multum solatur. Oculorum rubores, pota & admota tollit, vt etiam maculas faciei rubras, & erysipelata, pustulas denique à bile, aut salso flegmate in facie ortas delet, ructusque continuos, & vomitus, singultusque compescit, quod sane cum alijs annis, tum

hoc ipſo in virgine quadam obſeruaui, quæ cum ſemper ſingultiret, tum huius aquæ, tum opiatæ quam infra ſcribam vſu, omnino conualuit, eique interim decima iam Luna menſes ſtantes fluxere. Non alibi manifeſtius vires ſuas exerit, quam in hepatis lieniſque obſtructionibus atque inde natis malis perſanandis. Icterici ſanantur multi, multi alterutrius, vel vtriuſque viſceris ſcyrrho non confirmato laborantes. Melancolia flatulenta ſeu hypochondriaca curatos vidi complures. Hydropici adiuti multi. Ante octennium venit in Spa, exeunte Auguſto vxor Domini Berthelemy, Domini de Buſſy Conſiliarij in curia Pariſienſi, Hydrope leucophlegmatica quantum vnquam vidi laborans, cui cum conſilium modumque aquas bibendi dediſſem, ſanior ad ſuos redijt, eademque anno potis iterum toto fere bimeſtri aquis, ſaniſsima Lutetiam conceſsit. Ante annos quatuor frater Gabriel capucinus poſt longam quartanam, vomitumque & ſeceſſum multarum ſanguinis librarũ (me enim præſente ſimul vltra octo libras emiſit) in hydropem aſcitem, & ab alijs medicis, & a me omnino incurabilem iudicatum, prolapſus cum in Spa omnium iudicio ibi ſepeliendus veniſſet; atque in cubiculo, (nec enim pedibus conſiſtere nedum ambulare ob immanem pedum, crurumque & abdominis tumorem poterat) aliquot dies ſtrenuè pouhontium potaſſet, mox & Sauenirium & Geronſter totâ hora a pago diſsitum pedes adijt

 ſaniſsimus.

ſaniſsimuſque, & me, vt iocans inſultabat, velocior, greſſuque & curſu longe ſuperans, ad ſuos rediјt. Verum biennio poſt recidiuam paſſus, ne quid diſsimulem: tandem exeunte Decembri, aſciticus obijt, viginti octo menſes quos Spadanis debebat aquis, omnium opinione tardius. Vt iam affirmare auſim, qui toto bimeſtri hydrope laborarunt, hoc eſt quibus hepar vitiatũ eſt, numquam perfectè ſanari. Calorem renum temperat, eorum arenulis detergendis & expellẽdis, omnium aliorum medicamentorum vim excedit, tum quia valde diureticum, quia ſimplex, quia naturale, quia artis omnis expers, quia gratiſsimum pleriſque ad omnia alia nauſeantibus remedium. Vt arenarum concretioni obſtat, ita & calculi generationi renititur. Veſicæ calculum curare poſſe negat Pigræus, cæterũ viſitator Carthuſianorum Ludouicus Hagerus vir omni fide digniſsimus, mihi non ſemel narrauit, ſe maximo laborantem calculo ſuperiori anno Spadã veniſſe, priuſquam eo iret, & domeſticis Herbipolenſibus, & Leodienſi, lithotomis ſentiendum calculum dediſſe; hauſtis magna copia aquis, ad ſuos rediјſſe, multo eos minoré calculum reperiſſe, qui cùm hoc anno Spadam rediјſſet, meque & multis admirantibus vltra decem hebdomadas, quotidie trecentas quinquaginta vncias bibiſſet, multum adhuc diminuto lapide receſsiſſe, idem Lithotomus, & qui Lithotomo adſtitit Dominus Michael Ogerus, medicus excellens adſirmauit. Et ſane etiamſi

veſicæ

veſicæ calculum non frangeret, multum tamen prodeſſet his aquis ante ſectionem vti, quia veſicam eluunt, calculum viſcida pituita & mucore quo obſidetur mundant; facilioréque extractioni reddunt. Accedit quod ſæpe pituita nondum in calculum coalita, patientibus calculi ideam, ſymptomataque omnia exhibeat, quod Gratiano ſæculi noſtri Lithotomo famoſiſsimo accidit, qui cum calculo ſe premi ratus, ſocio Lithotomo veſicam ſecandam præbuiſſet in vrbe Namurci; nihil præter tenacem pituitam, quę huic aquæ facilè ceſsiſſet, eduxit: inſuper Horatius Augenius, Paræus, Hollerius, Marcellus Donatus, ſcribunt multos calculo laborare, cutaneo ſeu mucoſo inuolucro latente, ita vt catheteris omnis ſenſum eludant. Hi ſane ab his aquis multum iuuarentur; cum enim exemplo ſupradicti Carthuſiani friabilem attriuiſſe lapidem conſtet, multo facilius obuoluentem hanc cutem diſſoluerent. Ante ſexennium Italus Rhynbercæ ſtipendia merens, ſedecim ſe in penis cole calculos geſtare dicebat; piſis recentibus maiores. Iuſſi hominem mingere, cum viderem ipſum mictionem tardius, & cum difficultate, pubiſque compreſsione cæptam, ſicut alios facile continuare, proculque vrinam iaculari, rogaui num cerebro conſtaret, me enim non capere quomodo tot calculi, tantæ molis, in ipſo vrinario meatu poſiti, tantam vrinæ libertatem permitterent. Ille ſubito manu mea peni ſuo admota,

numerare me calculos iubet, numero sedecim, & quidem tam facile, quam vel globulos precario fune irretitos, vel nodos thoracem vincientes. Testor fidem me quarta post septimana tantum sex inuenisse, decem emictos sanctè affirmabat, eosque in pixide ostentabat. De alijs, diu enim post me in Spa hæsit, quid factum sit, nescio. Sed miraculo propius est quod subnectam. Pater Reginaldus Maillot Recollectus, iam tres & quod excurrit annos, hyeme iuxta ac æstate, Spadanum fontem magnis potat poculis. Ostendit ille non tantum plures calculis durissimis plenas capsulas: sed & quod qui non viderunt vix credent (viderunt autem hoc triennio ex tota europa innumeri) duas vesicas sex latos digitos longas, minimo suo digito crassiores, arenis vndique confertissimas, simul cum insano, & non tantum internecino dolore emictas, videndas præbet. Qui micturienti vel potius tam portentosum parturienti foetum adstabant rustici, intestina ipsum minxisse clamabant, eaque media hyeme pro mirissimo miraculo, ad me deferebant. Has vesicas qui volet, etiam hoc anno Spadæ videre poterit. Aliud hic notatu dignissimum occurrit, vnde Spadanæ aquæ præstantiam agnoscas, cum primo biennio multos eosque durissimos, & ætatem laturos lapides mingeret, quos a sedecim præter propter secreuit mēsibus tam molles sunt vt aliquamdiu aëri expositi, & frientur & modo pituitæ malè concretæ, diffluant. Eadem renum

vlceribus

vlceribus, & carnis in vrinario meatu incremento, seu carnositati vtilissima est, tollit enim humorem qui illum generat, ipsum desiccando; & si aquæ Spadanæ in meatum vrinarium iniectio fiat, vlcus cicatrizat, suaque roborante vi carunculæ regenerationem ac recidiuam impedit. Prioris exemplum vidi in sene quodam Antvverpiano, qui cum continuo triennio quotannis sex integros menses hanc aquam plenis obduxisset faucibus, renum vlcere inueterato leuatus est: Posterioris fidem mihi fecit vir quidam religiosus, qui meo, hoc ipso anno vsus consilio, à carnositate mo'esta liberatus fuit, Gonorrheæ Venereæ quicquid alij dubitent, certo auxiliatur, quod & ego cum alias, tum hoc anno in duobus Parisiensibus, & alij obseruarunt; Parastatarum dyscrasiæ hinc natæ etiam vtilissima est. Tuto itaque, qui morbo vel gallico, vel suo verius laborant, vtantur: Si enim metalla, fatentibus omnibus vim specificam ad hunc morbum debellandum habent; huius autem aquæ facultas tota ex metallis est, cui dubium, quin Adonidis nepotuli, propitijs his aquis vsuri sint? Sane hoc ipso anno quidam aphtis seu vlceribus gallicis, vnguis latitudinem æquantibus, os linguamque obsitam habens, eius vsu conualuit, quod iuratus confirmare possum. Sensit idem Solenander consil. 37. sect. 3. ità scribens: & Gonorrheis & carunculæ in virga vtibiles hæ aquæ, meatu virgæ vnguento camphorato libero red-

ro reddito, potus acidulæ ipſum eluet, refrigerabit, ſiccabitque vlcus quod in eo remanſit, quod deinde eo modo roboratum, facilius obducetur cicatrice. Non poſſum quin hic hiſtoriam inſeram à Remb Dodonæo cap. 41. obſeruat medicinal, deſcriptam vbi poſt multa air. Generoſus vir ex familià Franciſci, & Henrici Franciæ Regum cum 10. & 8. annis venereo profluuio laboraſſet, increſcente in dies malo atque vnâ ſymptomatum ſæuitia nec vllum medicamentorum præſcriptorum vſu fructum conſequeretur ad fontem proficiſcitur, haud procul à Leodio, qui creditur eſſe quem Plinius lib. 31. cap. 11. in Tungris eſſe ſcribit. Hoc vbi aliquot dies vſus eſſet, dolores valde remiſsi ſunt, ita vt ſuauius illic, quam alibi multis annis vixerit. Fontis ſiquidem huius ea propria ac ſingularis eſt facultas, vt veſicæ renumque dolores ſopiat ac leniat: morbos tamen harum partium raro perſanet: ventriculum debilem idem roborat: ciborum languentem appetẽtiam excitat; hydropicis præſertim leucophlegmaticis, ſubinde ſanitatem reuocat. Poſſemus nonnullos referre grauiſsimis ex renum ac veſica doloribus miſerè afflictos, qui interea dum hunc biberent, à doloribus liberi viſi fuerint, non tamen idcirco ſanitati reſtituti. Prætermiſſa ſiquidem huius potione, etiam acerbius quandoque doloribus peius habuerunt. Veluti huic generoſo contigit viro, qui interea dum aquam fontis biberet, melius habere videbatur: Sed

Sed illinc reuerſus, mox omnino peius, vbi ingraueſcentibus omnibus doloribus, vitam cum morte commutauit. Diſſecto ac aperto huius corpore, repertus eſt ren vterque maior, quàm ſecundum naturam, durus, concreti ac indurati puris colorem, ac ſimilitudinem referens: vreteræ ambæ interius exulceratæ: veſica planè rigida, nec extendi nec contrahi potuit. Huius vna membrana ab altera diuulſa, copioſo intermedio pure. In exteriore tubercula quædam liuida apparebant: interior multis foraminibus pertuſa. Hæc ad verbum celebris ille Cæſareus medicus. In hac hiſtoria velim Lectorem meum obiter notare, moram in Spa eſſe neceſſariam, & quod ſæpe multis dixi, toto ibi anno viuendum ijs qui à diuturnis, & pertinacibus malis liberari cupiunt: at nunc qui trigeſimo vel quadrageſimo die non perſanantur, aquarum impotentiam atguentes, ſæpeque de medicis multa immerito queſti, ad ſuos irrito euentu redeunt. Reuera enim aliquot, qui totos tres quatuorue, annos aſsidui in Spa, manſerunt, ab vlceribus iſtis, calculoque & hydropè perſanatos vidi, qui etiamnum viuunt; votiuamque ſanitatis tabulam Spadanis appendunt fontibus. Leproſis etiam ſiue Elephanticis, morbo, venereo multum affini laborantibus, inſigniter opitulantur. Nam iecoris ardorem, ſanguinem aſſantem temperant. Dixi ſupra mucum aut humorem in veſica lentum his aquis elui, addo ſcabiem in eius

corpore & collo, aut vlcus in ſphinctere ab ijs abſtergi mundarique, & ſæpe ad cicatricem perduci. Si cui male curato in perinæo abceſſu fiſtula ſuperfuerit, ab his aquis præſens remedium inueniet. Vterum muliebrem, albo fluore mucoque obſitum, & pota,& per metrenchytam iniecta, valdè curat. Virginibus etiam ſolo fotu ad menſes albos profuiſſe ſcio. Cancro item, vterique ſchyrro, ſi commodè inijciatur, vnicè prodeſt, cum omnia phagædenica & dyſepulotica vlcera manifeſto iuuet. Inter cætera menſibus mouendis in primis idonea, quod millies experientia comprobauit. Et tamen nimium eorum fluxum quouis alio medicamento fœlicius ſiſtit. Quod ante octennium in Antvverpienſi quadam domicella, hoc vero anno in nobili virgine obſeruaui, quarum vtraque cadauerosâ facie, viribuſque valde afflictis, cùm in Spa veniſſent, ſaniores ad ſuos redierunt. Solenander conſ. 5. ſect. 4. his *fluxibus inquit ſiſtendis, & cauſsis eorum auferendis, omnibuſque membris ſine incommodo confirmandis, maximè vtiles aquæ Spadanæ, & multæ earum in Eifflia æmulæ.* Idem in aluino fluxu, ipſaque dyſenteria aliquoties vidi: Inter alios M. Petrus vander ſchroet Canonicus Syluæducenſis, poſt dyſenteriam, etiam Lientericus, totum iam triennium his aquis ſuperiori anno me ſuadente potis, ſanus ad ſuos redijt, liber à febri, qua fere maraſmode iam detinebatur. Idem eaſdem hoc anno

anno vtilissime bibit. Purgant enim hi fontes, atque intestina roborant. Tandem causa mali exclusa aluinos fluxus sistunt; quod iam antea à Myrobalanis etiam & Rhabarbaro fieri multi adnotarunt medici, ac in primis Ludouicus mercatus operum suorum tom. 3. cap. de dysenteria. Sed inter cætera inquit præsidia a doctissimis etiam viris rationes & diutino ac firmissimo experimento firmatum proclamatur, frequens aquarum thermalium quæ potentiam habent refrigerandi vsus, ita vt in potu & clysteribus mirum in modum prodesse ferant. Vermes omnis generis egregiè deturbant, quod luculenta narratione Gheringus confirmat. Res, inquit, dictu mira. Mulier annorum quadraginta sex, quæ ob diuturnam mensium suppresionem in ascitem inciderat, à quo vt liberaretur octo iam annis peritissimorum medicorum diligenti cura frustra vsa fuerat, tandem potu aqnarum Spadanarum per aliquot septimanas continuato, cœperunt fluere menses, ac tandem aqua satis copiose, ac tertio vermis quidam semicubiti longitudine, quadrupes, cauda oblonga, figurâ fere lacertæ, cineritij ferme coloris extra aquam, in aquam vero proiectus colorem exhibebat rubrum; postremo octo aut nouem similis figuræ & coloris, sed vermiculi prodierunt. In summa, tantam illa saburræ ferosorum excrementorum ex diuturna illa mensium suppresione natorum, copiam excreuit, vt illicò venter, qui ante in maximam sublatus

latus fuerat molem detumesceret, ægraque statim melius habere cœpit, & in præsentia satis commode habet. Hoc sane adseuerare audeo me adolescentem Ægidium d'Onffet, etiam nunc Bartholomæi Wolters Sartoris famulum, vndique vermes egerentem, nam infinitos vomebat; per anum reddebat, imo lectu, vel visu rarissimum, mingebat, his aquis percurasse. Ita me bene amet Deus; vti semel in matulam vitream, vna mictione sedecim viuos vermes reddidit, me præsente, & quæ mea est curiositas, quia fucum timebam, matulam tenente, qui à me in domum Bauaricam (Xenodochium est à Principe nostro Serenissimo institutum, cui tum sextum annum præeram) missus; harum aquarum vsu, medicamentisque ei rei dicatis, sanitatem qua nunc pollet optimâ, paucis diebus consequutus est. Si quis eum ob rei raritatem videre volet, in ædibus dicti Bartholomæi, ad ædem S. Vrsulæ inueniet. Et hoc mirum quod ex nobilium fide dignorum qui oculati adstitere testes, relatu habeo: rusticum cui dormienti in aurem insectum penetrarat, cum dolore tantum non furiante, acidi fontis aquam auri immisisse, mox vermem à rosione & puncturis abstinuisse, nec multo post frustatim eductum esse. Vteros etiam tumentes iustoque humidiores desiccat: quo fit vt multæ quæ æterna sterilitate post duodecim, vel vt vidi quatuordecim annorum matrimonium infrugiferum damnatas se putabant, harum aquarum vsu

matres

matres factæ sint. Cæterum hoc potius præstant in vterum per catheterem immissæ, vel per insessionem, aut vaporarium applicitæ: quanquam & potæ aliquid prosint, purgando venas, roborando viscera, calefaciendo partes vtero vicinas: vt mirer scripsisse Senecam, reddi causam non posse, cur aqua Nilotica, fæcundiores faciat fœminas, vt quarundam viscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerint: quare in Lycia aquæ quædam conceptum fœminarum custodiant, quas solent petere quibus parum tenax est vulua: huius enim rei causas obiter adduxi. Artheticis prodesse scribit Pigræus, eo quod serum expurgant, quod in articulos lapsum, membranas tentando, diritatem illam dolorum, carnificinamque excitat: Cæterum nisi purgatissima corpora sint, fluxus ciendo, tum hoc anno, tum superioribus nocuisse, arthritimque alieno tempore accersisse vidi: cui rei testem laudare possum, Dominum Laurentium Petri Iureperitum, nunc Canonicum Namurcensem, cui ante septem annos aquas bibenti, tettio die, podogra primum: dein chiragrâ, qua ad eum diem non laborauerat, quia, vt ipse fatetur, purgationem neglexerat, superuenit: & ratio cur podagricos non promptè iuuet est, quia neruos & articulos non tangit, nec eo, vt ad cerebrum, promptè vapores transmittit. Per accidens tamen prodesset hæc

aqua

aqua poteſt, roborando nimirum viſcera & impediendo generationem phlegmatis, & ſeri, quod in articulos decumbendo, podagram excitat. Vt rem totam quaſi ſyllabo comprehendam, Aquæ Spadanæ, ventriculi concoctionem iuuant, orexin faciunt tantam, vt quidam a fame canina ſuperuenturâ ſibi timeant, ſitim domant, colicoſis liacíſque torminum dolores ſedant: arenas minutoſque calculos ex renibus & veſica expellunt; obſtructiones viſcerum hepatis maximè & lienis, venarumque meſeraicarum deobſtruunt: crapula heſternoque mero nauſeantes mirifice recreant: ſanguinem depurant, lumbricorum genus omne necant, menſes ſi ſtant mouent; ſi nimium fluunt, ſiſtunt. Febres pellunt: oculorum fluxus illitę ſiſtunt: cutis infectiones, puſtulaſque & ſcabiem lotione, & magis balneo auferunt: morphæam lepramque recentem tollunt, conceptum iuuant: catharros & quæ illos ſequuntur, paralyſin, apoplexiam, epilepſiam impediunt. Ozenis narium: dentium vacillationi opitulantur. Pendulas mammas coercent: affectus tonſillarum gargariſatu tollunt. Hydropem, leucophlegmaticam maximè, & Aſcitem exhauriunt; penis exulcerationem ſanant. Ceterum ne longior narratio moleſta ſit, cum Gheringo harum hiſtoriarum cupidos in Spa remitto, vbi quotannua exempla, etiam curioſiſsimorum animos explebunt.

Qua

Qua ratione prædictis affectibus laborantes, sanitati restitui possint.

CAP. X.

QVi proximum legerunt caput, sine dubio Aretalogi, vel Cerctani orationem, ad omnes morbos remedia profitentis, audire visi sunt, itaque res habet, vt omnes qui harum aquarum vires describendas sumpserunt, cum eas in plerosque humani corporis affectus valere dicunt, fiduciam apud paucos, fidem apud neminem prope inueniant, Cæterum si in Spa maturè, & constantibus naturalibus, vitalibusque venerint: (nam quosdam, & inter alios nobilem quendam Moresini Venetum: Piccenini testudinis pulsandæ peritissimum Romanū, tertio priusquam morerentur die, vt alios taceam, Spadam ab ijs quos primis huius libri notaui lineis; missos vidi) aquasque quo dicemus modo biberint, indubiè quæ dixi vera esse fatebuntur. Paucissimos enim vel nullos Spadæ incolas, capitis doloribus, cardialgia, calculo, obstructionibus renum, hepatis, lienis, meseraicarum laborantes, inuenies. Ictericos, hydropicos, podagricos, scabiosos, epilepticos, quod sciam nullos. Sed cum modo bibendæ aquæ: Vt enim non medicamenta modo, sed & alimenta nullo ordine modoque, & alieno tempore ingesta, damni multum, commodi nihil adferre solent; ita & aquæ Spadanæ, nisi certo

F anni

anni tempore, certaque diei hora, modo & quantitate conuenienti, corpore bene ex consilio periti medici præparato bibantur, morbos augere potius, quam auferre amant. Nimium mel, fit fel, nec quicquam tam bonum habet sublunaris mundus, quod non malæ fæcis aliquid secum trahat. Ne igitur aquæ, quibus multi votiuam salutis appendere tabulam, sequiori vsu infamentur ab ijs, qui ex prauo earum potu, morbis non tantum non sunt leuati; sed & cum valerent optimen, voluptatisque causâ eas biberent, febres, aliaque damna contraxerunt; vt ante annos septem Genuensi cuidam nobili accidit, & aliquot Belgis: alijs ventres intumuere vt hydropici viderentur; modum eas commodè bibendi docebo, si prius causas cur supradicti in hos casus inciderint, aperuero quam breuissime, vt alij horum exemplo docti, has syrtes vitent. Constat febres nasci ex rebus preter naturam calorem nostrum naturalem accendentibus; Cæterum & si sanguis solo calore aucto febrem excitet, alij tamen humores, vt docet Gal. Sec. de diff. febrium quatuor primis capitibus, nisi putrescant, febrem accendere non possint; non putrescent autem in corpore perspirabili & libero, obstruatur ergo febri tentandum corpus, necesse est: Hæ itaque aquæ cum valde diureticæ sint, humores facile & confestim secum ad venas rapiunt, quæ cum tam multæ materiæ transitum præbere non posint, obstruuntur: obstructis venis, humores ijs contenti,

contenti, accedente calore alieno, & vitiante vel educente calorem genuinum, seu natiuum, putiscunt, vnde homines febriunt. Cæteroqui certissimum est, purgato bene corpore, has aquas, plus momenti ad debellanda omnium febrium genera, quam vlla alia pharmaca obtinere. Eadem ratio est subitæ hydropis, vel potius tumoris hydropem mentientis. Calefit aqua Spadana in ventriculo, pulsoque actuali suo frigore, potentialem suum calorem in actum reducit, & sic pituita, quæ plurima in corporibus mollibus maximè fœmineis & cachecticis stagnabat, attenuatur primum, dein in aquam soluitur, quæ suo pondere imam ventris impletura capacitatem descendit, nec hoc mirum, cum in dies catharticis medicamentis incautè adhibitis, idem fieri videamus: quæ cum magna copia in abdominis cauitatem decumbunt, in eam molem ventrem attollunt, vt hydropem præsentem omnes iudicent. Quæ causa est cur in longo apozematum pituitam soluentium vsu, ne ægri pituita crassiori pleni, hoc periculum adeant, periti medici quotidie apozematis sumptioni, aliquid trochiscorum de absynthio, de capparibus, de eupatorio, de spodio, de carabe, &c. præmittant. Alioqui vel solis syrupis nimis incidentibus, hydropem quosdam incurrisse, notat Auerhoes 7. colliget, dicens etiam syrupi acetosi simplicis immodico vsu hoc accidisse: qui horum trochiscorum vsu, malum hoc præuertere

 poterant.

poterant. Verum vni aut alteri medicamento si recens sit hoc malum, cedit, vti plures testari poterunt, qui hoc & superioribus annis, his incommodis à me leuati sunt. His affectibus obiter elucidatis, rei me accingo. Qui aquas bibituri sunt, vel sani voluptatis ergo, vt solent recens nuptæ cum maritis, vel proci cum amasijs: aut ægri necessitate adducti illas adeunt. Illis leue eccoproticum siue elect. lenitiuum, seu benedicta laxatiua, ad dragmas 9. vel 10. seu cassiæ vncia vna cum scrupulis duobus rhabarbari vel mecoacæ: vel syrupi rosatij solut, vnciæ tres plus minus suffecerint. Imo qui corpore sat laxo fuerint, vt sunt qui bis, ter, in dies secedunt, nullo medicamento præuio, Pouhontij vel Geronsterij aquis per se satis aluum iam incitatam promoturis, vti possunt: Nam & Galenus libro de sanit. tuenda, consueuisse ait multos, vere vel Autumno ad excrementa vacuanda, vel deiectorijs medicamentis vti vel sponte manantibus aquis, quibus vtique aut sulfuris aut bituminis, aut nitri vis inest. AEgros conuenienti & affectui proprio medicamento purgare conuenit, & quoniam plerique vel pituitæ, vel bili flauæ, vel atræ seu melancoliæ medicinam petunt, idque vt affectibus superiori capite recensitis occurrant, obiter formulas præscribam, vt qui in Spa vel medicum non inuenerit, quod raro accidit, hoc enim anno quo scribo, præter me quatuor decim ibi visi medici, vel qui sumptui parcere volet, quod multi

faciunt,

faciunt,hinc sibi medicamentum non nociturum petere possit. Cæterum hoc moneo, me præscribere formulas quæ nostratibus pharmacopolijs conueniunt. Cum enim Galli, Hispani, Angli, qui recentiori quam nos rhabarbaro, manna, agarico vtuntur, sex dragmis, vel octo electuarij alicuius, purgantis, in decocto cordiali, vel aqua aliqua stillatitiâ soluti, contenti sint, scammonioque defæcatiori forte, quod tamen solum omnia, purgantia pharmaca stimulat, quam nostrates vtantur, nos totis decem dragmis, vix tantundem proficimus. Imo cum chymicis eorum medicamentis vtimur, nisi dosi plusquam dupla vtamur, & operam, & tempus, & nummos perdimus. Qui sua in patria, quod suadeo, medicamentum præsumpserit, leni pharmaco eluuiem in itinere contractam, cum spadam venerit, eluere poterit. Cæteri hæc aut similia, vel in Spa, vel Leodij sumant. Qui pituitoso affectu laborant, capiant fol saluiæ, bethonicæ, verbenæ, maioranæ añ. manipulum: florum cyperi, anthos, primulæ veris, pæoniæ, ocymi caryophyllati, centaurei minoris añ. pugi, radicis galangæ, æuulæ tamen dragmas tres, pyrethri dragmam; fol senæ or vncias duas, agarici, mecoacæ an dragmam, bulliant in aquæ s. q. ad vncias nouem, in colatura solue electuarij de dactylis, de sebesten añ. dragmas sex, syr de stechade, byzantini, Iuiubini añ. vnciam, olei cinnamomi scrupulum, misce pro tribus dosibus, vel continua-

 tis, vel

tis, vel vno intermedio die sumendis. Aut sumat tabellas. Rec spec elect. Indi dragmam, cum saccaro aqua maioranæ & anisi soluto, q. s. f. tabellæ; quæ olei cin guttis aliquot irrorentur plumâ, vel cum saccaro simplici, & syr de stæchade fiant boli pro triduo, qui accurate diuidantur, si malit pillulas accipiat pill. fœtidarum dragmam vnam semis; cochiarum, sine quibus añ. scrupulos duos, trochis alhandal scrupulum, cum aqua cinf. pill. 21. sumat in dies septem, post primum somnum, & si potest, dormiat vnam alteramue horam. Qui bili remedia volet, ℞. capill. veneris, cychorei, acetosæ, sonchi, endiuiæ, añ. manip. flor. rosar. violar. nymphæe, añ. pug. rad graminis aceto maceratarum, rad. asparagi, quinquefolij añ. vnciam vnam semis; tamarindorum, passularum iuiubarum añ. vnciam, quatuor sem. frig. maior, añ. dragmas duas, bulliant in s. q. seri lactis ad lib. 1. in collat. solue elect. de prunis solutiui, de turbith. cum rhab. añ. vnciam, de sebesten vnciam vnam & semis, syr oxysaccharæ, limonum añ. vncias duas, olei vitrioli minimum, ad aciditatem iucundam, misce pro tribus dosibus. Si malit pill. capiat aggregatiuarum, Arabicarum, aurearum añ scrupulum, addat dacrydij grana quatuor cum aqua rosar. f. pill. 7. repetat duobus aut tribus diebus, aut sumat pulpæ tamarindorum vnciam semis, succi fumariæ densati dragmas duas, casiæ vnciam, dacrydij grana nouem, f. bolus, aut infun-

dat dragmam vnam & femis rhabarbari, fpicæ fcrupulum femis, in aquæ endiuiæ & vini albi añ. vncijs duabus; mane foluat in colatura fyr. rof. folut. compof. vncias duas: repetant bis terue. Melancolicis affectibus laborantes hoc modo purgari poterunt, Rec. florum ftæchadis, Sambuci, geniftæ, epithymi, thymi, centaurij min. añ. pugillum, herb. Mercurialis, fumariæ, pulegij, ferpilli, corticis mediani fambuci añ manipulum: radicum polypodij, ænulæ campanæ añ. vnciam femis, fol. fenæ or vncias duas, feminum citri, carthami, añ. vnciam femis, macis dragmam, bulliant in feri lactis, vel iure caponis antiqui f. q. ad vncias nouem: incolat. folue conf. Hamech, electuarij. Indi añ. vnciam femis, electa catholici dragmas fex, fyr. de epithymo, de fumaria, mellis mercurialati añ. vnciam: ol vitrioli q. f. ad aciditatẽ palato gratam. Pillularum in hoc affectu rarior vfus eft, nifi ex capite laborent, tunc enim quia longiori à fpatio euocandi humores, pillulæ alijs pharmacis præftant. Sed ftatim ijs fumptis iuris aliquid, vel decocti forbendum. Siccus enim humor eft fqualidufque, & naturâ cunctator, ideoque humidis liquidifque remedijs oppugnandus. Si quis tamen ad omnia alia naufeans folis pillulis vti velit, capiat maffæ pil. affaiereth. indarum, de lapide lazuli añ. fcrupulum fætidarum fcrupulum femis cum oleo anifi q. f. f. pil. 7. hieræ rufsi dragmæ 5. vel 6. (fæpè dedi ad vnciam & paulo

 amplius)

amplius) cum saccaro vel syr in bolum formatæ, valide conueniunt. Aut R.elect. catholici dragmas 5 confect hamec dragmas 3. lapidis armenij præparati scrupduos, cum saccaro fiant boli. Cæterum quia raro humores sinceri, plerumque mixti peccant, ideo plerisque hanc vel similem potionem suadeo. R. herb rec. endiuiæ, bethonicæ, lupulorum añ. manipulum, florum hyperici, genistæ, Keiri, sambuci, añ. pug. 1. radicum acori dragmam vnam semis; bulliant in s.q.aquę ad vnc tres, in col solue el cathol dragmas sex, syr oxisaccaræ vnciam vnam, aquæ cin dragmas 2.f.haustus: aut si quis sumptus vel non habet, vel metuit, petat à pharmacopæo elect cathol (quod solum vt & electuarium lenitiuum ingrati saporis expers est) dragmas decem, dissoluat in iusculo aliquo, vel vino albo: hoc ter quater repetat prout opus fuerit, vel continuo, vel interpolatis diebus. Cæterum contumacioribus malis præcedentia decocta magis conueniunt. Fortean mirabitur quis, quod triduanas omnibus, vel quatriduanas præscribam purgationes, cum diariâ hactenus plerique contenti fuerint. Dico tres vel quatuor leuiores potiones, vni validæ præferendas, nam primo die primam purgabunt regionem, hoc est ventriculum & intestina, secunda hæpar deplebunt, ipsiusque obstructionem & infarctum expedient: Tertia venas, quæ reuera stabulum sunt colluuiei, morbos mortemque accersentis, emundabunt; hæc medendi ratio,

tio,

tio, viribus illæsis, imo lentâ depletione roboratis, inueterata & callum ducentia vitia sensim demolitur; quæ vehementiora pharmaca, summâ vi, summaque perturbatione non excutiunt, & quæ antiqui vt immedicabilia reliquerunt. Principibus alijsque magnatibus, cum fere familiarem secum trahant medicum vel Leodio secum ducant, pharmaca non præscripsi; extracta, essentiasque pretiosas omisi, quanquam & hæ illis qui pecunia affluunt, non incommodè donentur. Aptari corpus aliquo horum medicamentorum necessarium est, ne forte aqua noxios humores incurrens, eos secum rapiat, inuentamque obstructionem augeat. Imo qui saluti suæ rectè consultum volet, octauo, decimo, vel duodecimo quoque die, medicamentum, sed semel tantum resumet, atque tunc aquæ haustum in diem proximum differat, sic liberius permeabunt aquæ, totaque cloaca humorum elota, corpus sanissimum relinquent: quod velim plerique medici ægris suis imperent, memores etiam eos qui guaiacinæ vacant dietæ, si non octauo vel decimo repurgentur die, ac nisi aluus semel quotidie respondeat, symptomata incurrere grauissima.

Remedia his aquis in actum ducendis necessaria.
C A P. XI.

CVm nō omnes his aquis eaquâ dicam quantitate, pauci etiam ijs quas præscribam hebdomadibus,

domadibus, vel mensibus bibere poßint: ideo remedia quædam addere visum est selecta, malisque in quæ has aquas valere dixi debellandis idonea, atque vt loquuntur chymistæ specifica. Hæc remedia quacunque ratione, solida, liquida, consistentiâ mediocri, coaluerint, tota hora, vel eius dimidio, aut certè quadrante ante sumenda. Aut si quis nauseam aliudue incommodum inde timet; vel proximè eam sumptionem præmittat aquis, aut in primo earum alteroue vitro hauriat, ita diureticâ vi aquæ Spadanæ adiuta, facilius corpus permeabunt membrumque cui destinantur, attingent. Veniamus ergo ad cerebrum humidum seu catharris obnoxium. Mirabitur quis me huic malo, multum aquæ prescribere, cum iam toti medicorum scholæ, hoc versu aures caleant.

Ieiunes, vigiles, sitias: sic rheumata cures.

Credunt nimirum contraria contrarijs curari quare cum ieiunium, & vigilæ, & sitis exsiccent, his cerebri humiditatem opportunè oppugnare videntur. Iam ante dixi has aquas actu humidas, potentia potenter exsiccare & calefacere, sicque ventriculi & cerebri vitia emendare. Catharrosi itaque ijs vsuri, huius syrupi præcipiant vnum alterumque cochlear. R. visci quercini, radicis & seminis pæoniæ, ligni aloes, sassafras odori non cariosi, scobis eboris, scobis cornu cerui

cerui apto tempore, hoc eſt cum in furias ignemque ruunt, quod fere fit à medio Auguſti, ad idus Septembres, añ. vnciam ſemis, corticis citri ſicci, corallorum præparatorum, piperis, acori veri, Zedoariæ, galangæ granorum iuniperi añ. dragmas 3. florum ſtæchadis, liliorum conuallium, pœoniæ, bethonicæ, lauendulæ añ. pug. vnum ſemis, bulliant omnia in ſ. q. aquæ ſtillatiæ liliorum conuallium, pœoniæ, flor tiliæ ad libras duas, incolaturâ, ſolue ſaccari roſati perlati q. ſ. coque ad conſiſtentiam ſyr apprimè coctì. Hoc etiam vti poterunt vertiginoſi, à paralyſi & tremore ſibi metuentes. Pauperes capiant baccarum lauri, iuniperi, rad. ariſtolochiæ rotondæ, pyrethri, gentianæ, Zedoariæ, añ. dragmas duas; excipiant omnia pauco melle anthoſato, aut ſimplici, & ducant in formam electuarij ſolidi: capiant ad magnitudinem fabæ vel amplius. Cæterum Leodienſes pharmacopei aquam habent catharralem à ſocero primû meo Thoma Ryetio ipſis communicatam, cui ſi addatur aliquid theriacæ antiquæ, vel mithridatij, optimum dictis malis fiet remedium. Eius deſcriptionem quam Illuſtris & generoſus Dominus Ioannes Curtius, Dominus d'oupey &c. ab Alexandro Farneſio Parmenſium Principe acceptam, ipſi pro arcano pluſquam Eleuſinio communicauit, libens hic euulgabo, quando certiſsima fide aſſeuerare poſſum, fidum & tutû his affectibus eſſe remedium, ſi eius

ſi eius cochlear vnum alterumque hic mane, domi ſuæ lectum ingreſſuri ſumant, atque temporibus interdiu ſepe oblinant. Deſcriptio hæc eſt R. florum ſaluiæ, roriſmarini, lauendulæ, caryophyllorum, nucis moſcatæ, cin, ſac, añ. vncias duas, granorum paradiſi, macis, Zedoariæ, ſem coriandrorum, piperis longi, & nigri, añ. vn: fol rutæ, abſynthi añ. dragmas duas, pomum aurantium inciſum vnum, omnia groſſo modo tuſa macerentur plures dies in vini cretici libris quatuor, vini albi optimi libris ſex, deinde diſtillentur per arenam. Oculorum rubori nihil melius quam ſi Spadanis aquis præmittant hauſtum aquæ ſtillatitiæ ex folijs hederæ terreſtris, qua etiam oculos faciemque abluent. Singultuoſis poſt ventriculum ex hierę vſu perpurgatum, tam à calida quam à frigida ortum habente, vtiliſsimę hæ aquæ: ſi modo in ſingultu calido pręmittant ſpecies diarhodonis Abbatis, ſiue in tabulis, ſiue conſeruæ alicui, vt rob. deribes, aut berberorum mixtas: aut ſi hinc minus iuuentur, ſumant duos vel tres ſcrupulos Philonij Romani, cum ſyr papaueris, & aquâ menthę vel abſynthij. Ceterum cum virginem illam cuius ſupra memini curarem, nec hoc medicamine quod pleroſque iuuat proficerem, ſingulis doſibus opij tria vel quatuor grana remiſcebam. Si ſingultus frigoris ſoboles ſit, R. ſchænanti, calami aromatici, aniſi, ſalis menthę & abſynthij Añ. dragmam vnam, croci, ligni aloes, ambræ, cariophyllorum, aloes alexan-

alexandrinæ, añ. ſcrupulos duos, coriandrorum cum ſucco cydonij præparatorum, caſsię ligneæ añ. ſcrupulum, conſeruæ aurantiorum vncias duas, cum ſaccaro aqua aniſi ſoluto q. ſ. f. elect. Vomitu moleſto vexati, regionem ventriculi linant vngento, quod capit olei maſticini vnciam, ol macis ſemúciam, ſpec aromatici roſ. ſcrupulos duos, ceræ parum, fiat vnguentum. Intus autem ſumant vinum Alleganticum, cui incoxerint radices mali cotonei, cuius vnum alterumue cochlear ſufficit; aut vtantur radice acori, aut, zinziberis, aut anthoræ, aut eringij conditâ. Ictero viſcerumque obſtructione laborantibus, item ijs quibus retenti vitium faciunt menſes, commodè præſcribebat hoc olim Generoſus & doctiſsimus Guillelmus Paddij. R. troch de Eupatorio, dragmas duas & ſemis, cyphios ſeſquidragmam, gummi ammonij generoſo vino ſoluti, chalybis præparati añ. dragmam, ſpecier diarod Abbatis, ſcrupulos quatuor, ſalis cochlearię, abſynthij añ dragmam ſemis, diagalangæ ſcrupulum, conſer. roſ. damaſc. vnciam, conſ. flor. calendulę vncias duas, cum ſyr byzantino & de cort citri añ. q. ſ. f. opiata: ſumant dragmam vel amplius. Pauperibus puluis interaneorum terrę pręparatorum, aut radix rubiæ tinctorú ſuffecerit. Arenoſi & calculoſi, vel præbibant Heurnij illam optimam inſolatu factam diſtillationem, quæ recepit vini ardentis, aquę fragrarię & petroſelini, cuiuſque libras duas, maluatici acerbi libram, miſce primum

vtraſque

vtrasque aquas ardenti quadrante horæ, mox iunge maluaticum, & saccari candi tusi, libram; macera dies octo, nec moue, tum effunde, & iterum dies octo soli redde, demum quod clarissimum est deple, eiusque ante aquas sume cochlearia tria: quanquam properanti sat erit, tam diu ad ignem vel in sole phialam agitasse, dum saccarum solutum sit, quod duabus vel tribus horis confieri potest. Ego his annis multum fæliciter hac aqua vsus, soleo addere aquam ex baxcis paliuri, & parietaria distillatam; remisceoque olei vitrioli guttas, quot sumentis palato ad acoris gratiam sufficiunt. Aut elect diaspermaton, Fernelij dragmas tres vel quatuor præcipio. A Renum vlcere male habitis feliciter præscripsi, R. olibani, masticis añ. vnciam semis, gummi arabici, cerasorum, tragacanthi; añ. dragmas duas, sem frigid. mund. añ. sesquidragmam; troch. Alkekengi dragmas tres; extracti corticum rad. iusquiami, croci añ. dragmam semis, cum syr de althea fernelij f. massa; dequa deglutiat dragmam. Ad gonorrhæam, aut fluorem muliebrem, vtiliter præscribitur hic puluis, qui habet capulorum glandium, seminis viticis, sem Cannabis parum tosti, gummi arabici, tragacanthæ, carabe, mummiæ, boli armeni, mandibularum lucij añ. semunciam caphuræ dragmas binas, cum terebinthina cypria f.pill.paruæ quarum sumant dragmam: aut cum syr myrtillorum aut de rosis siccis, ducatur in formam

formam opiatæ. Verminosis diuitibus do bezar cum osse ceruino, eo quo dixi tempore collecto; pauperibus vel corallinam, vel mercurium crudum, crebro tantum per corium transitu repurgatum, à quo qui sibi metuit legat Mathiolum, Fallopium, Massam, Gesnerum, Cratonem, Fœlicem platerum, alios.

Quando bibendæ sint aquæ Spadanæ.

CAP. XII.

Temporibus medicina valet, data tempore prosunt:
Et data non apto tempore vina nocent.

Etiam lympha Spadana nisi anni aptum quis tempus seligat, horamque diei commodam, nocitura est; vniuersim omne tempus sudum, quoties aer serenat, huic potui peropportunum: pluuio cœlo, cum Iouem per cribrum mingere, nugatur Aristophanes, aut cum densa, & mox casura pendent nubila, multum de aquæ huius viribus & præstantia decedit. Nec mirum est admixtione crassiorum vaporum, vel imbrium, has aquas adulterari, aciditatemque natiuam, si non omnino deponere, minimum certè eius retinere, atque ad communium fontium saporem accedere; Quod bibentes magno suo tædio experiuntur, qui magno sumptu, maiore nauseâ, multum maris & terræ emensi, quando cœlum tota fere æstate, vt hoc anno, pluuium nacti;

insipidam

insipidam ferme, aut minimum acrimoniæ habentem bibunt aquam. Verum cum æstate, & Autumni initio, dies vt plurimum sunt sereniores, spatium quod sol nostrum pererrat Horizontem longius, iterque facturis commodius, multaque ad ambulandum inuitent, vnde calefacto corpore auidius, & copiosius hauriuntur aquæ; ideoque hoc anni tempus reliquis opportunius iudicant omnes medici. Germani & Belgę nescio à quo Macaroneorum scriptore versum sumpserunt.

Mensibus in quibus R non debes bibere vuater.

Itaque ante Maium, & post Augustum, boni viri, vini quam Lympharum cęteroqui amantiores, aquam bibendam negant. Si de alijs fontibus, stagnis, lacubus, quos primo vere ranarum bufonumque spermata; ineunte Autumno decidua vicinarum arborum infamant folia, ita sentiunt, eorum sententię libens subscribo: Sin hos fontes aliorum numero adscribunt, in alia eo omnia. Nam & veris tempore, & Antummi, & hyeme etiam adulta, cum omnia gelu acri rigent, & penetrabile frigus, non terrę tantum mandata semina, sed & mineras per antiperistasin calefacit, summo cum fructu hę aquę bibuntur. Ante decennium Illustrissima Domicella Henrica de Rohan, ad vigesimum vsque Septembris diem, me suadente & pręsente, magno suo bono bibit. Et omnibus annis superioribus, noui multos, & inter alios Antvverpianum quendam ciuem, vl-

cere

cere renum à quo etiam liberatus fuit, laborantem, totas tres hyemes continuas hanc aquam bibisse: & sane media hyeme, cum per oppositionem frigoris contrarij, calor in ima terræ se recepit viscera, aquæ acerrimæ sunt, quod mea experientia didicij quę caussa fuit, cur cum Illustrissimus Mantuæ Dux, fælicis memoriæ, Thomæ Ryetio socero meo, mihique in mandatis dedisset ante tredecim annos, ducentas vt aquæ lagenas ipsi mitteremus, ipsa vigilia Natiuitatis Domini, cum multos ante continuos dies gelasset, eas impleuimus præsentes, simulque aquam gustauimus acriorem, quam vllo vnquam æstuante Syrio. Certum tamen est bibendas hyeme aquas ad ignem luculentum, aut stufâ, vt vocant, vel cubiculo probè calfacto, ne si bibentes frigeant, quod sibi & alijs accidisse scribit Fallopius, aut resoluantur, aut conuellantur. Eadem caussa est, cur cum mollis præcesit hyems, vt hoc anno, aquæ solito inefficaciores sint. Cæterum constat puriorem æstatis aerem, corpora potus sitientiora, tempus ambulationi aptius, Maium, Iunium, Iulium, Augustum, præ cæteris commendare; quod nostri Leodienses accuratè obseruant. Hi enim indicto Iustitio, *cum canis arentes findit hiulcus agros*, cum alia omnia medicamenta prohibet, qui dixit, *exoriente cane, & ante canis ortum, perdifficiles sunt purgationes*; centuriatim in Spa conuolant, caniculæque æstus hac aquâ, mærores & curas, iucundissimis salibus eluunt. Quanquam

quam etiam tunc, si tota nocte dieque pluat Iupiter, cæptam diætam, saltem Sauenirij: nam ille citissimè alluuiem eluuiei sentit; tardius Geronster, tardissimè Pouhontius, qui etiam quinto quam pluit die, sæpe nondum vitiatur, omittere debent; dum quicquid alieni madoris affluxit, efluxerit: quod ex sapore, qui vel semel aquam gustauerunt, facilè discernunt. Hæc de mensibus & diebus. Ad horam: cum sæpe multis dixerim quod sæpius dicendum erit, diuretica omnia longe à pastu sumenda, corporeque maxime vacuo: tunc bibenda aqua, cum ventriculus cibi maximam vacuauit partem, quod fere fit primo diluculo, vna vel altera post solem ortum horâ, cum solis ardor temperatior, ambulationem permittit, quæ aquam bibentibus Spadanam, in primis necessaria. Dixi vna vel altera post solem ortum horâ, sub meridiem enim, & horis ei vicinioribus, languidiorem minusque acidum fontem, maxime sauenirium est notare, eo quod tum solis radij æstuosissimi, spiritus vitriolicos facile ad se rapiant. Quilibet ergo qua volet hora matutina, sexta, septima, octaua, nona, cum capitis sordes, per nasum, os, aures, egesserit: ventris onus, & vesicæ deposuerit, bibere incipiat: pransurus hora vndecima, duodecima, prima, prout assueuerit; aquam concoxerit, & emiserit: atque prout fames, optimum ciborum & condimentum, & cocus, prandendi horam dictauerit.

Quis modus bibendæ aquæ,

CAP. XIII.

BIbituri, vel pedibus, equo, rhedâ, ad fontem conferre se possunt: vel ita debiles sunt, vt aut lecticarijs, aut ad sellam famulis egeant: aut cubiculo efferri, nullo modo sine periculo queunt; primi, matutinis quas dixi horis, Saueniium adeant, eô quo dixi cœlo, ieiuni aut haustis prius aliquot vncijs aquæ, puta 20. aut 25 ex Pouhontio. Secundi modo quo possunt optimo deferri per homines, aut Iumenta ad fontem se curent. Tertij per famulos à pedibus domum, aquam è Sauinirio, aut alio fonte prout suaserit medicus, ferri sibi imperent: eamque vel in lecto, vel ante focum bibant. Cum ad fontem ventum fuerit, si quem vel corporis pondus, vel succussorius equus, difficile enim est & salebrosum iter, fatigarit, paulum quiescat, deinde bibere incipiat, sensim inter haustus singulos obambulando, nam ambulatio calefacit viscera, quæ ideo aquam auidius attrahunt magisque roborantur. Et quoniam actuale frigus ventriculo bellum indixit, plerique aliquid seminum anisi, coriandrorum, çarui, cumini, vel singula, vel simul mixta vel obducta saccaro, vel nuda sumunt. Ego meis fere tabellas præscribo in hanc formam, de quibus vnâ, vel dimidiam, inter singulos haustus capiunt. R. specier aromatici rosati,

diambræ, pleres archôn, añ. dragmam vnam, diatrion pipereon, ſalis abſinthij añ. dragmam ſemis, cum ſaccaro aqua cinnanomi vel aniſi ſoluto q.ſ.f. tabellæ vt n anus Chriſti, quæ linguam non nimis feriant. Aut Recipe ſpecier, diacuminl, roſatæ nouellæ añ dragmam, macis ſcrupulum, ſaccari, aqua cin ſoluti q.ſ. f. tabellæ guſtui gratæ, Pauperiores ſola radice Zedoariæ, galangæ, ænulæ campanæ, angelicæ, acori, nuce moſcata in exigua quantitate, vti poſſunt. Sed qua quantitate bibendæ aquæ? Pigræus dicit incipiendum ab vncijs aquæ 10. & ſurgendum ad 20. Aquæ enim bonitatem non quantitate, ſed qualitate metiendam: Tabernæmontanus à ſedecim vncijs incipit. & ſurgit ad triplam, vel quadruplam doſim. His ego nullo modo ſuffragari poſſum, cum quotidiana experientia conſtet, omnes qui parum huius aquæ bibunt, nihil iuuari, imò multum rebus ſuis officere, quod magno meo mærore vidi ante nouennium, in vxore Illuſtris viri Domini Conue Angli, gubernatoris Brielanî, quæ cum quadriennio ſchyrrho Lienis, & quæ ei ſubſequa eſt, quartanâ laboraſſet, cum ab optimis medicis Spadam, vt ad AEſculapij miſſa templum eſſet, nec vltra 30. aquæ vncias bibere poſſet, in febrem primum tertianam, quæ octauo poſt die, in quartanam ipſi exitialem mutata eſt, incidit, ægriorque ad ſuos quam huc venerat, me rogante vt maturè domum ſe reciperet, redijt. Qui vero multum, imò plurimum aquæ huius

ingur-

ingurgitant, hi ſunt qui magnis ſe liberant incommodis. vt Carthuſianorum ille viſitator, qui triſęcli Neſtoris annos quinquaginta vncijs ſuperabat, vt iam ingenioſiſsimus ille Poëtarum, de ſolo Annæ Perannæ fonte dicere non poſsit,

Inuenias illic qui Neſtoris ebibat annos.

Cum hic à multis eos ſuperari in dies videamus. Itaque optimè ſi quicquam aliud Frambeſarius, quanto quiſque plus biberit, eo melius habebit, dummodo aquas bene egerat. Quiſque ergo cum ventriculo rationem ineat, quantum aquæ ferre poſsit, & quam cito illam egerere, hancque ſemper regulam in animo & ore habeat. *A iuuantibus & nocentibus optimam ſumi indicationem*, hoc eſt quod aliqui dicunt, inſtiſsimam harum aquarum menſuram eſſe tolerantiam, quod qui à medicis diſcere nolunt, eloquentię quam nobis tranſmiſere Romani patrem audiant, qui ita 2. de offic. *Suſtentatur valetudo notitiâ ſui corporis, & obſeruatione earum rerum, quæ res aut prodeſſe ſoleant aut obeſſe, & continentia in victu omni, atque cultu corporis tuendi cauſa, & prætermittendis voluptatibus, poſtremo arte eorum quorum ad ſcientiam hæc pertinent.* Aut certè quod Hippocrates, de victus ratione ſenſit, hoc Spadanis hydropotis aptemus. Ita ergo ille in libro de veteri medicina. *Modum neque pondus, neque numerum aliquem ad quem referas cognoſces: certitudinem enim exactam non reperies aliam,*

quam corporis sensum. Et in libro de locis. *Cibos offeramus eâ copiâ, quantum corpus cui offertur superare valeat.* Itaque omisso vnciarum scruposo numero, qui alias his aquis vsi sunt, earumque vsum commodè tulerunt, cum deinceps huc venient tantum sumant etiam primo die, quantum sine noxa sumere possunt, hoc est, quam diu ventriculum grauari non sentiunt. Cùm enim vel minimum grauitatis aut ponderis, in ventriculo senserint, ab vlteriori eo die potu abstineant, domumque redeant. Qui huic aquæ non assueuerunt, aut eam ante non gustarunt, vt ei se assuefaciant, vitrum vnum vel duo, vnciarum decem, vel duodecim capacia hauriant: diebus proximis vnum alterumue cymbium adijicant, dum eo ventum sit, vt ventriculum quidem impleant, non autem grauent. Si quis hanc quantitatem in ipso potationis initio præscribi miratur, consulat Aetium lib. 11. cap. 30. apud quem iubet Archigenes, vt ex aquis medicatis ad vesicæ affectus, prima die tres heminas (Chopinas vocãt hodie) hoc est tres nostrates libras medicas sumant, deinde veniant ad sex: Fallopius sane semper & tuto, à quatuor vel quinque libris incipit, quod ego in expertis optimum iudico: nam & Dioscorides verno cum tempore, serum lactis præscribit, à quinque libris initium ducit. Hippocrates autem lib. 4. de victus ratione in morbis acutis textu 29. lac asininum præscribens coctum, non minus præscribit cotylis duodecim, additque

que quod ſi corporis roborè ſit inſigni, ſuperet etiam decimam ſextam cotylam. Et tamen cotyla continet vncias nouem præſcribit ergo centum quadraginta quatuor vncias. Quanquam ijs qui ex facili vomunt, ſæpe ſæpius autor fuerim, tantum vt ingererent, neceſsitatem vt egerendi ſibi ipſi imponerent, ſic enim ſaburram ventriculi, tenaxq; & viſcidum flegma villis eius impactum, optime deplent, & paulo poſt, horæ dimidio interpoſito, vel circiter, ſumpta vna alteraue tabella, eiuſdem fontis aquæ, ſed minus, quantum tamen ſat eſt, reſumant. Hoc ego virginibus, aut alijs cachecticis primo octiduo, aut etiam diutius ſemper ſuaſerim præeunte mihi Galeno in 5. de vſu partium, vbi ait. Cacochymis vomitionem ſaluberrimam eſſe cum facilis & moderata contigerit (talis autem eſt in vſu huius fontis) & purgationum omnium præſtātiſsima, noxios quippe humores ex ipſis fontibus ſinceros elicit, & vacuat omnem, quæ in ventriculi cauitate, eiuſue tunicis hæret illuuiem. In primis expurgat è præcordiorum membranis, è cauis iecoris & lienis, & ex pancreate, omnis generis ſuperfluos humores ſinceres elicit, quos alioqui nec hiera, nec aliud vehementiſsimum in aluum turbare poteſt. In ventriculum enim ex his locis viæ breues ac expeditæ, magis quā in aluum directæ ſunt, per quas facilis eſt vomitio. Quanquā autem ab interiorib⁹ euellit, conſecutione tamen caput, reliquumq; corpus leuat. Quocirca omnibus opitulatur affectibus,

 qui

qui à præcordiorum impuritate ortum accepe-
runt, languenti appetentiæ, vomitioni crebræ, nauseæ à cibi fastidio, ventriculo præcordijsue distentis, ictero ac cachexiæ, febribus intermittentibus, hemicraniæ, vertigini epilepsiæ, omnibusque capitis affectibus, qui præcordiorum sympathia contracti sunt, & quos è præcordijs in reliquum corpus effusa impuritas protulit. Huc vsque ad verbum Galenus. Prudentissimè vt pleraque alia monet Ryetius, quantitatem quam sibi quisque præscripsit quam minimo potest tempore vt hauriat, hoc est totam potationem semihora absoluat: cum enim hæc aqua facile permeet fieri posset, vt prima egereretur, postremis nondum ingestis. Quod etsi probet Fallopius pag. 267. omnes tamen improbant, quia vltimæ necessario tardius educerentur magno bibentium malo: idque quotidiana probat experientia, cui quotquot Spadæ sæpius fuerint, volentes subscribent. Nec miretur quispiam quod incredulos sæpe Spadam euocem, Empiricum enim medicamentum est, atque ab experientia inuentum, idemque his aquis quod Theriacæ & Mithridatio eueuit, quæ cum sine ratione, si vulgatas spectes descriptiones, composita sint & multa superflua secumque pugnantia excipiant, multos tamen & contrarios affectus sanant. Idem de his aquis dicendum, videat, experiatur necesse est, vt supra extremo cap. 9. dixi, qui fiduciam in his aquis certam post Deum ponet; tum crediturus,
cum

eum plurimos morbos, qui nullis cesserunt medicamentis, hic profligatos viderit. Angli statim ab aquarum vsu, per tubulos ei rei factos, peti fumum hauriunt, quod non improbo, magis probaturus, si producto anhelitu, diutius fumum ore premerent, nec tam cito per os, & nares exsufflarent. Nulli enim dubium est quin igneus tabaci fumus cum ad exitum alia porta non patet, in ventriculum dimissus, aquas calfaciat, atque ita mictionem seu aquarum exitum maturet. Potis aquis domum redeundum, vel alia via corpus exercēdum, quod equo gradario, vel rheda citatiore, certa experientia sæpius edoctus, quam pedibus fieri malim: præterquam enim quod iter pedibus facienti sudores facile erumpant, atque ita serum alio diuersum per vrinam parcius exeat; sessio in equo vel curru, musculos abdominis & intestina, ipsumque ventriculum comprimit, validiusque corpus agitat, vnde aquæ citius concalfactæ, promptius eminguntur, quod cuiuis experienti clarissimum fiet. Vidi qui vt aquas fœlicius redderent, secunda post illas sumptas hora lectum petebant, seque optimè cooperiebant, itaque promptissimè aquas reddebant. Hoc inter alias fecit ante septennium, vxor amplissimi Præsidis Parisiensis Domini de Mesnil, & mercator quidam Amsterodamensis euentu fœlicissimo, & post eos eos innumeri alij, vt iam plurimi in lecto fælicius quam alijs exercitijs aquas optime egeri, experiantur. De tempore

huius

huius dietæ nihil ſtatui poteſt; quiſque prout iuuari ſe ſenſerit ex conſilio præſentis medici, dies 20. 30. 50. continuet, imò ſi opus ſit, toto anno bibat; idque ſi morbus mali moris & pertinax ſit, plures annos repetat, ea lege vt ſemper aquam ſudo cœlo hauſtam bibat, aliaſque bibendi regulas obſeruet.

Ratio victus has aquas bibentium.

CAP. XIV.

SI vnquam, etſi ſemper, quando à fide noſtra non abit, hic ſane Seneca audiendus, qui ita lib. de tranquillit. *Placet cibus quem nec parent familia, nec ſpectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus, ſed parabilis faciliſue, nil habens accerſiti pretioſiue, vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis nec corpori, nec rediturus quâ intrauerat.*

Vtantur omnes cibis ſibi conſuetis probi tamen ſucci quique facile digeri, & per venas meſeraicas hepati diſtribui poſſunt: hoc eſt quod loquuntur medici, euchymis & eupeptis. Condimenta è multis aromatibus aut pinguedinibus, bene rejciunt: Geringus & Ryetius. Hoc eſt quod 7. ſaturnal cap. 4. apud Macrobium dicit Diſarius Medicus doctiſsimus: *vitandos cibos, qui vltra ſitim famemque, appetentiam producerent.* Hoc ſane faciunt condimenta quæ nouo ſemper

ſemper modo gulæ lenocinantur, appetitumque excitando eò famem prouehunt, vt aptam corpori victus rationem, ſæpe duplo vel triplo excedant: Cibariorum genera cum ijs laudo Capones, pullos, perdices, columbos, Phaſianos, ſi inueniantur, gallinas ſylueſtres, turdos & alias quas Spadanum forum exhibet auiculas, quando vt vult Galenus lib. de attenuanti victus ratione, vnum diem ſuſpenſæ fuerint, nam neque perdicem recentem, neque turturem, edi vult: ſic enim ipſarum durities ſi vno ſeruetur die, euincitur, fiuntque omnino friabiles atque inculpatæ, veruecesitem, vitulos, cuniculos. Quæritur an lepores conueniant? Vulgus eos menſa ſua arcet; melancolicum animal dicit, timidum vocat: Mihi eorum cauſam tueri certum eſt; ne inauditi & indemnati exulent, atque cum Martiali dicere.

Inter aues turdus ſi quis me iudice certet,
Inter quadrupedes gloria prima Lepus.

Ac ne fruſtra Poetæ credere videar, hoc conſtat neminem fœliciter Parnaſſum concendiſſe, qui non prius philoſophia, omnique rerum naturalium peritia inſtructiſsimus fuerit, vt fuit ſane hic epigrammatographus. Melancolicus eſt inquiunt cibus. Dico eſſe cibum melancolicũm ſeu melancolicorum, id eſt curantem melancoliam, quod probo præeunte mihi Galeno qui lib. de alimentis tertio, leporis ſanguinem ſanguini colum-

columbarum, gallinarum, omnium denique altilium præfert, suauissimum esse dicit. Si sanguis laudabilior, ergo & caro quæ eius ideam refert, quæque nihil aliud est quam sanguis, musculis vel eorum fibris annexus & coagulatus, & in carneam substantiam concretus. Est enim sanguis si non vltimum alimentum aliti in sanguineis, vt docet Aristoteles lib.2. de part cap.3. & 4. de generat animal. cap. 4. lib. de iuuentu cap.2. quod idem repetit eodem lib. cap. 7. initio: constat tamen præcipuum esse nutrimentum animalis, vt docet Galenus lib de curatione per sanguinis missionem. Idem Galenus lib. de alimentis 3. sub initium dicit leporis carnem melioris succi sanguinem gignere, quam faciat caro ouilla vel bubula. Si hæ quotidie mensis inferuntur etiam diuitum, cur exulet lepus ijs suauior meliorisque succi? Sane doctissimus Heurnius leporinam carnem inter ea quæ melancoliam in renibus alterant, primo loco recenset: non est eiusdem melancolicum esse, & melancoliâ alios liberare, nam si quis hic naturæ similitudinem, vel totius substantiæ opus rimaretur, naturæ scuticâ dignus esset. Aretæus etiam antiquus & doctus medicus, epilepticis diætam præscribens, abstinentiam carnis ijs indicens: *vescatur tamen* inquit *leporina*. Ita ex illo Heurnius lib. de morbis capitis, cap. de Epilepsiâ pag. 284. Atqui epilepsia vt plurimum est à melancoliâ, vel certè melancoliam inducit: & Epileptici timidissimi sunt, quia semper timent

casum

casum. Timidum dicunt: non capio huius timoris causam, cum & ipse sepe viderim leporem irretorto oculo, venatorem intueri, cum ita prope admittere, vt baculo vel hastula feriri aut transverberari posset, quod & ego ipse aliquando feci. Si quia canes sibi insidiantes fugit, timidus vocari meretur, quid ouibus timidius. quorum toti greges, vnius melitæi catelli, & abblandientis, aut lusuri, baubatu verius, quam latratu, in fugam aguntur, & tamen eduntur quotidie? Cedo mihi vllum animal, quod multis petitum canibus non fugiat? Apri, Vrsi, Lupi, Tauri, Alces, Leones ipsi, fuga sibi dum possunt consulunt, cum eorum tergo molossi instant, qui sane ipsimet, visa vel baculi vmbra, ocyus ventis & agente nymbos ocyus Euro, aufugiunt. Ne sirint superi vt fortissimus vestrum ab Ibero victore inermis & nudus (quod in India factum scribunt ipsis Regibus) canibus objiciatur pugnaturus cum ipsis: quanquam tunc certo daturos vos manus scio, fassurosque eum qui canes morsuros & laniaturos timet; nullo suo merito timoris argui, timidumque vocari. Iam si alimentum eorum consideremus, optimo vescuntur, planeque eodem cum perdicibus, quorum tamen esu solo, gallicum morbum, qui eo septies laborauit, vt ipsemet testatur in lib. de capienda vtilitate ex aduersis, curari, scribit Cardanus: cui adstipulatur Ludoicus mercatus libro secundo de sanitate classe secunda, quæstione 164. in principio pag. 31.

Atqui

Atqui gallicus morbus vel inuenit hominem melancolicum, vel eum talem facit, cur ergo eundem effectum negemus lepori, si sanguinem perdice suauiorem meliorisque succi habet? Veniat ergo in mensam lepus ætatis mediæ, hoc est semestris, nam effætos, vt in omni alio animalium genere reijcimus, sed elixus, modicoque aspersus pipere. Clunes assari poterunt sine vllo tamen lardo: aut si quod Gallis familiare, infixo larido distinguendæ, sunt nates, cum mensæ inferentur, lardi frusta eximantur. Esurialibus diebus in mensam veniant Truttæ, quarum magna hic copia, Ombræ, Lucij, Gobij, Perchæ, alijque saxatiles, in craticula assi, aut in vino elixi cum serpillo, origano, hyssopo. Mentham addit Ghæringus, sed eâ non vtantur fęminæ, quæ conceptionis gratiâ huc veniunt, nam vt scripsit Cassius Dionysius lib. 12. Geoponicôn, mentha conceptionem impedit, & generationi aduersatur; cæteris vtilissima est, & maximè rubra. Abstineant omnes à lardo, pernis, Anseribus, Anatibus, nisi sint syluestres, à porcellis monent alij abstinendum, cæterum quia nondum venales in Spa vidi, non est cur hoc moneam. In piscibus præter Anguillas, Tincas, & Carpiones, non vidi quos reijcerem. Pro bellarijs adferantur cortices citri sicci saccaro obliti, semina anisi, fæniculi, vuæ passæ, nuclei, pini, pistachia, & exeunte æstate poma aut pira tosta, cinnamomi tantillo aspersa, vel vino incocta, parca manu sumpta, vt & pruna

damascena.

damascena. Fraga etiam, & vaccinia biliosis egregiè sanguinem temperabunt, vt & mora, quæ etiam alijs, si vino madescant, non nocebunt. Cęterum hęc omnia parcè & auarâ manu sumantur, & quod caput est dietæ, diuersitas maxime ciborum vitetur. Cum enim diuersorum alimentorum natura sit diuersa & temperamētum, imo sæpe pugnax & contrarium, vnde alia citius, alia tardius conquoqui necesse: hinc mala quibus medicinam ab aquis his petimus, procreantur, vt flatus, tormina, colicæ, renum dolores, & calculi, obstructiones mesraicarum, totius chyli, & qui ex eo fit sanguinis, cruditas & inquinatio. Optimè Fran. valeriola locorum communium lib. 2. ca. 6. Ciborum ait *varietate & copia in eadem mensa, & productione in longas moras, nil nocentius homini, ad salutem, omnibus ex æquo medicis visum est.* Ipse Plato, varios ciborum ex varietate nasci morbos ait. Et Plinius lib. 2. cap. 5. *Hominis cibus vtilissimus simplex; aceruatio ciborum pestifera, condimenta perniciosa.* Hæc de cibo. De potu quid dicam? hæret enim mihi aqua de aqua scribenti. Aliqui qui mihi præscripserunt, vinum rhenarum aqua quæ in planitie scaturit, hoc est Pouhontio dilutum, pręscribunt; Parcite mihi virorum optimorum & doctissimorum manes sancti & amicissimi, hanc opinionem vestram probare non possum, Primo quia vultis omnes priusquam prandeant, aquam potam eminxisse, quid hoc opus est, si in prandio nouam bibere debent? hoc sane contra-

contradictionem & pugnam ſapere mihi videtur, velle vt pranſuri omni aqua vacui ſint, & interim nouam prandentibus ingerere. Sed vinum hac aqua diluitis. Multi vero, maxime Galli, & magis Gallæ, non diluunt vinum, ſed aquam, ignoſce Cicero, vinant, hoc eſt minimo vini, duplum vel triplum aquæ affundunt, ſicque miſerum Bacchum, cæteroqui parum generoſum (ferè enim Moſellanica hic vina bibimus) nimijs aquis merſum, ſuffocant. Secundo; omnia diuretica, ſeu vrinas mouentia etiam vos longiſsimè à paſtu ſumi vultis: at vero hæ aquæ fatentibus omnibus inter diuretica primas tenent: nam ſcribit Pigręus ſe vidiſſe vna cum doct. Martino & Baſino, quendam aniſum inter aquas vt fit comedentem, integrum eius granum eminxiſſe. Oculato teſti, & cui ſunt præmia ſalſi nulla, fidem negare, hominis eſſet parum vrbani. Si potuit aqua hæc aniſi ſemen digeſtu non perdifficile, per gulam & ſtomachum, in meſeraicas, hepar, renes, emulgentes venas, veſicam, penem ipſum perducere, quomodo chylum crudum & indigeſtum ſecum rapiet, maxime Rhenano vino, quod & ipſum diureticum eſt, iuncta? Malim ergo in prandio bibant merum meracum, vel Belnenſe, vel d'Aij, aut ſane Moſellanum, quoduis denique, modo fumoſum non ſit, nec caput tentet: hæc enim in ſomnos meridianos catharrorumque generationem procliuia ſunt, cui qui aquam miſcere volet, ex fonte dulci petat, vel diluat aquâ puteali, cui

cinnamomi

cinnamomi quantum volet incoxerit, puta vnciam vnam, pro libris quatuor. Si hoc coquas ad consumptionem libræ vnius, addasque saccari vncias tres, his per pannum colatis, nihil ad potum quotidianum iucundius. Si quis obiecerit, nil aliud in prandio, cœna, ientaculo ipso, Spadæ incolas præter hanc aquam, & sane innoxie bibere. Dico eos à puero assucuisse, assuetudinem autem secundam esse naturam, quo fit vt nihilo magis ab hac cum cibo pota lædantur, quam Aristotelica illa puella, quæ etiam Napello, quo omnes alij interibant, pinguescebat. Horam prandij dictabat Socrates diuitibus cum vellent, pauperibus cum haberent. Hic prandendum est quando aqua vel omnis, vel maxima ex parte reddita est scaphio seu matulæ. Cæterum quia multi primis saltem diebus, parum aut certe vix dimidium aquæ reddunt, ne illi nimis dilato prandio sibi noceant, hoc signum temporis sumendi oportunè prandij habeant: Si quis haustis aquis, aliquid albæ vrinæ, vt solent omnes, excreuerit: deinde coloratam vrinam minxerit, securè prandeat; certum enim est reliquam in corpore contentam aquam, à natura dispensatrice assumptorum, ad aliquem alium vsum retineri: Aut certe cum duas plus minus horas, vel mictio, vel ventris exoneratio, si eam aqua causauit, cessauerit, non dubitet se tuto prandere posse. Cænandum cum appetitus vel ratio, prandium concoctum iudicauerit. Exercitium cœnæ

prandioque commodè præmitti monuit; Sexto epidemion Hippocr. sect. 4. apho vlt. vbi ait, Labores cibos antecedant. Exercendi modum si quis ignorat, paucis capiat ex Hippocrate. Ambulet, digladietur, aut manûs gesticulatione, pedes leuibus choræis aut saltu exerceat, aut paruâ pilâ, quæ vtrumque præstat ludat (huic fini sphæristerium in Spa extruendum curaui.) Hinc enim calor natiuus auctior, visceribus robur & firmitudinem afflabit, spiritus augebit, excrementa copiosius reiciet sicque generationi lapidis & arenularum resistet, fæcesque aluinas stimulando; à colicâ immunes reddet, pulsisque ventriculi sordibus, appetitum augebit: sumptumque post cibum melius conficiet. Modus cuiusuis exercitij est quibusdam, dum leuiter mutata respiratione, aut incipiente sudore corpus madescat. Hoc est quod alibi dixi. *Ad Vdorem, non ad Sudorem.* Cæterum cum corpora rara facillime sine lassitudine sudent: compacta autem, etiam laconici balnei vim eludant, si quis exercitium sudore aut anhelitus mutatione metiri nolit; is cum modicè fatigari cæperit, exerceri desinat: ita nec viribus, nec spiritibus resolutis, exercitij vtilitatem percipiet. Pomeridianum tempus fabulis, chartarum & fritilli lusu, plerique, & recte terunt, aut quiduis agunt, vt somnum meridianum, quo nil nocentius, fugent. Nocere dico somnum has aquas bibentibus, vel

vel quia aquarum operationes impedit, cum naturam cuius eſt ſuperflua digeſtione bene facta expellere, ſopiat; humoreſque è corpore deturbandos, parti alicui in qua putiſcunt, includat. Accedit quod hic ſomnus, vaporibus potius mineralibus, quam naturæ adſcribi debeat; quo fit vt caput grauet, ipſum iuſto plus calfaciat, ideoque fluxiones, multorum cauſas morborum, cieat. Demum cum hic ſomnus breuis ſit, ideoque cæptam ventriculi coctionem mox deſtituat, cibum quando excitantur, per ventrem fluctuare facit. Bilis etiam, quæ eo tempore foras moueri ſolet, hoc ſomno intro reuocatur: vbi collecta, febrim excitare poterit, vel in melancolicum excoqui ſuccum. Denique contrarios ab hoc ſomno ſuccorum motus cauſari neceſſe eſt; ex luce nimirum foras eos euocante, & ſomno eoſdem intro prouocante. Si quis tamen vt multi Italorum meridiari omnino aſſueuerit, quia ab aſſuetis parua vel nulla fit paſſio; conſuetudini ſuæ aliquid tribuat, ſedens in ſede erectus, non autem in lecto cubans, dormitet potius, quam dormiat. Sub veſperam ante cænam multi aquam denuo, ſed dimidiata tantum quantitate, ſi ad matitunam conferas, bibendam dicunt. Ego paucis antecænanam potationem pro fuiſſe vidi: Itaque niſi quis ſtomacho ſit validiſsimo, parum vel nihil, niſi forte ſitis leuandæ cauſâ, ante cænam bibendum cenſeo. A cæna leuiter ambulandum, aut iocis luſuique

indulgendum, dum somni hora instet Spadani fontis potores, in prato ambulationi aut choræis vacant, vel scipionibus quibus ad fontem ituri nituntur, ad palum se exercent. Hic duo mihi prius non obseruata, serio mouendi sunt hydropotæ nostri: primum, vt sub octauam horam, nondum primis intendentibus se tenebris, nondum aurâ nocturnâ aërem afflante, qua plurimos lædi & catharris affici vidi, diuersorium suum repetant. Alterum ne nuda in humo, tripudia spectantes sedeant. Monuerat Galenus 6. de loc. aff. sub finem, solere interdum resolui sedis musculum ijs, qui super lapidem frigidum sedissent, aut in aqua frigida supra modum versati essent. Hanc autem resolutionem sequitur inquit inuoluntaria excrementorum deiectio. Hæc Galenus; quem sane si puellæ quædam Illustres audissent non ea passæ fuissent, quæ ipsas in vitæ desperationem adigerent. Ingenue fateor me annis superioribus à quibusdam sub mediam noctem accitum quæ sessione illa pratensi dysenteriam, tantum non lethalem, tenesmumque molestissimum incurrerant. His ego post rhabarbari in aqua plantaginis infusionem, cum syr derosis siccis, & myrtillorum exhibitum, fotu galiopseos & verbasci, sanitatem breui cum Deo restitui. Sapiant aliæ alijque harum exemplo, & si puluinaribus aut sedilibus vti nolent, saltem pluribus & fultis vestibus podici suo consulant (supradictæ enim puellæ, vnâ, eâque tenuissimâ syndone

nates

nates vel velabant, vel quod deteſtatur ſapiens amatoribus ſuis mirandas præbebant:) aut quod malim, vel in horto non ſedeant aut pallium anteambulonis, caculæue ſagum ſibi ſubſternant.

Quæſtiones quædam in Spa proponi ſolitæ obiter ſoluuntur.

CAP. XV.

QVæritur primò, cur fœces has aquas bibentibus omnibus omnino, exceptis paucißimis, nigreſcant. Conſtat ab aſſumptis & vrinam, & aluinas ſordes colorari: ſumpta croco, aut rhabarbaro, flaueſcunt; A Sena vireſcunt; â pomo Granatorum, aut eius ſyrupo nigreſcunt, imò

Virgilio, In patris aries iam ſuaue rubenti
Maurice, iam croceo mutat ſua vellera luto,
Sponte ſua & ſandix paſcentes induit agnos.

Quod vel ex illo, vel ex Plinij lib. 31. cap. 2. deſcripſit Solinus cap. 35. Varronem huius dicti autorem citans. In Spa plerique nigroris cauſam adſcribunt vitriolo, deluſi forte, quia vitriolum atramentum ſutorium vulgo audit. Cæterum à vitriolo nihil nigreſcere hinc patet, quod oleum vel ſpiritus calchanti aquæ iniectus, & potus, nec vrinam nec fæces bibentis vlla nigredine tingit. Imo quod chymiſtæ, vt ſunt miri miriones,

pro mirando miraculo habere soliti sunt, si vino rubro inijciatur oleum vitrioli, ipsum albe facit momento; quomodo ergo quod vinum rubrum albere facit, fæces flauas nigrefaciet? Adde quod vitriolum aquæ incoctum, vel aquæ colorem non mutat, vel obscura flauedine ipsam tingit. Dico itaque à ferro, aut eius rubrica que plurima his aquis inest, nigredinem induci: cum liquido videamus eos qui vinum chalybeatum, vel chalybem præparatum ad vnum tantum scriptulum in pilis aut bolo sumunt, nigerrimas à prima statim sumptione sordes deijcere. An fieri potest, quod vt parum bilis flauæ, fæces flauefacit, in Ictericis enim bile alio translata, griseæ vel cineritiæ sunt sordes; ita minimum melancoliæ his aquis lieni eductum, hunc noctis colorem stercoribus aspergat? Prima solutio verior, quia & sanguineis, & omnibus ab atra bile alienissimis idem accidere, quotidiana docet experientia.

Quæritur 2. cur mulieres è fauenirio aquam aduenis haurientes, pluuiam biduo ante, vel triduo præsagiant, dicentes cælo etiam serenissimo: pluet, quia fons cecinit. Fontem esse apud Volaterras ait Leander in Italia sua, ex quo depræhendas futuras pluuias si alte saliat: salit enim ad decem vsque pedes vel eo amplius, at si lenius fluens minus altè saltitet, futuram serenitatem conijcias. Sed hic & præsagij, & cantus vt loquuntur, reddenda ratio. Dico fieri quia cum vt pluat necessario

necessario vapores à sole in altum trahi debeant: hæc vero aqua quia leuissima, & ob multos quibus turget spiritus maxime aërea, facillime à solaribus rarefacta radijs, magna copia in vaporem resoluitur, altumque in nubem cogenda petit; quare ne detur vacuum, quod naturaliter dari non posse demonstrant Physici, copiosior se aquis à sole eductis immiscens aer, strepitum illum, quem in lagenis angusti oris, liquorem effundentes percipimus, edit. Hunc siue sibilum, siue strepitum miscentis se fonti aeris, rusticæ hæ mulieres cantū vocant. Quia vero coactæ nubes, nisi ventus eas alio rapiat, in pluuium resoluuntur imbrem, ideo pronum est illis, Aeolo silente, ventosque cohibente, pluuiā prægsignificare, quam vt plurimum sequi, experientia rerum magistra ipsas docuit, quo fit vt sæpissime, imo fere semper, verum venturæ pluuiæ vaticinium edant.

Quæritur 3. cur multis quibus aluus domi steterat, hic laxissimam experiantur; alij vero qui domi minimum in dies semel secedebant in Spa toto octiduo, nec semel ventris onus deponant. Dico hoc fieri, quia illi vesicula fellis obstructâ quæ sola fœcum stimulus est, pigrius secessere, qua obstructione per has aquas ablata, bile consueta sibi via in intestinū ieiunum se effundente, eius allapsu stimulari & effūdi stercora necesse est.

Alijs vero humoribus, aquarum vi ad renes & vesicam maiori copia delatis, sicciora fieri intestina, atque aluum inde pigrescere necessarium est:

 Et

Et hinc eſt, cur omni diarrhoeæ, dyſenteriæ, hepatico fluxui, periti medici omnibus medicamentis, vrinas mouentia adiungunt, vt ſcilicet humores ad inteſtina ituros, ad renes deuocent, ſicque fluxum quadantenus ſiſtant.

Quæritur 4. cum aquæ pluuio cælo ad plures prolato dies ferè dulceſcunt, nihilque aut parum aciditatis habent, ideoque nec iucundè, nec vtiliter bibuntur, qua ratione, vt cum fructu ſumantur, emendari poſsint. Dico quod etſi thermales aquas nulla pluuia corrumpi credidit mercurialis tom. 3. conſ. in conſilio pro principe Auria, grauiſsimum autorem citans Senecam qui ait: *numquam vltra decem pedes in profundo madeſit terra*, vt hac ratione fontes profundiores cum ſint, pluuijs corrumpi numquam poſsint: tamen experientia contrarium in dies docet. Etſi reuera fateri cogar ab aere vel pluuio vel in pluuiā prono magis quam ab ipſa pluuia fontes vitiari. Pluuiam enim aquam ſtatim fontes, vt & alias ſordes euomunt: & maxima cadente pluuia, vbi primum ſerenior fit aër, aquæ aciditatem amiſſam recuperant, ſecuturamque longam ſerenitatem ſpondent: Quicquid eſt cum ſupra docuerim maximas à vitriolo, ſulphure & ferro his aquis vires communicari, cœlo tam diu pluente, cuilibet vitro aliquod olei vitrioli, vel ſulphuris guttas inijciendas: ita enim facilius penetrabunt, miminumque à veris Spadæ aquis abludent: quo tempore etiam faciles aliquæ deglutiendæ erunt pillulæ,

Iulæ, vel tabellæ, quibus chalybis præparati ſcrupulus vnus, vel dragmaſemis ſi adijciatur, aut tantundem cremoris tartari, minimum aberit quin aquarum quis vel optimarum, integros fructus percipiat.

Quæritur 5. Si aquæ omnino ſtagnent ſeu in corpore maneant, vt aliquibus accidit, quid agendum. Dico varia eſſe aquæ huius receptacula. Si ergo in inteſtinis aquæ hæſerint, quod ex rugitu, flatu, tenſione, grauitate agnoſces: illo quidem ipſo die cliſterem ex eadem aquâ, cum hieræ picræ, vel logadij, vel etiam hieræ colocynthidos vncia vna inijcies, ſicque aquam omnino educes: ſi non ſucceſſerit, ſtatim acriore clyſterem tentabis, & poſtridie purgationem pituitæ, quæ tranſitum aquis negauit, inſtitues, idque ſi opus fuerit, biduo triduoque, omiſſo interim aquæ vſu, facies. Si vero in venis retinetur aqua, quod ex abſentia rugituum, flatus, tenſionis patebit, purgetur corpus poſtridie, nam abſentia doloris illa die cliſterem non vrget, pillulis de hiera cum agarico, vel elephanginis ad ſcriptulos tres cum dimidio ſumptis, dein cieatur ſudor. Si pillulæ hæ aquam non eduxerint, ſuadet Fallopius & poſt eum Heurnius, vt vni pillularum elephanginarum ſcriptulo, elaterij grana aliquot addantur, quod poſt ipſos Dominus Paddij, cuius ſupra honoris cauſa memini, ſuperioribus annis fœliciter tentauit; Ceterum qui modum elaterij præparandi quem ipſe me in Spa docuit, ſciuerit,

ſciuerit, vno grano, aut ad ſummum grano cum dimidio, in noſtratibus contentus erit, ſummaque felicitate aquas educet: quod ab eo tempore, ſæpe me feciſſe multi teſtabuntur.

Quæritur 6. an Geronſter tuto potari poſſit; ſunt qui omnino diſſuadeant, conſtat enim etiam me fatente fontem hunc multum habere ſulphuris, atqui ſulphureæ aquæ, inquit apud Oribaſium, Antyllus antiquiſsimus medicus, os, ventriculi relaxant, ipſum ſubuertunt & effæminant, quod & ipſum ex eo Aetius tranſcripſit: adderet Crato trium Imperatorum noſtri æui medicus, ſulphur tantum eſſe arſenicum inchoatum; proinde ab eo paulo minora, quam à præſentaneo veneno pericula imminere. Dico iam ante me dixiſſe empiricum eſſe medicamentum has aquas, itaque experientiæ quæ eum iam aliquot annos nobilitauit credendum, cum conſtet, me, infinitoſque alios, ſæpe centũ ſexaginta dietim, & plures, idque mane tantum, ad octoginta vltra centum enim aſcendi, cum ſumma vtilitate hauſiſſe aquæ huius vncias. Itaque veriſsimile eſt Antyllum de aquis merè ſulphureis locutum; Geronſter autem & ſal, & alumẽ, & vitriolum, & ferrum & alia effæminationem ſulphuris impedientia, ipſumque maſculãtia habet. Quod ad Cratonem, dico eum loqui de ſulphure perfecto, & chymicorum organis ſublimato. Conſtat autem omnia venena, quo magis ſublimantur magis venenari, vt patet in Mercurio crudo, & ſublimato,

crudum

crudum etum etiam magna copiâ assumptum, si plumbaginem ei crebro per corium transitu, ademeris, parum vel nihil nocet, sublimati minima quantitas cuius, erosis ventriculi tunicis certam affert mortem. Certissimum tamen est, omnes capitis affectibus obnoxios, sibi à vertigine aut hemicrania metuentes, plus damni ex hoc fonte quam cõmodi referre, ob vaporum nimis caput ferientiũ ascensum: quod qui omnibus Spa-Spadanis fontibus attribuit Tabernæmontanus, qui nunquã eos vidit, si de hoc solo dixisset, veritati magis litasset. Nã Sauenirium & Pouhótium, omnib⁹ capitis affectibus cõducere, certissimũ est.

Quæritur 7. an pueris hæ aquæ conueniant, cum enim Spadani fontes admodum frigeant, & nisi liberaliter potentur parum prosint, puerilis autem calor facile vel lædatur, vel extinguatur, à multum frigidis læsum iri verisimile est: & constat pueros minimum simul bibere posse, vt metuendum sit, parum hinc commodi expectari debere. Dico tuto bibituros, si modo, aquæ proportio respondeat eorum ventriculo; vidimus filiũ Illustrissimę Comitissæ vanden Berghe, iam triennio has aquas bibentem aliosque quam plures, qui cum inciperent vix trimi erant & tamen huius aquæ triginta & plures vncias in dies bibebant? Mea sane filiola sesquitertiũ annum agens bibere cæpit, iamque biẽnio bibit, multasque arenas pro corpusculi sui modulo excreuit, potis hoc anno dietim triginta duabus, & amplius vncijs.

Idem

Idem de alijs pueris, aut senibus ad secundam pueritiam redeuntibus, dici potest. Sic Fallopius Pisanis ad epidemiam quarto quoque anno, dysenteriam, cum aquas thermales mõtis Catini, vtiliter natu grandioribus propinasset: etiam puerulis duorum annorum exhibuisse se scribit, quorum aliqui vnicum cyathum, alij duos, alij tres bibebant, omnesque qui biberant à tali morbo liberatos. Vidi hoc anno puellulam vnius anni, adhuc lactentem, ad multos dies quotidie pota Pouhontij aqua multam eiecisse pituitam, sicque ab anhelitus difficultate quâ maximâ laborabat, liberiorem redditam.

Quæritur 8. an prægnantes his aquis tuto vti possint; cum enim diuretica omnia menses mouere credantur, motis autem mensibus ingens puero alimenti defectus periculum immineat, meritò dubitant multi, tutone grauidis aquæ hæ præscribantur, cum valdè diureticæ sint. Tabernæmontanus non tantum ijs seriò Svvalbacenses suas, & has commendat, sed certò certius, earum picæ, malaciæ, nauseæ ipsi ab his aquis remedium pollicetur; & post duas paginas fol. 45. dicit harum aquarum, vsu abortum certo præcaueri. Mihi hic aqua hæret; agimus de vita hominis, de qua, vt optime Satyricus, nulla nimis cunctatio longa est. Dicendum tamen est aliquid, neque, tam difficilis quæstio in medio relinquenda. Dico ergo ea quæ de grauidarum vel incientium pharmacia diuinus scripsit senex, analogiâ ad has

aquas

aquas transferri posse. Vult ergo Hippocrates sect. 4. aph. 1. Prægnantes in quibus humor efferus, metastaseos aut febrilis incendij, metum facit, purgandas à quarto mense, ad septimum. Per quartum mensem, ex mente optimorum interpretum, intelligit tempus, quo moueri fœtus in vtero incipit, quod si ante quartum mensem, fœtus se mouerit, etiam tunc matres purgabis, vt fecit Hippo. 1. Epid. tmemate 3. 12. Primis enim & vltimis mensibus, vteri vmbilici, ac secundinarum vincula, eo se habent modo, quo pedunculi fructuum arboreorum, qui vere non adulto, vel ad lenem Zephyri flatum, & in Autumno ad minimas Eurorum auras concidunt, ita conceptus vel tenelluli, vel maturi, nullo negotio excutiuntur. Dicit item Hipp. sect. 5 aff. 34. grauidam, cui profusior sit aluus abortire, vel quia scilicet tetro fœtus, & abominando stercorum fœtore, dum per intestina vtero incumbentia feruntur, grauiter offenditur, vel quia aliméti parte, priusquam in chylum, vel sanguinem vertatur, cum fecibus abductâ, de fœtus demenso matrisque decedit: vnde ille genio suo fraudatus. exitum quærit, cum vterus sufficientia ipsi alimenta neget. Hinc colligere est, prægnantes huius aquæ indigas, à quarto gestationis suæ mense ad septimum, tuto his fontibus, vt & pharmacia vti posse. Cæterum obseruent duo quæ ex citatis Hippocratis Aphorismis, colligere est, vnum vt in septimo, & sequentibus eum mensibus, mitius purgentur,

quam

quam in sexto, quinto, sine quarti. Alterum vt quocunque quis mense grauidas purgabit, mitius cum ijs quam alio agat tempore, ne ipsis accidat quod vxori Antimachi in 5 epid: cui cum valida data essent Catapotia, iam vltra quinquaginta dies grauidæ, eodem die, animam cum excrementis egessit sub mediam noctem. Bibant ergo quæ vterum gerunt dictis mensibus, sed parciore manu quam alias vel biberant, vel bibituræ essent: memores regularum quas supra præscripsi. Si quæ tamen timidiores, nec ita cautum satis sibi putant, in primo vitro accipiant species diamargariti, aut corallos præparatos ad scrupulos duos vel tres, aut si pauperes sunt, præmandant zedoariam, doronicum, Been: vngantque ventrem ab vmbilico pube tenus, renumque regionem, vnguento comitissæ, vtanturque cerato hoc renali, quod Crato in expertis numerat. Rec. masticis vnciam, ladani dragmas sex, pulueris bistortæ, nucum cupresi, hypocystidis, acatiæ, sanguinis draconis, rosarum rubrarum, corallorum præparatorum, ana dragmã, terræ sigillatæ dragmas duas cui si quid tenacitatis desit, adde tantillum therebynthinæ, & applica locis vnguento dicto oblitis. Hoc & ego feliciter in vsum vocaui. Ita sanè ab abortu tutas fore spero, maxime illas quæ etiam vltra dimidium gestationis tempus sanguinem, quo abundant, quot mensibus effundunt.

Decreueram quærere nono cur aliqui dum has

aquas

aquas bibunt altero ſtatim die, aut tertio, Priapiſmo aut tentigine tententur, vti exteris aliquot hoc anno eueniſſe, omnes qui in Spa fuerunt, ſciunt. Cum tamen doctiſsimus Franbeſarius his aquis nocturnas pollutiones impediri, eaſque æſtum veneris frænare dicat: Sed quia metuo, vt caſti aliquorum vel oculi, vel aures offendantur, maximè qui hæc in vernaculam traducta linguam legent, ſuperſedebo: verbo, vel miſsis litteris huius dubij curioſis, reſponſurus.

Cum hæc ſcripſiſſem, manumque de tabula, hac veluti promulſide deſcriptionis harum aquarum contentus, ſubduxiſſem, tantum in me iuris habuerunt, Nobilium quorundam, & Iureperitorum, vel preces, vel iuſſa, vt huic etiam quæſtioni pro inſtituti mei ratione, hoc eſt quã breuiſsimè, reſpondendum iudicarim. Dico itaque Frambeſarium, quæ eius vel eruditio, vel candor, veritati litaſſe, cum conſtet pleroſque, cum multa Spadani fontis ſiccarunt cymbia, tardiores ad venerem reddi, quamquam cum ei indulgent, ſolidiorem magiſque maſculam experiantur. Nihilominus exteros quos dixi, (qui me valde, hæc vt ſcriberem rogarunt) hoc malo quod ipſi grauiſſimum putabant, vt reuera eſt, cum conuulſioni affine ſit, ideoque citatis equis patriam repetebant, tentatos, ſiue penis non voluntariam erectionẽ paſſos: Vel quia aquæ Spadanæ maioribus vitris ingeſtæ, à vegeto illorum calore concalfactæ, per coléexituræ, ſemen quod forte acrius in

ipſis

ipſis erat, ſecum rapiebant; Vel quia hi fontes pituitam, materiamque flatulentam, qua ſcatebant (nec enim corpora purgarant) per vrinam educebant, quæ calefacta, rarefiebat, partimque in flatum ſpirtumque ſoluebatur, quo ad vrinarios ductus in magna copia, & vi quadam ſolito maiore, ac ſine ordine, perueniente, turgere arterias vicinas, neruoſque proximos (& eſt penis omnino nerueus) diſtendi in procliui eſt, ac ita tentiginem, quam hic libenter cum priapiſmo confundo, cum de patientium voluntate, quâ ſolâ hæc Galenus diſcriminat, mihi non conſtet, promoueri. Hoc eſt quod Galenus 14. meth: libro tertio de ſymptom cauſsis: & 9. de comp. med.ſec. locos, dicit: hoc malum ex humoribus viſcoſis & craſsis, moderato calore in halitum vel flatum ſolutis, naſci. Certo enim ſcio eos nec Gonorrhæa, quæ ferè hoc malum, vt corpus vmbram ſecum trahit, laboraſſe: nec penis vlcus, cui acria cum apponuntur, calore ſuo tenſionem hanc promouent, paſſos: cum ſani, valenteſque omnibus viderentur. Accedit quod dum equitando huc veniunt, atque adeo equis ad fontem feruntur, lumbi incaleſcunt, quibus calefactis arterias calidiores reddi, earumque ora magis patere, iiſque patentibus extendi & tumere penem ſcribit Galenus. Cuius ratio reddi poteſt, quod tunc caliditas in illorum pene, & naturalis, & adſcititia, materiam crudam, & in flatum pronam, & attrahit, & attractam rarefaciendo extendit,

tendit. Demum cibis vtebantur calidioribus, multoque se vino rigabant, hinc materia ab aquis Spadanis citius solito expulsa, in spiritumque resoluta, arterias in pudendum tendentes aperuit ac dilatauit, vnde tumorem tentiginemque, seu malum, cui Hortorum præsidis falx tensa nomen dedit, gigni necesse fuit, vt taceam cantus, tripudia, narrationes, aliasque illecebras, quæ otiosis & talia quærentibus, nusquam desunt, aliquam etiam occasionem dare potuisse καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

Quæstio decima an aqua Spadana vel aliæ acidæ, cibum in prandio cœnaue capientibus: salubriter vino misceatur. Iam olim vel Heroum temporibus verita vetustas, ne vino meraco quod auide, & diductis hauriebant rictibus, calorem natiuum oppressum extinctumque irent, nouum non erat vino aquam miscere. Hæc causa fuit, cur poetæ Bacchum è flammis (hoc est à rapido solis æstu) natum; vel certe flammeæ matri exsectum, à nymphis educatum fingant, aquâ diluendum vinum hoc mysterio innuentes. Huic fini Choaspis fluminis aquam circumferre solitos Persarum reges, scribit Herodotus. Melampum autem, ne precordia vino incalescerent, caputque transmissis vaporibus caribarya tentarent, aut vice versa; ne aquæ, si solæ biberentur frigus, interioribus visceribus damno esset, primum aquas vino æquali miscuisse pondere, scribit Athenæus secundo dipnosophisticorum: Quod tamen sta-

phylo Sitheni filio ipse tribuit; Græcos autem duos vini cyathos, ad quinos aquæ: vel vnum ad tres miscere consueuisse. Hesiodus quoque festis diebus, tres aquæ partes, quartæ vini ad hilaritatem miscere iubet. Hoc sæculo ingeniosa sitis commenta est, acidos fontes ad vini temperiem accersere; Quod nulla ratione mihi probari iam antea Spadacrenes capite quarto decimo, adserui. Numquam satis dici quod numquam satis discitur, monuit sapiens, quæ causa est cur cum eo capite etiam persuasis nondum persuaserim ne greꝗcari porro pergerent, atque in medicos inciderim qui magnatibus suaderent, vt meis neglectis rationibus semel cæptæ consuetudini insisterent, acidasque aquas porro poculis miscerent, cur iterato eandem hic quæstionem proposuerim. Cui vt ingenue respondeam. Dico aliud esse valetudini, aliud voluptati vacare: Sic aquam niuis & olim à Nerone Biberio docti, & hoc æuo vinum refrigerare solent Itali; illique vsui foueas niue plenas paleis obductas habent: Si voluptati lenocineris, recte; quid enim ad Sirij æstuantis furores cohibendos algidius? Sin sanitati vaces, pessime, multis enim periculis; gratissimum hunc palato potum obnoxium esse, non semel vociferatur Galenus. Aurem mihi velli, & moneri sentio, multos se causarios senesque edentatos, dubiæque admodum valetudinis viros nouisse; qui acidas aquas quot æstatibus potioni innoxie miscuerint, vegetam tamen ac viridem senectam in

multos

multos annos produxerint. Si exemplis quando rationi nullus locus, certandum: longe plures quibus ea potatio, vel potionis mixtio, damno fuit reperire est, qui longa die huius mixtionis vsu, sensim, nec aduertentes ea congesserunt incommoda quibus nec probâ victus ratione, nec medicis præsidijs sero sapientes occurrere potuerunt. Vt enim hæ aquæ mane sumptæ, & qualitatibus suis incidunt, attenuant, abstergunt & quod caput est quantitate seu mole excretionem sui promouent, totamque viscerum saburram seu peniculo euerrunt: Ita cum super mensam bibuntur, nec quantitate cum exigua sit premunt, nec qualitatis sat est, vt quod mane efficiunt, præstent. Vnde eas vel corrumpi, ac in prauum succum verti necesse est; aut certe toti chylo cui accuratè permiscentur, ipsique sanguini qui inde fit, mineralium qualitatum impressionem relinquere, quo fit, vt vel subito viscera inflamment, febremque accersant, aut dysenteriam pariãt, aut certè vrinarios meatus, ad quos indigestum vehunt chylum, obstruant, sicque calculum qui nondum aderat generent, vel genitum augeant. Aut si quod aliquando accidit, noxam differant, eo maiorem ruinam, & die in ea quæ dixi mala erupturam, accersant. Hoc est quod vult Hippocrates in libro de aëre locis & aquis. *Calidæ* inquit *aquæ*(idem iudicium de frigidis, eoque magis quod frigus adstringat, calor autem laxet) *vbi ferrum nascitur aut æs, aut argentum, aut aurum aut sulfur,*

aut bitumen, aut nitrum, omnes difficulter minguntur, & ad alui egestionem contraria sunt. Hippocratis quoque fidißimus interpres Galenus, libro primo de sanit. tuenda & 10. de fac. simpl. cap. 5. abstinendum suadet ab aquis *quæ turbidæ visui apparent quæ male olentes olfactum lædunt & quæ salsæ gustui minus placent: denique in quibus qualitas aliqua gustu annotari potest, vt adstrictio, acerbitas, aciditas, acrimonia, amaritudo nitrositas, vel etiam dulcedo*. Plinius etiam aquæ nullam qualitatem esse debere eleganter significat, cum ait: *Aquam salubrem aeri quam simillimam esse oportet, quippe sincerus aer nec visui nec olfactui, nec gustatui vllas qualitates offert*. Quæ omnia, vt si de medicâ seu matutina potatione accipias, falsißimum esse experientia conuincit ita si de alimentitia, aut de eâ quæ inter cœnandum & prandendum fit, intelligas, verum esse comperies, nec aliâ diuini senis, eiusque interpretum mentem, quicquid est litteratorum Asclepiadarum, confirmaturos certo scio. Vnum pro Colophone addam quod vel repugnantißimos in meam sententiam trahet. Cum aquarum medicatarum, plurimi veterum Græcorum, latinorum, Arabum, meminerint: earum vsum ostenderint, & potando, & balneando, & per embrocham seu stillicidium applicando, cedo mihi vnum qui vino miscendum in mensa censuerit. Strabo lib. 5. medicatorum fontium Albulæ & Iabanæ meminit aliorumque in Cotiscolys & pithæcusis quibus calculos comminutos, arenulas

que

que vesicis eductas testatur: Vitruuius lib.8.cap.3. Plinius passim. Aetius, Oribasius, Galenus, & eo antiquior Scribonius largus medicatas aquas ad vesicæ affectus in vsum vocant. Paullus ab Aegina lib.4. cap.1. Elephantiacis; Alexander Trallianus, & Auicenna colicis aluminosas aquas prescribunt vt pharmacum, sed cum ad potum ordinarium, seu alimentitium ventum est, altum vbique de aquis acidis silentium. Putatis ne eos quorum tanta fuit solertia, vt nihil ignorauerint: is animi candor vt eorum quæ scirent nihil nos celauerint, tantam rem tacituros fuisse, si inde vtilitatis quid sanitati nostræ, nasci posse sperassent. Non prohibuerunt inquies. Qui poterant rem suo sæculo inauditam & inusitatam vetare, nisi forte lycurgo minus sapuerũt, qui laconibus suis adulterium ad illam diem ipsis nec nomine notum non prohibuit, ne prohibendo, cum in vetitia proni ruamus, ipsos docuisse videretur. *Hoc ergo trabali clauo figatur in Asclepij lycæo decretum: Fontes medicatos nemo indemnis in prandio cænane potui misceto: qui aliter faxit: Hygieæ violatæ penas dato; Medeæque, quando Iasoni auscultare noluit, curandus vel cruciandus traditor.*

Questio vndecima an nimio rubori faciei, tuberosisque, & vultuosis bibonibus, aquæ Spadanæ vtibiles sint. Hæc quot annis sæpius mihi in Spa proposita quæstio est, nuperque admodum è Batauia nobilis quidam per litteras consilium sciscitatus est, vtrum certam sibi ab his aquis affectus

huius polliceri curationem posset. Respondeo cum tubera illa siue pustulæ vt plurimum ab hepatis calore immoderato pendeant; hæ autem aquæ hepar insignitè calfaciant, vt patet in hydropicis, cachecticisque, & menstruorum retentione laborantibus, quorum hepar frigere in confesso est, eoque ab his aquis concalfacto plurimos curari quot æstatibus vidimus; certum est, si diu quis has aquas biberit, rubicundiorem & tuberiosiori quam in Spa venerit vultu, abiturum; vti multis accidisse sanctè affirmare possum, qui me reluctante has aquas sesquimense biberunt. Cæterum quod valde obseruabile, cum tuberones isti bibaculi vt plurimum, imo fere semper à sanguinis adustione, hepatis insignem aliquando, alias minorem, meseraicarum, ipsiusque hepatis obstructionem contrahant; ad decem præter propter dies, tuto acidos fontes potabunt, vt nimirum obstructione aperientium horum fontium vsu ablata, frigidorum auxilio, que inceptam prius hepatis obstructionem auxissent, hepar ad temperiem reuocent; sicque fomite extincto, ac ablata causa, à nouo rubore tuberibusque sibi caueant; presentem autem, quam horrent turpitudinem lacte virginali vt loquutur chymistæ, aut alio medicamento ex sale ammonio, & sulfure tartaroque concinnato, expugnent, tubera auferant, læuigatamque faciem rubore inuiso liberent.

FINIS.

Ne

Ne quis hoc ſcripto imponi ſibi queratur, ſequentia accuratè præcepta legat.

Primum Preceptum.

CVi ſtomachi oëconomia omnino fracta eſt: qui aquas, vel natiuo, vel adſcititio per medicamina calore, calefacere non poteſt: cui vitales partes pænè ſopitæ ſunt: qui à longo tempore anhelantem creberrimo ſpiritu vix ducit animam; Cui pulmonis Hydrops Thoracem diſtendit, anhelitumque præcluſit. Qui multum aquæ, de adultis loquor, puta octoginta plus minus, non fert vncias, Spadanum fontem, niſi in Spa ſepeliri, vel ægrior quam eô venit diſcedere cogitat, ne accedito.

Secundum Preceptum.

QVi in Spa inuccato Dei numine, conſultoque medico venerint, curis domi relictis, defæcatoque animo, vni ſanitati intenti, multo mane, poſt ortum tamen ſolem, cum corpus per omnes meatus à ſordibus depurauerint, aquæ quam poſſunt plurimum, dum non grauetur ventriculus, potanto: potas vel per vrinam, vel per anum emittunto; emiſsis magnà parte aquis, prandento, à prandio luſu, ambulatione vel fabulis ſomnum fuganto, parcè cœnanto, maturè ab ambulatione poſtcænana redeuntes, cubitum eunto: hancque vitæ normam dum abitum ſuaſerit Medicus, tenento.

AD LECTOREM.

BEenevole lector menda tibi emendanda relinquo; nam qui Typographis maculas emaculandas mittunt, cacabario resarciendum lebetem mittere videntur, qui vt vnam rimam vel hiatum obturaturus, plures infligit: ita hi pro vna liturâ, alias adlinunt. Si æquus es, si optima, non quæ vitijs carent, sed quæ paucioribus obnoxia sunt, censes: facile vel literam litera, puta c pro e, f pro s: i pro r, n pro u, aut vice versam substitues, aut certè alibi literam geminabis, vel expunges. Iniquo vna spongia suffecerit. Vterque à me salue, vale, bibe.

APPROBATIO.

PRæsens Spadani fontis descriptio, docta sane & laboriosa, ad corporalem multorum salutem vtiliter publicabitur.

B. Stevartius.